

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

**Náboženská svoboda a ochrana lidských práv
v Evropské unii - příspěvní Svatého stolce**

Rigorózní práce v oboru právo

Zpracoval: Ing. Jan Vokál

Řím, 2008 - 2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předloženou rigorózní práci zpracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Tato rigorózní práce byla obhájena v italštině jako doktorská disertace v oboru „obojího práva“ na Právnické fakultě *Pontificia Universitas Lateranensis* v Římě v roce 2008.

Praha 30. března 2009

Ing. Jan Vokál

OBSAH:

Úvod	7
KAPITOLA I	11
Aktuálnost náboženského problému v Evropě	11
Terminologie.....	11
Historické souvislosti rozvoje základních práv a svobod.....	11
Pojem "náboženská svoboda"	23
Změna situace v Evropě po roce 1989.....	32
KAPITOLA II	35
Evropská integrace.....	35
Platforma OSN.....	35
Integrace evropských států.....	43
Normativní regulační příspěvky	52
Evropská úmluva o ochraně lidských práv	52
KAPITOLA III	55
Náboženství v Evropě.....	55
Úvod.....	55
Náboženství vyznávaná v evropských státech	56

Upřesnění	56
Křesťanství.....	57
Židovství	61
Islám.....	63
Hinduismus	69
Náboženská nauka současného hinduismu	71
Buddhismus.....	74
Nepsaná náboženství.....	79
Popírání Boha a náboženská svoboda.....	82
V náboženské rovině neudržitelná teze o střetu civilizací	83
KAPITOLA IV	85
Laický ráz státu.....	85
Úvod.....	85
Dějiny laického stavu.....	86
Poznámka k laickosti ústav jednotlivých států EU	97
Zákaz náboženské diskriminace v laické společnosti	102
Konkordáty a jiné dvoustranné vztahy mezi evropskými státy a Svatým stolcem	112
Rakousko	115
Belgie	116
Bulharsko	117

Kypr	117
Dánsko	118
Estonsko	118
Finsko.....	119
Francie.....	119
Německo	120
Řecko	121
Irsko	122
Itálie	122
Lotyšsko	124
Litva	124
Lucembursko.....	125
Malta	125
Nizozemí	126
Polsko.....	126
Portugalsko	126
Spojené království.....	127
Česká republika.....	128
Rumunsko	128
Slovensko	129

Slovinsko.....	129
Španělsko	130
Švédsko	130
Maďarsko	131
KAPITOLA V	132
Svatý stolec a Evropská unie ve prospěch náboženské svobody.....	132
Katolická církev v mezinárodní oblasti	132
Úloha diplomacie Svatého stolce.....	146
Papežské dokumenty a intervence	165
Současné aktivity Svatého stolce	171
ZÁVĚRY	181
Zkratky	187
BIBLIOGRAFIE.....	188
Prameny a papežské dokumenty.....	188
Různé prameny	188
Deníky.....	190
Studie	190
INTERNETOVÉ STRÁNKY	196
Resumé in English	198
Key words - Seznam klíčových slov.....	203

Úvod

Od konce 80. let bylo na celosvětové úrovni možno sledovat vývoj čím dál většího nárůstu kontaktů mezi státy, jev zvaný globalizace.

Tento pojem, který mezitím vstoupil do obecného povědomí, se všeobecně používá s důrazem na ekonomický rozměr vztahů a výměn, nicméně v sobě obsahuje i oblast mnohem širší, jak charakteru sociálně-politického, tak kulturně-náboženského. Kromě toho, ne všichni badatelé zabírající se tímto jevem souhlasí s tím, že globalizace se začala více prosazovat až v posledních desetiletích: Indický nositel Nobelovy ceny za ekonomii (1998) Amartya K. Sen¹ přímo tvrdí, že tato tendence je otázkou tisíciletí; jiní zdůrazňují, že aspoň v ekonomické oblasti byly trhy více otevřeny na počátku 20. století ve srovnání s dnešní dobou, a to kvůli ochranným opatřením přijatým některými státy, i evropskými, ve vztahu k jiným trhům, například asijským.

Přesto lze stále více vnímat překonávání tradičních geografických hranic, které odedávna ztěžovaly fyzický pohyb osob, a tedy i výměny ekonomické, sociální, kulturní a náboženské mezi národy.

Rostoucí technologický pokrok, jehož intenzita v průběhu 20. století neuvěřitelně vzrostla, vzbudila stále větší potřeby získávání surovin především ze strany industrializovaných zemí a těch států, které přijaly západní model růstu a spotřeby, jako Čína.² Technologické inovace kromě toho přispěly k větším možnostem a rychlosti pohybu osob po celém světě.

V důsledku toho vzrostla ve světě i vzájemná kulturní výměna.

Zároveň probíhající ekonomické a politické změny v oblasti rozvojových zemí, nyní stále méně nazývaných zeměmi Třetího světa, neudržitelné životní podmínky jejich obyvatel a politická nestabilita, která tyto státy charakterizuje a která často ústí

---

¹ AMARTYA K. SEN, *Globalizzazione e libertà*, překl. Giovanni Bono, Milano, 2002.

² Srov. FEDERICO RAMPINI, *Il Secolo Cinese, Storie di uomini, città e denaro dalla fabbrica del mondo*, Cles (TN), 2007.

do despotie nebo do občanských válek, to všechno způsobilo značnou migraci do průmyslových zemí za účelem přežití.

Rovněž rozvoj komunikačních prostředků podpořil rychlejší a pestřejší kulturní kontakty, než jako tomu bylo v minulosti. Přístup ke zprávám v každé části světa v reálném čase, což bylo v minulosti nemyslitelné, je nyní každodenní skutečností. Obzvláště významnou se pro setkávání kultur a výměnu různých informací o vlastních společenských událostech stalo rozšíření možnosti připojení k celosvětové internetové síti, která se díky své povaze propojené struktury a díky tomu, že tvoří komunikační prostředek zásadně se vymykající kontrole jednotlivých vlád a tedy nepodléhající cenzuře nebo různým omezením, stala potenciálně nejúčinnějším prostředkem globalizace.

Jev globalizace tedy má důležitou funkci uvnitř vztahových dynamik, které mají za následek změny ve společnostech a kulturách; změny různého druhu a stupně, počínaje kulturními vlivy v umění, v gastronomii či v politické hantýrce, a konče výměnou na rovině náboženské.

V Evropě, která je oblastí analýzy této práce, je nejdůležitějším aspektem globalizace migrace, se všemi společenskými důsledky s tím spojenými. Kromě toho je potřeba zdůraznit, že oblastí Evropy nejvíce ovlivněnou multikulturními a multináboženskými přeměnami je západní Evropa, jako bohatším a tedy i upřednostňovaným cílem migračních pohybů.

Migrace jakožto výsledek globalizace s sebou nese problém integrace.

Evropské vlády tedy musejí najít způsoby a formy jak se vypořádat s mísením i navzájem rozdílných kultur a snažit se nepotlačovat ústřední jádro hodnot té které kultury, tím že se budou vyhýbat jednak kulturní asimilaci migrantů ze strany Starého kontinentu, jednak vytváření plošných a ne cílených multikulturních scénářů.

Ze sociologického pohledu je téma lidských práv v procesu globalizace bezpochyby ústřední. Napětí způsobená jevem imigrace uvnitř evropských seskupení mají svou hlubokou a zjevně oddělenou příčinu v důvodech ryze pragmatických (veřejný pořádek, přerozdělování ekonomických zdrojů a pracovních sil) a filozofických (kulturních a náboženských).

Setkávání mezi rozdílnými kulturami a zvyky, které probíhá na přelomu druhého a třetího tisíciletí, podle některých badatelů získalo podobu skutečného střetu civilizací, které své kořeny zapustily v dějinách. Stačí pomyslet na expanzi muslimů do Španělska, kde po osmi stoletích nucené soužití křesťanů a muslimů na Iberijském poloostrově skončilo stáhnutím se *moriscos* za Gibraltar.

Také dnes v Evropě jsou rozdíly náboženského vyznání často důvodem kontroverzí, mnohdy násilných, mezi domácím obyvatelstvem a přistěhovalci, často spíše kvůli vzájemné neznalosti než kvůli ideologickému konfliktu, rozeštvanému více ze strany médií než z hlubokého přesvědčení jeho aktérů, čehož následkem je vznik nových organizací, skupin a přímo politických stran orientovaných fundamentalisticky, neřku-li xenofóbně.

Počínaje vyhlášením čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv až do dnešní doby se postupně upevňovalo právo na náboženskou svobodu a svobodné praktikování náboženství. Toto právo, více než jiná práva, ukazuje etický a nadpozitivistický kořen lidských práv.

Dosud nevyřešená záhada ohledně skutečného původu lidských práv v přirozeném právu, jejichž je náboženská svoboda hlavním vyjádřením, je jedním z příčin, kromě příčin politických a sociálních, přetrvávajícího rozdělení mezi přijetím zásad a jejich praktickým uskutečněním.

Náboženství je tedy charakteristickým prvkem diskuse ohledně rozšíření pojmu základních lidských práv a jejich účinné aplikace v evropské společnosti. Nejen proto, že právo na svobodu svědomí a na náboženskou svobodu je hodnotou stabilní,³ alespoň na papíře, ale i proto, že právo *přirozené*, vzhledem k právu

---

³ Evropská konvence lidských práv a základních svobod, článek 9 – Svoboda myšlení, svědomí a vyznání.

«1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v

smluvnímu, může být diachronní zárukou přetrvávající i pro budoucí generace, tedy nejen zárukou synchronní, která se váže na časově proměnlivou formu smluvní dohody.

Navzdory pokroku ve formálním uznávání práva každého člověka na náboženskou svobodu však ještě nebylo dosaženo jednoznačného a všemi sdíleného významu tohoto práva, s jasným důsledkem, že jeho praktická aplikace nemá pevný základ, ke kterému by se mohla vztahovat. Bez předběžné dohody o původu, podstatě a lidském základu práva na náboženskou svobodu nelze ve skutečnosti toto právo převést do praktického života evropské společnosti.

Problém je ještě závažnější na jiných světadílech, kde je vývoj a propracovanost přirozeného práva a lidských práv zablokován totalitními ideologiemi (např. v Číně) nebo náboženstvím (islám, hinduismus), které jsou překážkou pro jednotné pojetí práv stejných pro všechny lidi (rovnost, svoboda vyjadřování a myšlení, atd.).

Určení oblasti výzkumu této práce je tedy zásadní pro její vymezení a rozpracování; především bude cílem vymezit terminologickou oblast a její sémantický význam.

---

zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.»

KAPITOLA I

Aktuálnost náboženského problému v Evropě

Terminologie

Historické souvislosti rozvoje základních práv a svobod

Pojem práva, chápaný jako série norem upravujících společenské chování člověka, je otcem myšlenky, že existují základní práva, jež jsou vlastní každé lidské bytosti.

Je tedy užitečné odvolat se na chronologický průběh vývoje pojmu všeobecného práva, se zvláštním důrazem na myšlenky a přesvědčení, jež umožnily následný postupný vývoj a uzákladnění základních lidských práv tak, jak je chápeme dnes.

Nejstarší známá sbírka zákonů pochází od Ur-Nammua, krále Uru,⁴ kolem roku 2050 před Kristem. V ní čteme: « *If a [man...] cut off the foot (var.: limb) of [another man with his...], he shall pay ten shekels of silver.*

If a man, in the course of a scuffle, smashed the limb of another man with a club, he shall pay one mina of silver.

*If someone severed the nose of another man with a copper knife, he must pay two-thirds of a mina of silver ».*⁵

Nejznámějším a nejlépe zachovalým – i když text k zákonům 66 až 99 se ztratil – je pak Chammurabiho zákoník⁶ (kolem roku 1780 př. Kr.) sestávající z 282

---

⁴ Ur-Nammu (nebo Urnamma) (cca 2112-2095 př. Kr.). Sumerský král, zakladatel Třetí dynastie, spojován s nejstarším dodnes známým zákoníkem, který je o tři století starší než zákoník Chammurabiho. Někteří historikové však míní, že zákoník ve skutečnosti pochází od syna Ur-Nammu, Šulgiho.

⁵ ISAAC KALIMI, PETER J. HAAS, *Biblical Interpretation in Judaism and Christianity*, London 2006, s. 17.

zákonů, které stanoví práva a tresty pro velké množství situací a problémů a pamatují i na práva žen, dětí a otroků.

I když neexistuje pojem osobní odpovědnosti, který je základem moderního práva, Chammurabiho zákoník je základem pro následný rozvoj lidských práv. V jedné jeho normě čteme:

« 229. *Collapse of building kills owner, the builder to die.*

230. *Collapse of building kills owner's son, builder's son to die* ».⁷

Pojem *přirozených práv* lidské bytosti, chápaných jako elementárních práv každé lidské osoby z důvodu její přináležitosti k lidskému rodu, je velmi starý; zahrnutí lidských práv do práva, ať už ústně tradovaného nebo psaného, charakterizuje tento pojem a zařazuje jej nad každou jinou normu. Pramenem legitimacy těchto práv není už společenská smlouva ze své podstaty podléhající interpretaci a diskusi, ale přirozená zřejmost, preexistující a neoddiskutovatelná, založená na svém jednohlasném uznání.

Řeční filosofové byli snad prvními, kteří se tímto pojmem zabývali spekulativně. Když člověk pozoruje přírodu a zákony, které řídí život a jeho rozvoj, může, podle antické přirozeněprávní nauky stoiků, odvodit existenci přirozeného práva a z toho pak vyvodit univerzální principy, které lze stejně tak převést na univerzální normy platné pro člověka.

Aristotelés v Etice Nikomachově říká: « τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικὸν ἐστὶ τὸ δὲ νομικόν, φυσικὸν μὲν τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μὴ, νομικὸν δὲ ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐδὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως, ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει, οἷον τὸ μνάς λυτροῦσθαι, ἢ τὸ αἶγα θύειν ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα, ἐτι

---

⁶ Sběrka zákonů objevena roku 1901 na horách staré Persie; je vytesaná do jedné kamenné desky vysoké přibližně 2,4 m.

⁷ JOHN SASSOON, *Ancient Laws and Modern Problems. The balance between justice and a legal system*, Bristol 2005, s. 125.

ὅσα ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα νομοθετούσιν, οἷον τὸ θύειν Βρασίδα, καὶ τὰ ψηφισματώδη
».⁸

Lidských práv v užším smyslu, tedy založených na uznání lidské osoby jako takové, se týká tzv. „Cyrův svitek“ (Velký Cyrus), objevený v roce 1879 v Babylóně a datovaný do roku 539 před Kristem. Text přiznává obyvatelům Perské říše základní formu osobní svobody, tím že je osvobozuje od povinnosti nucených prací a od povinného kultu. Říká: « *I am Cyrus, king of the world, great king, mighty king, king of Babylon, king of Sumer and Akkad, king of the four quarters, the son of Cambyses, great king, king of Anšan, grandson of Cyrus, great king, king of Anšan, descendant of Teispes, great king, king of Anšan, of an eternal line of kingship (...) I did not permit anyone to frighten the people of Sumer and Akkad. I sought the welfare of the city of Babylon and all its sacred centers. As for the citizens of Babylon (...) I relieved their wariness and freed them from their service (...) From Babylon to Aššur and from Susa, Agade, Ešnunna, Zamban, Me-Turnu, Der, as far as the region of Gutium, the sacred centers on the other side of the Tigris, whose sanctuaries had been abandoned for a long time, I returned the images of the gods, who had resided there [i.e., in Babylon], to their places and I let them dwell in eternal abodes. I gathered all their inhabitants and returned to them their dwellings* ».⁹

Dalším krokem k modernímu pojetí lidských práv je politika vládce Mauryjské říše, indickým králem Ašókou Velikým (268 - 233 př. Kr.) po válce o dobytí Kalingy – současné Orissy – (asi 265 př. Kr.). Mimořádně krvavé střetnutí mělo za následek

---

8 ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*, VII: Srov. <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0053&layout=&loc=1134b+1> *Překl.*: "Political Justice is of two kinds, one natural, the other conventional. A rule of justice is natural that has the same validity everywhere, and does not depend on our accepting it or not. A rule is conventional that in the first instance may be settled in one way or the other indifferently, though having once been settled it is not indifferent: for example, that the ransom for a prisoner shall be a mina, that a sacrifice shall consist of a goat and not of two sheep; and any regulations enacted for particular cases, for instance the sacrifice in honor of Brasidas, and ordinances in the nature of special decrees."

⁹ Srov. http://www.livius.org/ct-cz/cyrus_I/babylon05.html

statisíce mrtvých a přibližně 150 tisíc otroků; asi po dvou a půl letech po jeho konci se však vládce, hluboce se kající za spáchané činy a prolitou krev, obrátil k buddhismu a založil politiku (řečenou dhamma) charakterizovanou úctou k člověku a zachováním míru. Král se snažil bránit buddhismus, avšak aniž by ho prosazoval vůči jiným náboženstvím, vydal zákony v souladu s buddhistickou etikou, které obsahovaly zákaz zabít jakékoli živé bytosti; zrušil tedy i trest smrti a oběti zvířat.

V ediktech Ašóky čteme o náboženství toto: « (...) *that there should be growth in the essentials of all religions. Growth in essentials can be done in different ways, but all of them have as their root restraint in speech, that is, not praising one's own religion, or condemning the religion of others without good cause. And if there is cause for criticism, it should be done in a mild way. But it is better to honor other religions for this reason. By so doing, one's own religion benefits, and so do other religions, while doing otherwise harms one's own religion and the religions of others. Whoever praises his own religion, due to excessive devotion, and condemns others with the thought „Let me glorify my own religion,“ only harms his own religion. Therefore contact (between religions) is good. One should listen to and respect the doctrines professed by others* ».¹⁰

Poddaní si byli rovni bez rozdílu kasty, politické činnosti nebo náboženství; s otroky a zvířaty nemělo být zacházeno špatně ani neměli být zabíjeni, pokud tomu bylo možno zabránit. Panovník dal postavit mnoho veřejných děl za účelem zlepšení životní úrovně obyvatel, aby dobrovolněji dodržovali zákon. Ašóka byl prvním teoretikem blahobytu obyvatelstva v Indii. Náboženská svoboda měla být zaručena všem.¹¹

Během středověku to byl sv. Tomáš Akvinský, který založil vlastní etiku na svobodě člověka, obdařeného svobodným úsudkem a schopného svým rozumem posuzovat vlastní rozhodování. Z toho vyplývá, že je nezcizitelným lidským právem právo člověka na zachování a vymáhání vlastní svobody jakožto přirozeného práva. Autorita vládce je tedy podle sv. Tomáše podmíněna ve své zákonodárné činnosti

---

¹⁰ Srov. Edikty Ašóky: <http://www.cs.colostate.edu/~malaiya/ashoka.html>

¹¹ Srov. Edikty Ašóky, sbírka 33 nápisů na tzv. Sloupech Ašóky.

„prvními nejobecnějšími etickými principy“, tedy těmi přirozenými právy, které scholastika ve 13. století definovala jako *přirozeněprávní*.

Dalším rozhodujícím krokem k potvrzení lidských práv byl rozvoj anglické monarchie. Je ztělesněn Magnou Chartou Libertatum (1215), vydanou anglickým králem Johnem „Lacklandem“ (1199-1216), bratrem Richarda I. (1189-1199).

Schválení tohoto textu, který poskytoval práva a privilegia šlechtě, se paradoxně odvíjelo od procesu započatého anglickou korunou už od 11. století, a to díky zvláštnímu rysu, který tato politika získala v Anglii a který spočíval na úzké a aktivní spolupráci velkých manů s jejich panovníkem ve vedení království a jejich následném politickém vymáhání. Král Jan, ve své době šlechtou nenáviděný pro svou přehnanou neústupnost a nerespektování šlechtických výsad, musel ustoupit tlaku svých pánů, kteří posilnění oslabením a ztrátou prestiže krále po porážce u Bouvines (1214), si vydobyli řadu koncesí a privilegií, které pak vyústily do dokumentu z roku 1215. Charta, kromě toho, že uzásadnila svobodu šlechty, církve a měst, uznávala základní práva občanů, jako právo na řádný proces, a zavazovala krále podřídit se zákonu tím, že mu zakazovala měnit či rušit jej jednostranným úkonem bez schválení „velké rady“ království (od r. 1242 sněmovna lordů). V bodě 39 Charty čteme: « *No free man shall be seized or imprisoned, or stripped of his rights or possessions, or outlawed or exiled, or deprived of his standing in any other way, nor will we proceed with force against him, or send others to do so, except by the lawful judgement of his equals or by the law of the land.* »

Ze stejného období je deklaráce základních lidských práv obsažena v Chartě Manden (nebo Mandé), vyhlášené roku 1222 u příležitosti korunovace panovníka Mali, Sundjaty Keíta. Deklarace Sundjaty, jejíž velkou zásluhou bylo zrušení otroctví, které se mocně rozšířilo v západní Africe, o celá staletí předchází témata, o nichž se bude na Západě diskutovat při příležitosti vyhlášení lidských práv, jako je uznání hodnoty lidského života « *Toute vie est une vie* », potvrzení práva « *Le tort demande réparation* », výzva k solidaritě « *Pratique l'entraide* », či právo na osobní svobodu « *Pratique l'entraide (...) Chacun est libre de dire, de faire et de voir* ». Charta Manden, jež byla předávána ústně, je slavnostním vyhlášením některých základních lidských práv a může být vnímána jako jedna z prvních deklarácí lidských práv. Samotná Všeobecná deklaráce lidských práv zakotvuje práva, která se objevují v Chartě Manden, jako je především úcta k lidskému životu, právo na osobní svobodu,

výzva k lidské solidaritě nebo odsouzení otroctví: « *Toute vie (humaine) est une vie. Il est vrai qu'une vie apparaît à l'existence avant une autre vie, Mais une vie n'est pas plus „ancienne”, plus respectable qu'une autre vie, De même qu'une vie n'est pas supérieure à une autre vie (...) La faim n'est pas une bonne chose, l'esclavage n'est pas non plus une bonne chose* ». ¹²

Právo na neporušitelnost osobní svobody se začalo používat v Anglii 14. století s rozšiřováním používání *Habeas Corpus ad subjiciendum*, který spočíval ve skutečnosti, že kdokoli se mohl obrátit na královský soud a požádat o vydání *Habeas Corpus*, a tak fyzicky vyjmout obviněného z jurisdikce a často i ze soudů místní šlechty: « *Praecipimus tibi quod corpus A.B. in prisona nostra sub custodia tua detentum, ut dicitur, una cum die et causa captionis et detentionis suae, quocumque nomine praedictus A.B. censeatur in eadem, habeas coram nobis ... ad subjiciendum et recipiendum ea quae curia nostra de eo adtunc et ibidem ordinare contigerit in hac parte. Et hoc nullatenus omittatis periculo incumbente. Et habeas ibi hoc breve* ». ¹³

Právo Habeas Corpus a možnost chránit osobní svobodu, kterou v sobě nese její aplikace, bylo pak následně přijato všemi západními ústavami a jeho podstata následně pronikla do již uvedeného článku 9 *Všeobecné deklarace lidských práv*.

Znovuobjevení politického myšlení Aristotela v průběhu 13. století a obzvláště dvě jeho stěžejní díla, *Etika Nikomachova* a především *Politika*, poskytly argumentaci pro ospravedlnění, na rovině filozoficko-morální, úkonů podrobení a vykořisťování ze strany západních mocností vzhledem k Novému světu a domorodému africkému obyvatelstvu během následujícího 14. století. ¹⁴ Aristotelská doktrína „přirozených otroků“, také díky mimořádné autoritě filosofa, dochází velkého přijetí ve středověké společnosti. ¹⁵ Jevila se opodstatněnou některým

---

¹² Srov. Charta Manden: <http://sociolingo.wordpress.com/2007/05/25/the-mande-charter-controversy-a-magna-carta-for-africa/>

¹³ Srov. http://en.wikipedia.org/wiki/Habeas_corpus.

¹⁴ Srov. G. FIORAVANTI, *Servi, rustici, barbari: interpretazioni medievali della „Politica“ aristotelica*, in „Annali della Scuola Normale“, Classe di Lettere e Filozofia, XI, 2 (1981), s. 399-429.

¹⁵ Srov. GIUSEPPE TOSI, *La teoria della schiavitù naturale nel dibattito sul Nuovo Mondo (1510-1573)*. „Veri domini“ o „servi a natura“?, *Divus Thomas*, (33/2002), s. 40-55.

teologům a právníkům, kteří se pokoušeli ospravedlnit Conquistu, tím že ztotožňovali nově objevené národy s „přirozenými otroky“, o nichž mluvil Aristotelés.

V *Etice Nikomachově* filosof hovořil o národech na hranicích civilizovaného světa, které žily bez zákona a praktikovaly odporné zvyky.¹⁶ Domorodci z Nového světa se jevíli jako ztělesnění tohoto popisu.

Teze byla přijata vstřícně i významnými teology, nicméně v roce 1511 dominikán Antón Montesinos jménem komunity vedené P. Pedrem de Cordoba představil ve dvou slavných kázáních před místokrálem a nejvyššími autoritami ostrova Hispaňoly, argumenty, které roznítily diskusi o morální dovolenosti Conquisty a deportacích otroků z Afriky.¹⁷ Diskuse byla zachycena teology Francickem de Vitoria (1485-1546) a Domingem De Soto (1494-1560) z univerzity v Salamance, k nimž se připojil významný Bartolomé de Las Casas (1484-1566) ve svých *Memorial di denúncias* a *Memorial al Consejo de Indias* vydaných krátce před jeho smrtí. Las Casas zaujímal stanoviska čím dál radikálnější a dokonce obnovil diskusi o celém projektu Conquisty a kolonizace. Jeho názory na obranu svobody domorodců a proti nelidskému zacházení s nimi ze strany kolonizátorů se na filozofické rovině střetly se zaníceným zastáncem Conquisty a přirozené otrocké povahy těchto etnik, humanistou Juanem Ginesem de Sepulvedou. Polemika trvala několik let a naplno se projevila během debaty ve Valladolidu (1550-1551)¹⁸ svolané králem Karlem V. (1500-1558) za účelem nalezení teologického a právního základu, který by legitimoval Conquistu a válku proti domorodcům. Na konci této debaty se nedošlo k žádné shodě a obě znesvářené strany setrvaly každá na svých pozicích, avšak už tím připravovaly kulturní půdu pro vyhlášení papeže Pavla III. (1534-1549), který 2.5.1537 v poselství *Veritas Ipsa* toledskému arcibiskupovi, a 29.5. 1537 v bule *Sublimus Dei*, přiznal domorodcům plné lidství a právo na svobodu, a fakticky tím odsoudil jejich zotročování. Bula uvádí: «*Nos igitur, qui eiusdem Domini nostri vices, licet indigni gerimus in terris et oves gregis sui nobis commissas, quae extra eius ovile sunt, ad ipsum ovile toto nixu exquirimus, attendentes Indos ipsos, ut pote veros*

---

¹⁶ Srov. Id., *Etica Nicomachea*, VII, 1, 11145a 28-33; VII, 6, 114818-25; VII, 6 1149a 7-12.

¹⁷ Cit. in G. GUTIERREZ, *Alla ricerca dei poveri di Gesù Cristo. Il pensiero di Bartolomé de Las Casas*, Brescia 1995, s. 43-44.

¹⁸ GIUSEPPE TOSI, op. cit., 2002, s. 40-55.

homines, non solum christianae fidei capaces existere, sed ut nobis innotuit ad fidem ipsam promptissime currere, ac volentes super his congruis remediis providere, predictos Indos et omnes alias gentes ad notitiam christianorum in posterum deventuras, licet extra fidem christianam existant, sua libertate ac rerum suarum dominio huiusmodi uti et potiri et gaudere libere et licite posse, nec in servitutum redigi debere, ac quidquid secus fieri contigerit irritum et inane, ipsosque Indos et alias gentes verbi Dei praedicatione et exemplo bonae vitae ad dictam fidem Christi invitandos fore, auctoritate Apostolica per praesentes litteras decernimus et declaramus, non obstantibus praemissis caeterisque contrariis quibuscumque.»

Filosofové ze Salamanky tedy potvrdili koncepci lidských práv ve vztahu k tělu i duši: přirozené právo člověka na život a na svobodu myšlení.

Právní doktrína teologů ze Salamanky ovlivnila posun od středověkého chápání práva k modelu stále bližšímu modernímu pojetí. Jsou-li lidská práva vnitřní součástí lidské přirozenosti, vyplývá z toho, že sdílením téže přirozenosti musejí všichni lidé mít i stejná práva svobody a rovnosti.

Vliv myšlenek Bartolomé de Las Casas na krále Karla V. vedly mimoto k vyhlášení nových zákonů v roce 1542, které vyhlašovaly základní právo na přirozenou svobodu amerických domorodců a zaručovaly jim svobodu osobní, pobytu, práce a právo na osobní vlastnictví, mimo zákaz jejich redukování na otroky.

Na tyto zákony reagovaly kolonie silnými reakcemi a tyto předpisy byly zrušeny ve prospěch divokého a intenzivního zaměstnávání a využívání.

Úvahy filosofů ze Salamanky nicméně vzbudily nové a odpovědnější názory v soudobé kultuře a razily tak cestu uznávání lidských práv.

V průběhu 17. a 18. století byla existence nezcizitelných lidských práv potvrzována v dílech filosofů jako Hobbes, Locke, Rousseau, Kant a de Groot. Především de Groot,¹⁹ považovaný mnohými za otce přirozeného práva, svými spisy zásadním způsobem přispěl v rozvoji racionalistického moderního iusnaturalismu.

---

¹⁹ Srov. HUGO GROTIUS, *I fondamenti del diritto. Antologia*, a cura di Paola Negro, Napoli, 1997.

Jeho teorie společenské smlouvy předpokládala, že člověk přirozeně tíhne k vytváření mírumilovného soužití se svými bližními, že pojem přirozeného práva bytostně pochází z této lidské predispozice a že v okamžiku, když se společenské vztahy komplikují díky rostoucím obtížím spojeným s přerozdělováním zdrojů, je přirozený stav společností překonán přijetím racionálního a sdíleného práva, tedy smlouvy schopné upravit lidské soužití, která stanoví práva a povinnosti jak občanů, tak panovníka pověřeného vymáhat jejich dodržování. Právě tím dochází k přechodu z přirozeného stavu do stavu společenského.

Myšlenky racionalistických teoretiků iusnaturalismu potvrzují, že přirozená lidská práva, jako právo na život, na svobodu a na vlastnictví, zůstávají nedotknutelná i uvnitř společnosti strukturované a řízené racionálními zákony. Jsou to tedy práva nezczizitelná.

V roce 1776 si Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických vypůjčilo z dohody z Virginie (12. června 1776), sepsané George Masonem, zásady, podle nichž všichni lidé byli stvořeni sobě rovni a byli svým Stvořitelem obdařeni nezczizitelnými právy: « *We hold these Truths to be self-evident, that all Men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty, and the pursuit of Happiness* ».

V textu Prohlášení lze ve vztahu k k přirozenému a věčnému zákonu rozpoznat vliv iusnaturalismu: « (...) *to assume among the Powers of the Earth, the separate and equal Station to which the Laws of Nature and of Nature's God entitle them* (...) » nebo v již citované zásadě rovnosti lidí « (...) *that all Men are created equal* (...) »;

Byla rovněž přijata Lockova myšlenka, podle níž má lid právo povstat proti vládě, která porušuje či snad popírá základní lidská práva tohoto národa: « *That whenever any Form of Government becomes destructive of these Ends, it is in the Right of the People to alter or abolish it, and to institute a new Government* (...)».

Syntéza filozoficko-sociální doktríny 18. století však pochází především z *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*, která v roce 1789 formálně definovala seznam zásad, jež byly pro tehdejší dobu revoluční a výbušné. Ve zjevném protikladu se starým absolutistickým režimem této Deklarace práv člověka a občana nehovoří o historizujícím pojetí základních práv, naopak zdůrazňuje pojetí individuální a z pohledu státu, a začíná prohlášením zásady rovnosti všech lidských

bytostí:

« *Article 1 - Les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droits. Les distinctions sociales ne peuvent être fondées que sur l'utilité commune* ». Následující články vypočítávají přirozená a nezadatelná práva člověka, která je potřeba chránit od politického vlivu, jako jsou svoboda, vlastnictví, bezpečí a odpor proti útlaku:

« *Article 2 - Le but de toute association politique est la conservation des droits naturels et imprescriptibles de l'homme. Ces droits sont la liberté, la propriété, la sûreté et la résistance à l'oppression.*»

Vznikem liberálních států v 19. století v různých částech Evropy se potvrzování základních práv občanů dostávalo formálně do státních zřízení, jejichž ústavy na základě ochrany těchto práv byly základem politicko-sociální organizace.

Přesvědčení o existenci základních a nezczitelných lidských práv pronikalo do moderní kultury a v průběhu dvacátého století vedlo k společenským a národním požadavkům, díky nimž bylo často dosaženo spravedlivějších sociálních podmínek. V sociální oblasti vzpomeňme na výdobytek všeobecného volebního práva, uznání práva na důstojné pracovní podmínky a na stávku, zákaz nebo úprava práce nezletilých, právo na vzdělání a konec ostudného systému apartheidu v Jižní Africe. Národní osvobozenécká hnutí se dokázala osvobodit od koloniální závislosti, tím že formulovala vlastní požadavky na respektování lidských práv, jak tomu bylo např. v Indii s hnutím Gándhího, které dovedlo zemi až k nezávislosti.

Po Druhé světové válce a konci nacistického režimu cítily národy potřebu silnějšího a formálního potvrzení některých lidských práv, které by přesahovaly hranice států, rasy a náboženství a zaručovaly by každému univerzální zachování těchto práv.

V roce 1948 byla tedy založena Organizace spojených národů (OSN) a v New Yorku byla vyhlášena *Všeobecná deklarace lidských práv*.

Jestliže všechny předchozí dokumenty, které obsahovaly zásady upravující lidská práva, vznikaly v rámci politických procesů jednotlivých národů a do vyjádřených koncepcí projektovaly i dobové politické a materiální ambice, vývoj *Všeobecné deklarace lidských práv* je naprosto odlišný; jejím jediným cílem je definování univerzálních základů práv vlastních lidské bytosti a člověk sám.

V tomto dokumentu bylo stanoveno, že « *All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood (...)* Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status (...) Everyone has the right to life, liberty and security of person (...) No one shall be held in slavery or servitude (...) All are equal before the law (...) No one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile (...) Everyone has the right to own property (...) Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance (...) Everyone has the right to work».²⁰

O dva roky později, v roce 1950, byla v Radě Evropy podepsána Římská úmluva, která s odvoláním na nejvyšší principy vyhlášené *Všeobecnou deklarací lidských práv* vytvořila nadnárodní orgán, Evropský soud pro lidská práva, s úkolem chránit základní lidská práva vůči jednání ze strany států. Novinkou této zajišťovací instituce je umožnit vymáhání a obranu vlastních práv v případech, kdy se má za to, že jsou porušována, a to odvoláním se k Evropskému soudu dvěma způsoby: buď prostřednictvím vlastního národního státu (mezistátní žádost), nebo přímým odvoláním podaným jednotlivcem stěžujícím si na porušování vlastních základních práv (individuální žádost).

Text Evropské úmluvy, jejímž cílem je dodržování lidských práv a základních svobod a podepsané v Římě 4. listopadu 1950, ustanovuje právo na život, na svobodu, na bezpečnost, na spravedlivý proces, na respektování soukromého a rodinného života; právo na svobodu myšlení, svědomí, vyznání, vyjadřování, sdružování a shromažďování. Zakazuje mučení, otroctví, zpětnou platnost trestů, diskriminaci a zneužívání práva.

Dalšími dokumenty, které chrání základní práva a které byly podepsány a ratifikovány v následujících letech, jsou:

---

²⁰ Srov. *Universal Declaration of Human Rights*, z internetových stránek Vysokého komisaře pro lidská práva: <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/eng.htm>

- 1966, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, přijatý Generálním shromážděním OSN 16. prosince 1966, který pro oblast mezinárodního práva vstoupil v platnost 23. března 1976.
- 1967, zřízení veřejného jednání ze strany OSN; předpokládá diskusi ve veřejném slyšení ohledně informací o závažném a systematickém porušování lidských práv (*gross violations of human rights*) ze strany státu.
- 1970, zřízení tajného postupu s usnesením ekonomické rady OSN charakterizovaného diskusí za zavřenými dveřmi, která doprovází veřejnou diskusi z r. 1967. Podstatný rozdíl, kromě skutečnosti, že tajný postup by měl mít charakter naléhavějších zjištění (*reliably attested*), spočívá v tom, že předpokládá zahájení procesu vyšetřování případného porušení základních práv, vždy závažného a systematického, následujícího po přímém sdělení ze strany jednotlivce nebo nevládní organizace. V tomto smyslu tajná procedura poprvé poskytuje možnost uskutečnit petiční právo ze strany jednotlivců vůči orgánům OSN.
- 1991, Komise lidských práv OSN, která se sešla už v roce 1978 v Ženevě, kde zorganizovala seminář o národních a místních institucích na ochranu lidských práv, založila v Paříži seminář, na kterém byly prohloubeny základní linie z Ženevy a přijaty principy z Paříže.
- 1993, rezoluce 48/134 Generálního shromáždění OSN z 20. prosince 1993 přijala principy z Paříže a závěry Vídeňské konference o lidských právech z července 1993. Prakticky se tím povzbuzují a povolávají členské státy k vytvoření a podpoře národních institucí pro podporu a ochranu lidských práv. Následně rezoluce 50/176, 52/128, 54/176, 56/158, přijaté 22. prosince 1995, 12. prosince 1997, 17. prosince 1999 a 19. prosince 2001, zdůraznily důležitost národních institucí pro podporu a ochranu lidských práv.
- 2006, 15. března vznikla Rada pro lidská práva Spojených národů, orgán OSN se sídlem v Ženevě, který nahradil kritizovanou Komisi pro lidská práva.

Pojem "náboženská svoboda"

Mezi různými dokumenty o lidských právech má základní význam Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách, která v čl. 9 říká:

«1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. »

Stanoví se tedy definice pojmu svobody vyznání, tedy náboženské svobody.

Svoboda: « (z lat. *libertas -atis*) (...) schopnost myslet, jednat, vybírat z vlastní vůle, autonomie, kterou si člověk nárokuje jako takovou; tedy z hlediska filozofického je to schopnost, která je transcendentálním předpokladem schopnosti chtít. »²¹

Konkrétní svoboda předpokládá svobodné rozhodování a ve svém používání je v souladu s morálním zákonem.²²

Náboženství: etymologie slova není jasná a odvozuje se od různých významů. Pro Cicera, který je odvozuje od slova *relegere*,²³ je to hluboký a jasný odlesk lidské

---

²¹ Dizionario Enciclopedico Italiano, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, Roma, 1955, Vol. VI, S. 860

²² Srov. tamtéž, s. 861

²³ CICERO, *De natura deorum* 2, 28

potřeby a citu. Lactantius²⁴ a Augustin²⁵ výrazem *religare* zdůrazňují smysl svazku, přilnutí.

Především ve významu Augustinově, převážně přijímaném, si lze všimnout, že spojení „náboženská svoboda“ se jeví jako oxymoron, který nejprve evokuje pojem autonomie a sebeurčení a ihned pak závislost a svazek. Logickým závěrem je otázka, zda a v jakých významech má takové vyjádření smysl, a jde-li o výsledek tvorby lingvistických pravidel, zda může být ozřejmující pohled na obecné teorie významu, které se vyskytly v dějinách lingvistiky a filozofie jazyka. Aniž bychom vstupovali do hlubší argumentace, všechny tři směry bádání, tedy směr referenční (Aristotelés), směr, který významy chápe jako myšlenkové konstrukce (Locke), a směr, který odvozuje význam ze systému vztahů (Saussure), mají společný prvek: svévolnost a synchronnost významu, podmíněného společenskou nebo individuální volbou podléhající proměně v závislosti na dějinné epoše.²⁶

Jediným významem, který může být nadčasový, je význam spojený s něčím vrozeným. Proto smysl pro náboženství, který v člověku vyjadřuje tento pocit, potřebu přítomnou od vzniku lidstva, jak o tom svědčí prehistorické archeologické nálezy, může být chápán jako pojem, jenž v sobě obsahuje pojem svobody a není v ní obsažen, a umožňuje vyřešit zdánlivý zmiňovaný oxymoron jakožto popis lidského tíhnutí k přilnutí, ke svazku, pocit závislosti na vyšší Bytosti nebo vyšších Bytostech; dobrovolnou a tedy svobodnou náklonnost a svazek.

Úvaha o efektivních zárukách náboženské svobody a lidských práv v Evropě se musí nutně uplatnit v teoreticko-praktické analýze pojmů, tedy převést pojem a význam svobody do praktické roviny; do aspektů, které mají podobu práv.

Ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Evropské úmluvě a dalších textech pojednávajících o lidských právech se stále hovoří o „*právu na svobodné (...)*“, výraz, který předpokládá rozlišování mezi „*svobodou od ...*“ a „*svobodou k ...*“ První spojení označuje svobodu od jakéhokoli druhu donucení, druhé spojení zavádí

---

²⁴ LACTANTIUS, *Divin. Instit.* 4, 28.

²⁵ AUGUSTIN *De Civitate Dei* 10, 3.

²⁶ Srov. RAFFAELE SIMONE, *Fondamenti di Linguistica*, Bari 1995, s. 461-465.

konstruktivní význam, možnost něco uskutečnit, tedy zásadně tento význam je ukazatelem seberealizace.

„*Svoboda k ...*“ předpokládá „*svobodu od ...*“, nemůže se od ní obejít, ale předpokládá i sebevědomí, jež se ve své nejuplněnější podobě kryje s pojmem pravdy, která umožňuje člověku poznávat sebe sama, vlastní podmíněnost a vlastní vůli, od níž se odvíjí samotný pojem svobody.

Po roce 1989, pádu Berlínské zdi a rozpadu tzv. „sovětského bloku“, se Evropa setkávala se „*svobodou od ...*“, když se postupně zmenšoval odpor komunistických zemí vůči praktikování a projevům náboženství uvnitř hranic těchto států. Evropa vstoupila do nové fáze, v níž pojem „*svoboda k ...*“ mohl začít převažovat. Přesto všechno se z analýzy evropské situace ohledně náboženské svobody objevují další otázky; je správné se ptát, jaké jsou výrazy a způsoby pro toto právo, prakticky vzato, v čem tedy toto právo spočívá a co má zaručovat. Náboženskou svobodou se má chápat svoboda vnitřní, nebo i svoboda vyjadřovat náboženství navenek a jakou formou?

Pokud je zaručen vnější projev, má to za následek kulturní a společenské iniciativy, které budou zahrnovat iniciativy přijaté státem: jakými způsoby lze hájit náboženskou svobodu všech, i těch, kteří vyznávají uvnitř tohoto státu menšinové náboženství?

Pojem náboženství tedy, kromě svého vnitřního významu, obsahuje i význam vnější, vztahující se k náboženským institucím, tedy k těm organizacím, jež řídí postoje a vztahy věřících vůči Bohu, společně s naukou a liturgií, které odlišují jedno vyznání od druhého. Proto tedy formulace *svoboda v oblasti náboženství* (svoboda vyznání) se zdá vhodnější než spojení *náboženská svoboda*, protože je rozšiřuje o sémantický aspekt a umožňuje pojmut i svobodu nevěřit, svobodu svědomí a kultu. Ochrana svobody nevěřit je ve státě stejně tak důležitá jako ochrana náboženské svobody; ale i dnes lze tvrdit, že ve společnostech s náboženskými tendencemi může být toto právo zaručeno jen zřídka, stejně jako je svoboda v náboženské oblasti špatně chráněná v těch společnostech, jejichž zřízení jsou výslovně ateistická.

Podmínky, které mají vliv na mezinárodní konvenci v oblasti náboženské svobody a jsou jí překážkou, jsou různého druhu; jsou charakteru politického, ekonomického, společenského a ideologického. Především nesmíme zapomenout, že

historicky pocházejí formy náboženské intolerance z náboženství samotných. Politicko-dogmatický původ měly mimo jiné například kruté boje za vlády římského císaře Justiniána proti monofyzitismu. Podobně i diaspora albigenkých, roku 1208; otázka náboženské svobody se znovu vynořila v 16. století s luteránskou reformou. Obecně se uznává, že problém svobody v oblasti náboženství souvisí v moderní době především s narušením politické rovnováhy v Evropě, jejíž jednota byla založena rovněž na podpoře katolického náboženství.

John Locke (1632-1704) byl v moderní době první, který šířil myšlenku náboženské tolerance, založené na náboženském oddělení církve od státu.²⁷

Od něj pochází pojem tolerance jakožto záruky mírumilovného soužití mezi různými konfesemi uvnitř společnosti.²⁸ Důvody ekonomické a sociální však dlouho převažovaly nad politickými potřebami vnímanými Lockem; ani v Americe, ani ve Francii nenásledovala po zavedení prohlášení zásady náboženské svobody do příslušných ústavních rádu jejich praktická aplikace. Myšlenka Locka však přesto neztrácí na síle a pravdivosti. I když dnes existují velké problémy při překonávání předsudků a místních tradic, tendencí je upřednostňování a podpora náboženské tolerance a sblížení různých náboženství. Důvody jsou morální, sociálně-ekonomické i politické: v Evropě se odedávna uplatňuje složitá politika hledající smíření a otupení protikladných pozic i uvnitř týchž sociálních skupin, jako například politika přijatá britskou vládou vzhledem k požadavkům Severního Irska.

Náboženská tolerance přispívá i ke společenské stabilitě, a tedy k bezpečnosti; i proto se tato otázka diskutovala při jednáních o vypracování Závěrečného helsinského aktu, která probíhala ve finském hlavním městě a Ženevě od července 1973 do července 1975 a která byla nazvána Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE).

Projednávaná témata – bezpečnost; ekonomická, vědecká, technická a ekologická spolupráce; lidská práva – byla rozdělena v Závěrečném aktu (Helsinky, 1. srpna 1975) do tří skupin. Tento Závěrečný helsinský akt však nebyl mezinárodní

---

²⁷ *Stato e Chiesa da Locke alle „Guarentigie”*. A cura di T. AMATO (Fondazione Luigi Einaudi per Studi di Politica e economia). 2 sv., Firenze 1975, sv. I, s. 13nn.

²⁸ Tamtéž, s. 24-25.

smlouvou v pravém slova smyslu a podléhal ratifikaci jednotlivými národními parlamenty.

V první sekci tohoto dokumentu, týkajícího se otázek bezpečnosti v Evropě, pojednává princip VII o lidských právech a základních svobodách, mezi něž výslovně počítá i právo na náboženskou svobodu, které je tak uznáno jako jeden ze základních bodů pro skutečnou realizaci lidských práv.²⁹

Na závěr této krátké analýzy pojmu náboženské svobody považují za nutné prozkoumat, jak tento pojem vyjadřují dokumenty 2. vatikánského koncilu (1962-1965). Otázka náboženské svobody se řeší v apoštolských konstitucích *Lumen Gentium* a *Gaudium et Spes*, v deklaracích *Gravissimus Educationis* a *Dignitatis Humanae* a koncilním dekretu *Christus Dominus*. Především deklarace *Dignitatis Humanae* se zabývá naším tématem; definuje základ náboženské svobody a konstatuje, že obsah této svobody spočívá v možnosti svobodně si vybrat své vyznání a veřejně je vyznávat a že takové právo je přímo založeno na lidské důstojnosti: « *Tento vatikánský sněm prohlašuje, že lidská osoba má právo na náboženskou svobodu. Tato svoboda záleží v tom, že všichni lidé musí být prosti nátlaku jak ze strany jednotlivců, tak ze strany společenských skupin a jakékoli lidské moci, takže nikdo ani nesmí být donucován jednat v oblasti náboženství proti svému svědomí, ani mu nesmí být zabraňováno jednat podle svého svědomí soukromě i veřejně, buď sám*

---

²⁹ Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, Závěrečný akt, Helsinky 1975.

Z <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2006011501>:

« VIII. Rovnoprávnost a sebeurčení národů.

Zúčastněné státy budou respektovat rovná práva národů a jejich právo na sebeurčení, jednájíce vždy v souladu s cíli a zásadami Charty OSN a příslušnými normami mezinárodního práva včetně těch, které se vztahují k územní celistvosti států.

Na základě principu rovnoprávnosti a práva národů na sebeurčení mají všechny národy vždy právo určovat si v plné svobodě, kdy a jak si přejí, svůj vnitřní i vnější politický statut bez vnějšího vměšování a provádět svůj politický, hospodářský, sociální a kulturní rozvoj podle vlastního uvážení.

Zúčastněné státy potvrzují všeobecný význam respektování a účinného uplatňování rovnoprávnosti a sebeurčení národů pro rozvoj přátelských vztahů mezi nimi, jakož i mezi všemi státy; připomínají rovněž význam vystříhání se jakékoli formy porušování tohoto principu.».

*nebo spolu s jinými, v náležitých mezích. Mimoto koncil prohlašuje, že právo na náboženskou svobodu je skutečně založeno na důstojnosti lidské osoby, jak nám ji dává poznat i zjevené Boží slovo i sám rozum (...) Právo na náboženskou svobodu tedy nevyplývá ze subjektivní dispozice osoby, nýbrž ze samé její přirozenosti. » (deklarace *Dignitatis Humanae*, 2).*

Dokumenty 2. vaticánského koncilu často připomínají povinnost občanské autority zaručovat svými zákony lidská práva a obzvláště svobodu vyznání: « *Toto právo lidské osoby na náboženskou svobodu má být uznáno v právním uspořádání společnosti tak, aby se stalo občanským právem. »*³⁰

« *Chránit a podporovat nedotknutelná lidská práva patří podstatně k úkolům každé státní moci. Státní moc se tedy má spravedlivými zákony a jinými vhodnými prostředky účinně ujmout ochrany náboženské svobody všech občanů a vytvořit podmínky příznivé rozvoji náboženského života, aby občané měli skutečnou možnost užívat náboženských práv a plnit náboženské povinnosti a aby i společnosti samé byly na prospěch hodnoty spravedlnosti a pokoje, které mají původ ve věrnosti lidí vůči Bohu a jeho svaté vůli. »*³¹

« *Při používání všech svobod se má zachovávat mravní zásada osobní a společné odpovědnosti (...) Kromě toho občanská společnost má právo chránit se proti rozmanitému zneužití, k němuž by mohlo docházet pod záminkou náboženské svobody; proto přísluší především občanské moci, aby poskytovala takovou ochranu. To se však nesmí dít svévolným způsobem nebo nespravedlivým nadržováním jedné straně, nýbrž podle právních norem shodným s objektivním mravním řádem. »*³²

« (...) *V zájmu vytvoření a upevnění pokojných vztahů a svornosti v lidstvu je proto žádoucí, aby byla všude na zemi právní ochranou účinně zajištěna náboženská svoboda a aby byly zachovávány vrcholné lidské povinnosti a práva týkající se svobodného života ve společnosti. »*³³

---

³⁰ Deklarace *Dignitatis Humanae*, 2.

³¹ Tamtéž, 6.

³² Tamtéž, 7.

³³ Tamtéž, 15.

« Ochrana osobních práv je nezbytná podmínka, aby se občané mohli jako jednotlivci nebo ve sdružení aktivně účastnit života a vedení státu. »³⁴

Uznání náboženské svobody musí samozřejmě zahrnovat i náboženské skupiny a společenství, které musejí mít možnost dosvědčovat a veřejně vyučovat svou víru, ovšem způsobem vždy korektním a s ohledem na podmínky vztahů mezi osobami, s nimiž se vstupuje do konfrontace, aby nedocházelo k excesům a donucování: «*Svoboda neboli volnost od nátlaku v náboženské oblasti, která přísluší jednotlivým osobám, má jim být přiznána i tehdy, když jednají společně. Existenci náboženských společenství totiž vyžaduje společenská povaha jak člověka, tak náboženství samého. (...) Náboženským společnostem přísluší rovněž právo, aby jim světská moc nebránila právními prostředky ani administrativními zásahy vybírat si vlastní duchovní, vychovávat je, jmenovat a překládat, stýkat se s náboženskými představenými a společnostmi v jiných částech světa, stavět náboženské budovy a nabývat i užívat přiměřený majetek.*

Náboženské společnosti mají též právo, aby se jim nebránilo veřejně víru vyučovat a vyznávat slovem i písmem. Při šíření náboženské víry a při zavádění zvyků je však třeba zdržet se všeho, co by působilo dojmem donucování nebo nečestného či nevhodného přemlouvání, zvláště když jde o lidi prosté nebo chudé. Takový způsob jednání je třeba považovat za zneužití vlastního práva a za porušení práva druhých. »³⁵;

Uskutečňování náboženské svobody se děje i prostřednictvím konkrétní záruky práva rodin poskytovat dětem výchovu odpovídající vlastnímu náboženskému přesvědčení: «*Každá rodina je společnost s vlastním a původním právem, a proto jí přísluší právo na svobodné uspořádání domácího náboženského života pod vedením rodičů. Rodiče mají právo určit způsob náboženské výchovy svých dětí podle vlastního náboženského přesvědčení. Státní moc tedy musí uznat právo rodičů na opravdu svobodný výběr školy nebo jiných výchovných prostředků; z důvodu této svobody výběru se jim nesmějí přímo ani nepřímo ukládat nespravedlivá břemena. Mimoto se porušují práva rodičů, je-li dětem ve škole vnucováno vyučování, které se*

---

³⁴ Konstituce *Gaudium Et Spes*, 73.

³⁵ Deklarace *Dignitatis Humanae*, 4.

neshoduje s náboženským přesvědčením rodičů, nebo je-li předepsán jediný způsob výchovy, z něhož je úplně vyloučeno náboženské vzdělání. »³⁶

« Protože rodiče mají první a nezadatelnou povinnost i právo vychovávat děti, potřebují mít skutečnou svobodu vybrat si školy. Proto veřejná moc, jejímž úkolem je chránit a hájit občanské svobody, má se z titulu podílné spravedlnosti starat o to, aby byly veřejné prostředky vynakládány tak, aby rodiče mohli pro své děti vybrat školy opravdu svobodně podle svého svědomí. »³⁷

« (...) Proto církev chválí ty občanské představitele a společenské celky, které počítají s pluralismem dnešní společnosti, dbají o patřičnou náboženskou svobodu, a tak pomáhají rodinám, aby výchova dětí ve školách mohla být poskytována podle mravních a náboženských zásad vlastních těmto rodinám »³⁸.

Nezávislost a svoboda církve jsou nakonec chápány 2. vatikánským koncilem jako nezbytné podmínky k tomu, aby církev mohla uskutečňovat své poslání: *« (...) Jen tehdy, jestliže je náboženská svoboda nejen prohlašována slovy nebo pouze zaručena zákony, nýbrž i upřímně uskutečňována, nabývá církev právně i skutečně trvalý předpoklad nezávislosti, nezbytné pro plnění božského poslání, na kterou církevní představitelé ve společnosti stále důrazněji vznášeli nárok »³⁹.*

« Stát a církev, každý ve své oblasti, jsou jeden na druhém nezávislí a autonomní. Obě společenství však slouží, i když z různého titulu, osobnímu i společenskému povolání člověka »⁴⁰.

« (...) Aby tedy byla řádně chráněna svoboda církve a aby bylo lépe a bez překážky postaráno o dobro věřících, vyslovuje posvátný sněm přání, aby se v

---

³⁶ Tamtéž, 5.

³⁷ Deklarace *Gravissimus Educationis*, 6.

³⁸ Tamtéž, 7.

³⁹ Deklarace *Dignitatis Humanae*, 13.

⁴⁰ Konstituce *Gaudium Et Spes*, 76.

budoucnosti státním úřadům neudělovalo žádné právo nebo výsada volit, jmenovat, prezentovat nebo designovat na biskupský úřad »⁴¹.

---

⁴¹ Dekret *Christus Dominus*, 20.

Změna situace v Evropě po roce 1989

Nová politika otevřenosti započatá sovětským generálním tajemníkem Michailem Gorbačovem v roce 1985, známá pod pojmem *glasnost'* (průzračnost) a *perestrojka* (přebudování), pád berlínské zdi v roce 1989 a rozpad Sovětského svazu spolu s pádem komunistických režimů ve střední a východní Evropě, změnil vztahy mezi evropskými společenstvími a státy bývalého sovětského bloku, a tím umožnily sblížení dvou „Evrop“ rozdělených po několik desetiletí studené války. Rozhodující bylo přijetí částí zemí střední a východní Evropy do Rady Evropy a do KBSE a jejich následné žádosti do Evropské unie. Důvody snah o začlenění do evropských struktur jsou u těchto východoevropských zemí dva: perspektiva rychlého ekonomického a sociálního růstu po letech podrobení komunistické ideologii a vůle vytvářet ekonomické systémy založené na tržní ekonomice.⁴²

Nelze samozřejmě zapomínat nebo podceňovat vliv, který měla na tento proces politika papeže Jana Pavla II., bývalého krakovského arcibiskupa, jenž sehrál zásadní roli při podpoře požadavků polské *Solidarności* a jejího vůdce Lecha Wałęsy, kteří dokázali zevnitř vzbudit reakci na sovětské jho. *Solidarność*, která vznikla jako podzemní organizace v 80. letech, se stala masovým katolickým hnutím v opozici k ústřední vládě. Její výhodou bylo, že v Polsku se katolická církev i v období komunistického režimu podařilo zachovat silnou podporu a jednotu svých věřících, velmi tíhnoucích k Římu. Charakteristikou polské církve byl silný nacionalismus, díky němuž bylo pro Poláky hájení církve a hájení národní jednoty jednou a touž věcí.⁴³ Už v roce 1993 Polsko podepsalo konkordát se Svatým stolcem, který obsahuje důležité moderní prvky, tím že smiřuje nauku 2. vatikánského koncilu s ústavními požadavky laického státu.

---

⁴² Srov. ROBERTO COSTAMAGNA, *Unione Europea e Confessioni Religiose*, Roma 2002, s. 87nn.

⁴³ CARLO CARDIA, *Karol Wojtyła Vittoria e Tramonto*, Roma, 1994, s. 12-13.

Postoj Evropské unie vůči novým členům se vyznačoval požadavky jednak na splnění evropských ekonomicko-finančních standardů a jednak na uznání demokratických hodnot. Tyto minimální požadavky pro vstup do Evropy tedy podnítily či podpořily proces demokratizace a uznání základních lidských práv v ústavách zemí usilujících o vstup a jejich postupné praktické uskutečňování, tak jak to předpokládá deklarace Evropské rady z Kodaně (1993).⁴⁴

Přijímání zásad náboženské svobody a uznávání základních lidských práv v nových ústavách zemí, které požádaly o členství v Evropské unii, probíhalo v různých stupních:

Například ve Slovinsku ústava schválená v roce 1991 dává na první místo ochranu národnostních menšin a dodržování základních práv a svobod.⁴⁵ Oddělení náboženských konfesí od státu je upraveno v čl. 7, který mj. stanoví rovnocenná práva občanům a náboženským společnostem, jejichž činnost je svobodná. Článek 14 zakazuje diskriminaci náboženského druhu,⁴⁶ zatímco čl. 41 se zvláště věnuje svobodě svědomí.⁴⁷

Rozsáhlé uznání lidských práv a svobod a jejich respektování najdeme i v ústavě České republiky, která nabyla účinnosti 1. 1. 1993, zároveň se slovenskou ústavou. I když slovenská ústava obsahuje určité prvky nacionalismu, přesto zdůrazňuje respektování národnostních menšin a zřídá se oficiální ideologie a státního náboženství.

Maďarská ústava schválená v roce 1990, inspirovaná liberárnědemokratickou orientací, vykazuje závažná omezení ohledně svobodného praktikování náboženských vyznání. Také litevská ústava z roku 1990, i když předpokládá rozsáhlé uznávání základních práv a svobod, je poznamenána vlastní minulou komunistickou ideologií a dává málo prostoru tématu náboženství. «Celý článek 3 se věnuje náboženskému jevu,

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 91.

⁴⁵ Slov. CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA, in *Constitutions of the Countries of the world: Slovenia* (ed. Blaustein-Flanz), New York, 1992, s. 1-35.

⁴⁶ Tamtéž, s. 2-3.

⁴⁷ Tamtéž, s. 8.

ale více za účelem ochrany svobody svědomí jednotlivce z důvodu „rizika“ proselytismu než z důvodu uznání skutečné náboženské svobody. V témže článku se potvrzuje, že církev a další náboženské organizace mají nezávislý právní statut a je jim zaručena autonomie ve vlastních záležitostech ».⁴⁸

Kandidatura Turecka pro vstup do Evropské unie a problémy s tím související mu přinesly významný demokratizační pokrok, jako např. úplné zrušení trestu smrti v roce 2006.

Mimořádné bylo úsilí zemí bývalého sovětského bloku vytvořit demokratické ústavy a instituce, aby mohly vstoupit do Evropské unie; nicméně v mnoha z těchto zemí uznávání lidských práv je stále závažně poznamenáno ekonomickou krizí a rozsáhlou korupcí, což je překážkou procesu demokratizace.

---

⁴⁸ ROBERTO COSTAMAGNA, op. cit., s. 96.

KAPITOLA II

Evropská integrace

Platforma OSN

Ochrana základních lidských práv byla v důsledku teorie suverenity státu dlouho považována za problematiku, kterou lze upravovat pouze v rámci právních ráďů jednotlivých států. Tato koncepce proto dlouho v Evropě stála v cestě zavedení nadnárodní ochrany lidských práv.

V důsledku mírových smluv podepsaných po 1. světové válce byly díky vzniku nových evropských států a vytvořením etnických menšin v jejich rámci potřebné nové způsoby ochrany, které už nemohly mít charakter pouze národní, ale musely přesahovat mezistátní hranice, aby mohly být účinné při ochraně práv jednotlivců náležejících k jedné z těchto menšin.

Politický a společenský scénář Evropy se změnil a v jejím rámci se zrodila nová seskupení. Bylo rovněž nutno vytvořit nové nástroje, aby se tato nová Evropa mohla rozvíjet spravedlivě a morálně přijatelně, aby pokud možno nenastaly potenciálně výbušné podmínky sociální nestability.

V rámci Společnosti národů byl vytvořen nový orgán:⁴⁹ Komise pro menšiny, s úkolem zkoumat signály týkající se porušování základních lidských práv ze strany členských států.

---

⁴⁹ Dohoda o založení Společnosti národů vznikla po 1. světové válce během pařížské mírové konference v roce 1919. Společnost národů pořádala svou první konferenci v Ženevě 15. listopadu 1920 a byli přítomni zástupci 42 národů. Smlouva byla přijata jako doplnění Versailleské smlouvy (28. června 1919) s cílem vytvořit orgán mezinárodní spolupráce, který by zajistil plnění mezinárodních závazků přijatých na konci války a poskytl by záruky proti válce a byl by otevřený všem civilizovaným národům.

Ukončení 2. světové války učinilo přítrž iracionální a kruté agresi ze strany některých států na úkor druhých a jejich právu na sebeurčení; zároveň ale ukázala světu negativní hodnotu absolutizování státní suverenity a morální či kulturní propast, do níž člověk opět ve svých dějinách začal upadat.

Tento úpadek je stálou hrozbou pro každou lidskou bytost.

Už od dávných dob nechybějí příklady ničemností a krutostí, kterých je člověk schopen, jeho násilných sklonů vůči svým bližním, jakož i jeho náklonnost ospravedlnit toto násilí ve jménu domnělých *rozdílu*. Masakr na polích u Verdenu, kdy Karel Veliký jednoho dne roku 782 nechal setnout 4500 Sasů, je jen jedním z četných možných příkladů.

Nicméně dnes pokračující masakry v Dárfúru jsou ještě více zavrženíhodné vzhledem k právnímu vývoji, jehož svět dosáhl. Po květnu 1945 poznání krutostí spáchaných během 2. světové války, fyzického a psychického mučení, rasových perzekucí a koncentračních táborů vedlo ve společnosti proniknuté křesťanskými hodnotami, americkou a francouzskou deklarácí z roku 1776 a 1789 k oné vůli, kterou Seneka nazývá zásadní v procesu evoluce a zlepšení: «*Velký díl pokroku je ve vůli pokračovat*».⁵⁰

Jestliže do roku 1945 byl jakýkoli zásah ze strany třetích států považován za nepřijatelný i v rámci lidských práv, Chartou a Prohlášením lidských práv Spojených národů byla snaha překonat toto pojetí a zahájit diskusi o ochraně lidských práv tím, že tato práva získají celosvětový rozměr.

Jako první se pokusil řešit tento problém práva na náboženství americký prezident Thomas Woodrow Wilson (1856–1924) ihned po ukončení 1. světové války, když žádal, aby ve smlouvě Společnosti národů byl zahrnut i text v tomto smyslu: «*Uznávajíce, že pronásledování a náboženská nesnášenlivost jsou příčinami války, smluvní strany se dohodnou, (...) že nevyhlásí žádné zákony, které by zakazovaly nebo mařily svobodné praktikování náboženství, a že nebudou aplikovat žádná odlišná opatření, právní ani skutečná, na úkor těch, kdo praktikují víru, náboženství*

---

⁵⁰ LUCIO ANNEO SENECA, *Lettere a Lucilio*, trad. Giuseppe Monti, Milano 1974.

nebo zvláštní víru, pokud jsou obřady slučitelné s veřejným pořádkem a dobrými mravy». ⁵¹

K dohodě o této otázce nicméně nedošlo a problém byl odsunut.

Rovněž návrh potvrdit svobodu myšlení, svědomí a vyznání v sestavovaném statutu OSN (26. června 1945), přednesený pěti státy (Chile, Kuba, Panama, Norsko a Nový Zéland), neměl úspěch, a v kapitole I. (Cíle a zásady) v čl. 1 bod 3 Charty se potvrzovala svoboda vyznání pouze nepřímo: « *uskutečňovat mezinárodní součinnost řešením mezinárodních problémů rázu hospodářského, sociálního, kulturního nebo humanitního a podporováním a posilováním úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství* ».

Co se týče svobody vyznání, ale i potvrzování jiných svobod, tendence byla potvrzovat tato práva *negativně*. Pozornost se přesunovala z potvrzování *svobody* k směrem k *právu nebýt diskriminován kvůli něčemu*.

Tak ve *Filadelfské deklaraci* obnovené Organizace práce (1944), čl. 2 písm. a), čteme: « *all human beings, irrespective of race, creed or sex, have the right to pursue both their material well-being and their spiritual development in conditions of freedom and dignity, of economic security and equal opportunity* ».

V roce 1946 ECOSOC (Ekonomická a sociální rada Spojených národů) vytvořila *Komisi pro lidská práva*, která se poprvé sešla od 20. ledna do 10. února 1947 v Lake Success (New York) a jejímž cílem bylo vyhodnotit pozorování a návrhy ohledně návrhu *Deklarace lidských práv*. Během zasedání byla vytvořena podkomise, složená z 12 členů, pro boj proti diskriminaci a pro ochranu menšin. Podkomise měla za úkol soustředit se na problémy týkající se různých druhů diskriminace: rasové, sexuální, jazykové a náboženské, a kromě toho být i konzultačním orgánem Komise a samotné ECOSOC. ⁵²

---

⁵¹ Srov. LUIGI BRESSAN, *Libertà Religiosa nel Diritto Internazionale, dichiarazioni e norme internazionali*, Padova 1989, s. 27.

⁵² « a) Examiner les dispositions à prendre en ce qui concerne la définition des principes à appliquer dans la lutte contre les distinctions fondées sur la race, le sexe, la langue ou la

Podkomise se poprvé sešla v Ženevě od 24. listopadu do 6. prosince 1947; i když byl záměr vytvořit a schválit textovou podobu jak *Deklarace*, tak *Konvence lidských práv*, bylo možno vytvořit jen Deklaraci, na jejíž redakci se podílela svou prací podkomise.⁵³

Už v preambuli *Všeobecné deklarace lidských práv*, která byla schválena a vyhlášena 10. prosince 1948, byl obsažen odkaz na svobodu vyznání: « *zneuznání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva, a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbavení strachu a nouze, se budou těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu (...)* ».

Článek 2, odst. 1 *Všeobecné deklarace* říká, že jedinec nemůže být diskriminován z důvodů mj. náboženství: « *Žádný rozdíl nebude dále činěn z důvodu politického, právního nebo mezinárodního postavení země nebo území, k nimž určitá osoba přísluší, ať jde o zemi nebo území nezávislé nebo pod poručenstvím, nesamosprávné nebo podrobené jakémukoli jinému omezení suverenity.* ».

Článek 16, odst. 1 zaručuje právo na rodinu, aniž by toto právo bylo omezeno náboženskými podmínkami: « *Muži a ženy, jakmile dosáhnou plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodů příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu (...)* ».

Pouze v článku 18 *Všeobecné deklarace* je právo na svobodu vyznání zaručeno pozitivně: « *Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů* ».

---

religion, et en matière de protection des minorités, et adresser à la Commission des recommandations sur les problèmes urgents qui se posent dans ce domaine ».

« *b) S'acquiescer de toutes autres fonctions qui pourront lui être confiées par le ECOSOC ou la Commission des Droits de l'Homme* ». E/CN.

⁵³ ANDREJ BUGAN, *La comunità internazionale e la libertà religiosa*. Roma 1965, s. 196-202.

V letech po *Všeobecné deklaraci* započala Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) s informačním výzkumem, z něhož vyplynulo, že běžně rozšířeným názorem mezi intelektuály byla nemožnost najít všeobecně sdílenou platformu ohledně základů a obsahu lidských práv;⁵⁴ tento názor se ukazuje jako podložený, jak ukazuje skutečnost, že následně bylo nutno opustit projekt mezinárodní *Konvence* ohledně odstranění všech forem národnostní nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství nebo na přesvědčení, a to ve prospěch méně zavazující *Deklarace*.

Přejdeme-li od teorie k pragmatičtější analýze, všimneme si, že naše téma se pohybuje především ve filozofické oblasti, a tedy se dotýká i individuálního rozměru člověka a jeho vztahů uvnitř společnosti, a tím se tedy dostáváme i k diskusi o samotných společenských zřízeních.

Výzkum, který provedla UNESCO ukázal, že základní pojmy, jako je člověk, osoba, právo či svoboda, jsou vnímány a interpretovány rozdílně uvnitř různých společensko-kulturních soustav, o nichž se zachovala mnohá svědectví; názorové rozdíly lze vidět i mezi mysliteli téhož kulturního proudu.⁵⁵

Mimo to, dotázaní přiznávají právě těmto podstatným rozdílům chybějící uznání práv lidské osoby v jejich různých významech a následně v tom vidí i rozhodující příčiny posledních světových konfliktů.

Fakta v podstatě prokázala, že nutnost jednotného souhlasu ohledně základů, které jsou u lidských práv neopominutelným předpokladem pro jejich důsledný

---

⁵⁴ *Dei diritti dell'uomo*, Testi raccolti dall'UNESCO, Milano 1952.

⁵⁵ « Takováto práva, vrozená lidské přirozenosti, lidské důstojnosti a plnému a svobodnému rozvoji lidské osoby, nejsou vytvořeny pozitivním právem.

Benedetto Croce ve své odpovědi UNESCO, které jej interpelovalo za účelem zjištění, jaké teoretické problémy vyvolalo vydání Mezinárodní deklarace lidských práv, zdůrazňuje své známé filozofické teze tvrzením, že teorie přirozeného práva je neudržitelná... a že by bylo vhodné krátce zformulovat deklaraci práv, historických a aktuálních potřeb formou desatera.

Tehdy Crocemu odpověděl M. Cordovani, když napsal, že „v dějinách práva jsou dostačující prvky pro formulování takového práva, které odmítá Croce a kterého se dovolávají všechny otázky, jež tíží společenské vztahy“. »: PIERO MONNI, *L'informazione, un diritto, un dovere, rassegna di normativa internazionale*, Cagliari 1989, s. 55-56.

výklad, a tedy i praktické uskutečnění, je spojena s přijetím skutečné svobody vyznání a zavržením jakékoli diskriminace či netolerance co do přesvědčení a vyznání osoby.⁵⁶

Konečně pro lepší pochopení důvodů, které způsobily problémy při vytváření textu o náboženské svobodě ze strany OSN, je vhodné zdůraznit praxi OSN ohledně získávání pokud možno jednoznačného souhlasu s vyhlášenými texty. Ožehavé téma, jako je téma náboženství, které potenciálně ovlivňuje různé i zásadní aspekty uvnitř společnosti, nemohlo nebyť příčinou mnoha výjimek a dodatků během procesu schvalování dokumentu, který měl za cíl stanovit příslušné zásady; soulad různých zájmů věřících a nevěřících uvnitř liberálních a integralistických struktur, společně s vůlí eliminovat diskriminaci a netoleranci, aniž by se však posledně uvedené zakládaly na určené náboženské víře, zdůrazňovaly tendenci přenosu zájmu vlád směrem k úsilí zaměřenému proti diskriminaci a nesnášenlivosti.

Tato tendence ve tvorbě textů týkajících se obecně svobody se ohledně rasismu projevila v *Mezinárodní konvenci o odstranění všech forem rasové diskriminace* z roku 1965 a v *Konvenci o odstranění a potlačení zločinu apartheidu* z roku 1973.

Generové problematiky se pak týkaly Deklarace o odstranění diskriminace žen z roku 1967 a Všeobecná konvence z roku 1979, ale i Konvence a protokol proti diskriminaci mužů a žen při výchově, přijaté UNESCEM v roce 1960 a 1962.⁵⁷

Ale žádný mezinárodní nástroj se plně nevěnoval zaručení svobody vyznání.

Práce *Podkomise pro boj s diskriminačními opatřeními a pro ochranu menšin* pokračovaly po vyhlášení Všeobecné deklarace v roce 1948 vzhledem k možnému schválení Konvence o lidských právech ze strany OSN.

---

⁵⁶ Srov. JACQUES MARITAIN, *Les droit de l'homme et la lois naturelle*, Paříž 1945; srov. rovněž *La voie de la paix, discours prononcé à la séance inaugurale de la seconde conférence internationale de l'Unesco*, Mexico-City 1947.

⁵⁷ LUIGI BRESSAN, op. cit., s. 30.

Poté, co Podkomise přijala návrhy různých židovských organizací, rozhodla v roce 1952 o započetí studia otázky náboženské nesnášenlivosti a požádala UNESCO o redakci doporučení ohledně nejběžnějších jevů náboženské diskriminace. Komise pro lidská práva tuto žádost zamítla během svého devátého zasedání (Ženeva, 7. dubna až 30. května 1953) z důvodů snahy vyhnout se dvojsmyslům mezi různými členskými státy OSN, protože se tato problematika zdála více podléhat filozofické a teologické analýze. Podkomise obdržela od členských států 3601 připomínek ohledně diskriminace, z toho 3557 z důvodů náboženských, ale návrh prezidenta vytvořit studijní výbor byl kritizován ruským delegátem a zároveň byla zaslána petice ECOSOCu.

V souladu s předchozím výkladem byly na následujícím zasedání Komise pro lidská práva při zkoumání připomínek zcela vynechány otázky týkající se náboženské diskriminace.

V roce 1954 ECOSOC stanovila, aby byli vybráni tři odborníci jako *speciální zpravodajové* – Santa Cruz za Chile, Ingles za Filipíny a Halpern za USA – s úkolem předložit zprávy o občanských a náboženských právech a migračních praktikách.

Halpernova zpráva, prozkoumána Podkomisí v roce 1955, brala za základ čl. 18 Všeobecné deklarace a snažila se konkrétně aplikovat to, co v tomto článku bylo stanoveno; jako předpoklad stanovila potřebu najít shodu ohledně podstaty lidských práv a náboženské svobody.

Rovněž toto rozhodnutí bylo dáno k prozkoumání odborníkům, kteří zdůraznili širší analyzované oblasti zohledňující náboženský faktor a vztahy mezi státy a církvemi.⁵⁸

Úkolem provést studii v této oblasti byl v roce 1956 pověřen Ind Arcot Krishnaswani, který v roce 1959 vypracoval závěrečnou zprávu obsahující 16 základních pravidel, jejichž cílem, jak potvrdil samotný autor, bylo podat přesná doporučení ohledně řešení problému. Následující rok Podkomise navrhla, aby se hovořilo spíše o principech než o pravidlech, za účelem zabránit jejich výkladu jako norem s právní mocí OSN.

---

⁵⁸ Tamtéž, s. 33.

Také Krishnaswani projevil větší vstřícnost vůči Deklaraci než ke Konvenci, když Deklarace měla tradičně význam ve smyslu vyhlášení obecných principů, oproti Konvenci, pomocí níž OSN stanovovala normy s právní mocí.

Krishnaswaniho zpráva byla překonána v roce 1967, kdy byl celý projekt nazván «*Mezinárodní konvence o odstranění všech forem nesnášenlivosti a národnostní diskriminace založených na náboženství nebo na přesvědčení*», s úmyslem prohloubit text proti náboženské nesnášenlivosti spíše než proti diskriminaci založené na náboženství.

Kvůli obecné nespokojenosti ohledně textu byla myšlenka Konvence odložena a Generální shromáždění rezolucí 3027 (XXVII) z 18. prosince 1972 rozhodlo, že se bude pokračovat v projektu Deklarace.

Dříve, než bylo dosaženo dohody o textu, musel být text několikrát upravován: některé socialistické země si stěžovaly, že nebyl brán v potaz ateismus ani vztah mezi náboženstvím na jedné straně a státem a národní legislativou na straně druhé.

Rovněž islámské země vyjádřily výhrady k textu, který výslovně stanovil právo každé osoby na výběr a změnu náboženství, což je v rozporu s jedním z hlavních principů islámu, podle něhož lze postupovat cestou zdokonalování až k islámu, ale už nikoli zpět k méně dokonalému náboženství.

Byly provedeny změny v preambuli, která tím, že byla vložena do Deklarace, měla vlastně stejnou hodnotu jako článek, a do čl. 1 byl před pojem «*belief*» vložen výraz «*whatever*», aby se vyšlo vstříc některým zemím Východní Evropy; z preambule byla dále vyškrtnuta věta «*spolu s právem na volbu, projevování a změnu vlastního náboženství nebo víry*». V roce 1981 byl text třetí komisí jednohlasně schválen, Generálním shromážděním pak 25. listopadu téhož roku rezolucí 36/55.

Text je známý jako *Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založené na náboženství a víře*.⁵⁹

---

⁵⁹ Tamtéž, s. 47.

Integrace evropských států

Aktuální politická, ekonomická a společenská situace v Evropě je výsledkem dlouhého procesu zdokonalování a uskutečňování myšlenky integrace těch zemí, na něž je evropský kontinent politicky rozdělen, až po dosažení jednotné formy, v níž tyto země mohou spolu žít, aniž by se musely vzdát vlastních specifik a tradic. Tento proces měl mnoho etap a bylo potřeba překonat mnoho rozporů, absolvovat mnoho výzkumů, setkání a probrat množství politických a kulturních témat, v nichž se jednotliví členové snažili najít společnou řeč. Je ještě potřeba najít mnoho dalších společných bodů, mj. společnou ideu svobody vyznání, ať už za účelem naplnění zjevné mezery, jakož i záruku pokojnějšího a solidárnějšího soužití.

Vnímám jako užitečné krátce probrat základní rozhodnutí a předpisy přijaté evropskými státy, které vedly k současnému politickému uspořádání Evropy.

Aby se podle předpokladů vyhovělo první části Versailleské smlouvy, byla 28. dubna 1919 zřízena Společnost národů, mezinárodní organizace s cílem zachovat mír po 1. světové válce, a to prostřednictvím kontroly omezení zbrojení a s úkolem zlepšit vztahy mezi státy. Během svého prvního zasedání – 10. ledna 1920 – Společnost národů ratifikovala Versailleskou smlouvu, a tím oficiálně potvrdila konec 1. světové války. Evropský mír byl po Versailles založen na uspořádání stanoveném vítěznými mocnostmi, jež ponechávalo mnoho problémů nerozhodnutých. Byla snaha dát do pořádku některé rozpory, především německou otázku, prostřednictvím smluv a dohod známých jako Locarnské smlouvy z roku 1925. Německo, Francie, Belgie, Velká Británie a Itálie podepsaly tzv. Rýnský pakt, který upravoval hraniční záruky mezi Francií, Belgií a Německem. Především byly stanoveny dohody a procedury za účelem zabránění případným novým podmínkám konfliktů, a to prostřednictvím mírových arbitrází, jejichž garanty byly podepsané státy. Tato nová politická tendence měla přirozené vyústění v roce 1929 v Briand-Kelloggově paktu, známém též jako Dohoda o zákazu války či jako Pařížská smlouva, který zakazoval používat válku jako politický nástroj. Pařížská smlouva vznikla na základě žádosti Francie Spojeným státům americkým, aby podepsaly dvoustrannou smlouvu o zákazu agrese, která by zaručovala Francii ochranu ze strany Spojených

států v případě německého útoku.

Spojené státy využily příležitost a předaly návrh i Německu, Japonsku, Itálii a Velké Británii. Byl vytvořen dokument sestávající ze tří článků a otevřený mezinárodní účasti, který byl až do roku 1939 ratifikován 63 státy. Podpisem této smlouvy se státy zavazovaly zřít se války jako prostředku dosahování vlastních politických ambicí.⁶⁰ Smlouva, která vynesla Nobelovu cenu americkému diplomatovi jakožto jejímu tvůrci, však měla některé nedostatky, jako nedostatek definovaných sankcí pro toho, kdo by porušil dohody, a absenci výkladové volnosti mezinárodního práva, která by ponechávala jednotlivým státům možnost zajistit si neporušitelné právo na obranu i válečnými prostředky; v důsledku kritiky toho, že tato klauzule v paktu chyběla, týž sekretář USA Kellogg vyhlásil deklaraci, která fakticky umožnila obejít normy dohodnuté v paktu.

Společnost národů prakticky zanikla v roce 1945, když přenesla své funkce na nově vzniklou OSN, a svou vlastní činnost úředně ukončila 18. dubna 1946.

Na konci 2. světové války se rozdělení Německa (a Berlína) mezi Rusko a USA stalo bezesporu překážkou v procesu integrace evropských států.

Winston Churchill zakládá „United Europe Movement“ a tvrdí, že Evropa musí najít vlastní jednotu, aby mohla čelit sovětskému bloku.

V roce 1948 probíhá kongres evropských federalistů v Haagu.

Metoda spolupráce mezi členskými státy je stále tradiční a je založena na individuálních koncepcích ze strany jednotlivých vlád: mezistátní setkání spočívají v setkávání delegátů, kteří jednájí a hlasují za vlastní vládu.

---

⁶⁰ Článek I « *The High Contracting Parties solemnly declare in the names of their respective peoples that they condemn recourse to war for the solution of international controversies, and renounce it, as an instrument of national policy in their relations with one another.* »

Článek II « *The High Contracting Parties agree that the settlement or solution of all disputes or conflicts of whatever nature or of whatever origin they may be, which may arise among them, shall never be sought except by pacific means.* »

Téhož roku vznikla *Západoevropská unie*, k níž z počátku patřilo pět zemí, a to Velká Británie, Francie, Belgie, Nizozemí a Lucembursko.

Rok poté, 1949, byla založena v Londýně *Rada Evropy* s cílem prosazovat lidská práva, demokracii, evropskou kulturní identitu, a zkoumat řešení sociálních problémů v Evropě; má sídlo ve Štrasburku a její založení je rozhodujícím krokem v dějinách evropské integrace, jak potvrdil Ernest Bevin, státní sekretář Velké Británie pro zahraniční záležitosti, v zahajovacím projevu u příležitosti podpisu Londýnské úmluvy (5. května 1949): « (...) *Dnes jsme se setkali u příležitosti slavnostního podpisu statutu Rady Evropy (...) Poprvé na našem starém kontinentu jsme svědky zrodu společné demokratické instituce* ».

Následně byly vytvořeny další evropské organizace, jako Evropské obranné společenství (EDC) a Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO). Jejich vznik závisel na německé otázce z důvodů ekonomických a vojenských. EDC, které vzniklo především z francouzské iniciativy, aby se zažehnilo znovuvyzbrojení Německa, které se jevilo jako nezbytné proti možné sovětské invazi do Evropy po rozpoutání korejské války, předpokládalo vytvoření evropské armády pod vedením NATO (North Atlantic Treaty Organization).

EDC ovšem ztroskotalo a smlouva nikdy nevstoupila v platnost kvůli jejímu neratifikování ze strany Francie.

Větší štěstí však mělo ESUO, založeno v 1951, jehož primární funkcí bylo vyřešení problému německého uhlí, které Německu umožňovalo být mimořádně úspěšným v produkci oceli na úkor jiných států, jako např. Francie; a právě z podnětu francouzského ministra Roberta Schumana bylo ESUO založeno. Jeho členy byla Belgie, Francie, Západní Německo, Itálie, Lucembursko a Holandsko. Zvláštností ESUO bylo, že šlo o funkční instituci vybavenou skutečnými pravomocemi (omezenými na oblast uhlí a oceli) a jejíž rozhodnutí byla závazná i pro jednotlivé národní právní řády. Mimoto upravovalo společný trh uhlí a oceli otevřený v 1953. Signatářské státy měly stejné možnosti přístupu k surovinám za rovných podmínek a s jejich výrobky se mohlo volně obchodovat mezi členskými státy.

Z pohledu společenského to mělo vést k vyloučení každého omezení založeného na národnosti, zaměstnání pracovníků členského státu ve výrobním

průmyslu uhlí a oceli na území jiného členského státu společenství.

Shromáždění ESUO schválilo také statut dalšího orgánu, Politického společenství Evropy, které ale nebylo nikdy ustaveno.

Tato smlouva založila rovněž *Soudní dvůr Evropských společenství* se sídlem v Lucemburku, jehož účelem je zaručit, aby legislativa Evropské unie byla vykládána a aplikována stejně ve všech členských státech EU. Dvůr má kromě toho za úkol dbát na to, aby členské státy a jejich instituce jednaly v souladu se zákony EU, a má pravomoc soudit spory mezi členskými státy, komunitárními institucemi, firmami a soukromými občany. V roce 1989 byl k Soudnímu dvoru přiřčen *Soud prvního stupně*,⁶¹ aby se zabýval určitým druhem procesů, a tak aby ulehčil práci Dvoru. Tribunál prvního stupně je příslušný k žalobám občanů, společností a některých organizací a k žalobám týkajícím se konkurenčního práva.

Pro řešení sporů mezi Evropskou unií a její veřejnou správou byl v roce 2004 ustanoven *Soud pro veřejnou službu Evropské unie*,⁶² který je přiřčen k Soudu prvního stupně.

Po rozpadu Evropského obranného společenství a vzhledem k těžkostem a omezením mezivládní spolupráce, vydala se evropská integrace novou cestou: byla přijata nová metoda komunitární spolupráce.

Zásada jednohlasnosti rozhodnutí, která fakticky paralyzovala rozhodovací a operativní pravomoci členských států v lůně evropských institucí, byla překonána ve prospěch většinového principu; subjekty, které jsou členy instituce, už nejsou jen prostými delegáty jednotlivých členských států, ale rozhodují se nezávisle a odpovídají přímo příslušné evropské instituci.

V roce 1957 podepsáním Římských smluv, které založily EHS (Evropské hospodářské společenství) a EUROATOM (Evropské společenství atomové energie), nastal další krok, a to vytvořením celní unie uvnitř zemí EHS a sdílením znalostí a financování nukleární energie mezi signatáři smluv. Kromě toho bylo ustaveno

---

⁶¹ *Úřední věstník Evropské unie* č. L 317 z 31/10/1989, s. 48–49.

⁶² *Úřední věstník Evropské unie* č. L 333 z 09/11/2004, s. 0007 – 0011.

Evropské parlamentní shromáždění sestávající z 142 poslanců jmenovaných parlamenty šesti členských států Společenství. ESUO bylo pohlceno EHS.

Plodem Římských smluv bylo též vytvoření Evropské banky, Evropského hospodářského a sociálního výboru a Evropského sociálního fondu.

Ekonomické opatření nazývané *měnový had* bylo přijato v roce 1972 šesti členskými státy, dále Spojeným královstvím, Irskem, Dánskem a Norskem, za účelem regulace směnných kurzů jak mezi valutami signatářů navzájem, tak i mezi nimi a americkým dolarem. Také díky ropné krizi v 70. letech tento systém měnové kontroly neuspěl a byl nahrazen v březnu 1979 Evropským měnovým systémem, který má stále za cíl regulovat valutový oběh, ovšem na základě virtuální valuty ECU (evropské měnové jednotky), což je koš měn všech členských států, jehož hodnota je tvořena průměrem valut, které ho tvoří podle váhy ekonomiky každé členské země. ECU se považuje za předchůdce společné evropské měny, eura.

Ve stejném roce byl zvolen Evropský parlament.

28. února 1986 byl podepsán Jednotný evropský akt, který novelizuje Římské smlouvy a má za cíl zlepšit integraci mezi evropskými státy.

1989 padla berlínská zeď.

Dalším historickým mezníkem je Maastrichtská smlouva podepsaná 7. února 1992. Smlouva sjednocuje všechny předchozí smlouvy, z názvu Evropského společenství odstraňuje pojem *hospodářské*, definuje cestu k měnovému sjednocení tím, že rýsuje základy Evropské unie. Zavádí tedy další aspekty sjednocování jako společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, spolupráci v oblasti justice a ve vnitřních záležitostech.

V roce 1999 členské státy EU přijímají euro jako společnou měnu.

7. prosince 2000, u příležitosti Evropské rady v Nice, byla vyhlášena Charta základních práv Evropské unie, která poprvé v dějinách Evropské unie zpracovává v jediném textu politická, ekonomická a sociální práva evropských občanů jakož i všech osob žijících na území Unie. Text Charty vychází z *Evropské úmluvy o ochraně*

lidských práv z roku 1950, z ústavních jednání členských států EU, z Evropské sociální charty⁶³ Rady Evropy a z Charty základních sociálních práv pracujících (1989) a z jiných mezinárodních konvencí, k nimž patří Evropská unie a její členské státy.

Projekt Charty pochází z roku 1999, kdy Evropská rada rozhodla o vytvoření charty základních práv Unie s cílem zdůraznit jejich význam ve světle změněných sociálních podmínek a vědeckého a technologického pokroku. Obzvláště jsou v ní vypočítány tři kategorie práv: práva na svobodu a rovnost, základní práva evropských občanů jako volební právo, svoboda pohybu a podnikání v členských státech, ekonomická a sociální práva. Zpracování projektu bylo svěřeno speciálnímu orgánu vytvořenému za tím účelem a složenému z 62 členů: 12 představitelů členských států, 30 členů z národních parlamentů, 16 členů Evropského parlamentu a jeden představitel Evropské komise, přičemž Soudní dvůr a Rada Evropy se účastnili jako pozorovatelé.

I když tato charta nemá závaznou právní sílu,⁶⁴ je důležitým krokem evropské integrace a vzniká z nutnosti zaručit občanům Unie základní práva a svobody; v preambuli čteme: *« Uzavřením svazku, který je stále pevnější, evropské národy projevíly vůli sdílet pokojnou budoucnost založenou na společných hodnotách. Unie vědoma si svého duchovního a morálního bohatství, se zakládá na nedílných a všeobecně platných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity; opírá se o principy demokracie a právního státu. Lidského jedince staví do středu svých zájmů a aktivit tím, že zavádí občanství v rámci Unie a vytváří prostor založený na svobodě, bezpečnosti a spravedlnosti. Unie přispívá k zachování a rozvíjení těchto společných hodnot při respektování kulturní odlišnosti a tradic jednotlivých evropských národů, jako i národní identity členských států a organizace jejich*

---

⁶³ Podepsaná ve Štrasburku 3.5.1996 a s platností od 1.7.1999.

⁶⁴ Ohledně právní síly *Charty základních práv Evropské unie* a tedy ohledně její závaznosti pro země, které ji podepsaly, platí, že formálně nemá právní závaznost, protože nebyla včleněna ani do smlouvy z *Nice*, ani do smlouvy o *Evropské unii*; kromě toho Úřední věstník Evropské unie (ÚV č. C 364 z 18. prosince 2000) byl vydán v sérii C obvykle vyhrazené rezolucím, doporučením, názorům a tendencím, sdělením, přípravným dokumentům a informacím. Ze zásadního pohledu Charta potvrzuje práva, jejichž právní status už byl potvrzen v právním řádu Evropské unie a komunitárním právu.

veřejné moci na celostátní, regionální a místní úrovni; snaží se podporovat vyrovnaný a trvalý rozvoj a zajišťuje volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu, jakož i svobodu usazovat se na území kteréhokoliv z členských států. »

Charta se v několika bodech odvolává na Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a v čl. 52 odst. 3 určuje jak: *« Pokud tato Charta obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, je smysl a rozsah těchto práv stejný jako smysl a rozsah práv stanovených touto úmluvou. Toto ustanovení nebrání, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu. »*

Práva upravující svobodu vyznání jsou uvedena v čl. 10 odst. 1. Ve srovnání s *Deklarací proti náboženské nesnášlivosti* schválené v OSN v roce 1981 uznává evropský text výslovně svobodu na změnu náboženství.⁶⁵

V oblasti práva na vzdělání, čl. 14 odst. 3 stanoví: *« Svoboda zřizovat vzdělávací zařízení v souladu s demokratickými principy, jakož i právo rodičů zajišťovat výchovu a vzdělávání svých dětí ve shodě s jejich vlastním náboženským, filozofickým či pedagogickým přesvědčením jsou respektovány v souladu se zákony jednotlivých států, které upravují uplatňování těchto svobod a práv ».*

Mezi důvody diskriminace se i v Chartě základních lidských práv Evropské unie v čl. 21 odst. 1 uvádějí i ty, které se zakládají na osobním a náboženském přesvědčení: *« Je zakázána jakákoliv diskriminace, zejména na základě pohlaví, rasy, barvy pleti, etnického či sociálního původu, geneticky daných vlastností, jazyka, náboženského vyznání či přesvědčení, politického či jiného smýšlení, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, původu, postižení, věku či sexuální orientace ».*

11. prosince 2000 byla v Nice schválena smlouva upravující předchozí dokumenty z Maastrichtu a Říma; byla podepsána 26. února 2001 a vstoupila v platnost 1. února 2003; přináší změny v oblasti institucí především vzhledem k rozšíření Evropské unie na 27 členů.

V roce 2004 sedm zemí z bývalého sovětského bloku vstoupilo do Evropské unie, a tím oficiálně ukončilo rozdělení na Evropu západní a východní.

---

⁶⁵ Srov. kap. I této práce, *Terminologie*, odst. 2.

29. října téhož roku byla smlouva přijímající evropskou ústavu podepsána 25 státy Unie, zatímco Bulharsko, Rumunsko a Turecko jako kandidátské země podepsaly pouze závěrečný akt.

Voliči ve Francii a Nizozemí vyjádřili v roce 2005 nesouhlas s evropskou ústavou; v červnu 2007 vedoucí představitelé jednotlivých států a vlád EU dosáhli dohody o podrobném mandátu pro následnou mezivládní konferenci, jejíž mandát spočíval v redakci smlouvy o ústavní reformě do konce roku 2007.

Bulharsko a Rumunsko vstoupily dne 1. ledna 2007 do Evropské unie.

19. října 2007 neformální lisabonská Evropská rada přijala konečný text smlouvy vypracovaný v rámci mezivládní konference.⁶⁶ 13. prosince 2007 šéfové států a vlád 27 členských států EU podepsaly Lisabonskou smlouvu, která však doposud neprošla ratifikací ze strany všech států-signatářů.

Nová smlouva – kromě toho, že měnila smlouvu o EU a smlouvu zakládající Evropské společenství, posílila roli Evropského parlamentu, zapojení národních parlamentů a předpokládá větší přímou účast občanů Unie – začlenila Chartu základních práv přijatou v Nice na evropském summitu v roce 2000 mezi základní evropské normy. Tak Lisabonská smlouva upřesňuje a posiluje hodnoty a cíle, na nichž je Unie založena. Obzvláště zaručuje svobodu a zásady obsažené v Chartě základních práv tím, že je činí právně závazné. Mezi jinými to je náboženská svoboda, téma této práce.

Záruky takového práva a jeho dodržování po Lisabonské smlouvě, která mění smlouvu o Evropské unii a smlouvu zakládající Evropské společenství, jsou tedy považovány za součást společenstevního práva a jakýkoli evropský stát, který usiluje o členství v Unii, bude vázán je dodržovat. Právo na svobodu vyznání bude právně závazné nejen pro Unii a její instituce, ale i pro členské státy v oblasti aplikace komunitárního práva.

Nyní od roku 2007 je oficiálně členem Evropské unie těchto 27 států: Belgie, Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr,

---

⁶⁶ Viz http://europa.eu/institutional_reform/index_cs.htm

Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemí, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Spojené království, Španělsko, a Švédsko.

Oficiálními kandidáty jsou Turecko, Chorvatsko a Makedonie.

Normativní regulační příspěvky

Evropská úmluva o ochraně lidských práv

Projekt Evropské listiny lidských práv navržený v průběhu kongresu konaného v Haagu v květnu 1948 byl konkretizován v *Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod* vypracované v Radě Evropy a podepsané v Římě 4. listopadu 1950. Tato úmluva po získání 10 minimálních požadovaných ratifikací vstoupila v platnost v září 1953. Dodnes ratifikovalo úmluvu 47 členských států Rady Evropy.

Následně byla doplněna a pozměněna 14 dodatkovými protokoly, posledním z roku 2004.

I když Evropská úmluva má rysy především Všeobecné deklarace lidských práv, jakožto Úmluva se od ní liší závazností. Pokud na jedné straně vyhláší sérii občanských práv a svobod, na druhé straně zakládá mechanismus kontrol za účelem zajištění záruk od smluvních stran vůči závazkům přijatým ratifikací Úmluvy. Odpovědnost za tyto záruky byla svěřena různým kontrolním orgánům se sídlem ve Štrasburku: komisi (vytvořené v roce 1954) s úkolem podrobit předložené žádosti předběžným posouzením jejich přípustnosti a přijatelnosti. Roku 1959 byl ustanoven Evropský soud pro lidská práva (ESLP), se sídlem ve Štrasburku, který rozhodoval o individuálních nebo mezistátních žalobách; s funkcí projednávání porušení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (1950).

V roce 1998 rostoucí počet případů předkládaných tomuto soudu učinil nutnou reformu. Platností protokolu č. 11 (1. listopadu 1998) byly Komise a Výbor ministrů při ESLP nahrazeny jediným a stálým Evropským soudem pro lidská práva, kterému jsou domnělá porušení práv přímo předkládána.

Ve srovnání se Všeobecnou deklarací lidských práv Evropská úmluva už od počátku svého vzniku neupřesňuje pojem náboženství nebo náboženského vyznání. Následné protokoly, které ji obsahově rozšířily, v této oblasti doplnily velmi málo a

omezily se na prohlášení práva na svobodné vyučování náboženství a znovu potvrdily svobodu vyznání negativně v čl. 1. protokolu č. 12. Otázka, kterou významní právníci v následujících letech definovali ohledně zahrnutí pojmu ateismu do pojmu náboženství, jako ho vyjadřuje Úmluva, je stále aktuální a v kladném případě⁶⁷ vzniká problém, jak prakticky smířit praktikování a analogické vyznávání ateismu s dovoleným vyznáváním náboženství.⁶⁸

Tématu zaručení svobody vyznání se v Úmluvě věnuje čl. 9:

«1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. »

Dále čl. 14: *« Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnosti nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení ».*

Text Evropské úmluvy potvrzuje právo jednotlivců svobodně změnit náboženství nebo vyznání, a tím zaručuje větší laicismus než Deklarace OSN proti náboženské nesnášenlivosti, která musela brát ohled na požadavky islámských zemí.

V témže článku se hovoří o pojmu „veřejného pořádku“, který dává prostor rozdílnými interpretacím. V různých zákonech členských států Rady Evropy je

---

⁶⁷ A. D'AVAK, *La libertà religiosa*, Roma 1966, s. 248; P. MAGNI, *Interpretazione del diritto italiano sulle credenze religiose*, Padova 1959, s. 90.

⁶⁸ F. MARGIOTTA BROGLIO, *La protezione internazionale della libertà religiosa nella Convenzione europea dei diritti dell'uomo*, Milano 1967, s. 39.

skutečně tento pojem chápán různě; mimo to, potvrzení a úcta k svobodám uvedeným v odstavci 1 by se jevily jako omezující pouze ohledně aplikace „veřejného pořádku“ na práva policie.

Rovněž i obsah protokolu č. 1, čl. 2, ohledně práva na vzdělání, vzbuzuje otázky ohledně jeho výkladu: « *Nikomu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením* ».

Co znamená « *respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením* », to je otázka «*věčná a neřešitelná*», jak píše J. Debeyre, protože je těžko slučitelná s laickou orientací státu.⁶⁹ Diskuse o povinnosti státního financování i soukromých a církevních škol za účelem zaručení tohoto práva je z našeho pohledu jedním z nutných důsledků neupřesnění pojmů náboženského vyznání a náboženství a neúplného definování práv s nimi spojených.

Odkaz na zákaz náboženské diskriminace je tedy obsažen v protokolu č. 12, čl. 1, o obecném zákazu diskriminace:

« *1. Užívání každého práva přiznaného zákonem musí být zajištěno bez jakékoli diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka a náboženství, politického či jiného smýšlení, národnostního či sociálního původu, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu či jiného postavení.*

2. Nikdo nesmí být diskriminován žádným orgánem veřejné moci z jakéhokoli důvodu, zejména z důvodů uvedených v odstavci 1. »

---

⁶⁹ « *Jde o dvě moci, které jsou takřka v konfliktu. Z jedné strany přirozené právo rodičů (...), z druhé strany povinnost příslušející státu poskytnout občanu vzdělání nejen politické, ale i občanské. Stát má právo a povinnost formovat budoucí občany, aby mohli být schopni užívat svobody jim vlastní a byli ještě schopni plnit všechny civilní, politické a společenské povinnosti. A protože tato schopnost se získává pouze vzděláním, plyne z toho základní a svatá povinnost pro instituce státu, který je zavázán utvářet dítě, aby získalo osobnost a stalo se vědomým členem politické společnosti* »: J. DEBEYRE, *La laïcité et l'enseignement public*, Paris 1960, s. 310.

KAPITOLA III

Náboženství v Evropě

Úvod

Přehled náboženství v Evropě se omezí na ta vyznání, která z důvodů historické tradice nebo přistěhovalectví na Starý kontinent mají podstatný význam z hlediska počtu věřících a společenského dopadu. Důraz bude proto kladen na křesťanská náboženství – v jejich trojím vyznání katolickém, pravoslavném a protestantském –, pak na židovství, islám, buddhismus a hinduismus. Mezi nimi z pohledu svobody vyznání jsou to především křesťanství a islám, které si podle Bey⁷⁰ činí nárok na smíření mezi právem patřit k vlastní náboženské víře a odpovídající povinností respektovat ty, kteří patří k jinému náboženství. Tento postoj je poněkud dvojaký: jak smířit postoje, které vycházejí z neústupných protikladných východisek? K tomu si do dnešní doby lze povšimnout, že například současné stanovisko katolické církve je to, jak je prezentují slova Benedikta XVI. z 21. září 2007 z audience k členům Předsednictva Centristické demokratické internacionály, zvané též Křesťansko-demokratická internacionála. Papež, poté co hovořil o potřebné obraně života, dodal: *«Existuje jiná oblast, která vám leží na srdci, a to obrana náboženské svobody, nepopíratelné, nezcižitelné a neporušitelné základní právo, založené na důstojnosti každé lidské bytosti a uznané různými mezinárodními dokumenty, mezi nimi především Všeobecnou deklarací lidských práv. Uskutečňování takové svobody obsahuje i právo na změnu náboženství, což má být zaručeno nejen právně, ale spíše v každodenní praxi»*.⁷¹

---

⁷⁰ « (...) Nelze hájit náboženskou svobodu, pokud chápeme pravdu jako relativní. Takováto obhajoba vede nevyhnutně k náboženskému indiferentismu, který je odmítán většinou světových náboženství, především křesťany a muslimy »: AGOSTINO BEA, *Unità nella libertà. Riflessioni sulla famiglia umana*, Brescia 1965, s. 124-125.

⁷¹ „L'Osservatore Romano”, 22.09.2007, s. 2.

Tento postoj ve srovnání s minulostí ukazuje existenci procesu uznávání, z pohledu katolicismu, náboženské svobody.⁷²

Krátká analýza, kterou nyní podnikneme, bude ovšem omezena na všeobecnou rovinu; tak, jak je vyznáváno a praktikováno, existuje ve skutečnosti křesťanství italské, středoevropské a latinskoamerické, stejně jako judaismus sionistický a diaspory; totéž platí i pro další zkoumaná náboženství.

Náboženství vyznáváná v evropských státech

Upřesnění

Co se týče čísel, bylo téměř nemožné je získat přesně. Podle Statistického úřadu Svatého stolce bylo k 31. prosinci 2006 v Evropě přibližně 278 milionů křesťanů katolíků a 178 milionů protestantů; ohledně pravoslavných není v tomto okamžiku jasný jejich počet kvůli nedávným územním změnám ve východní Evropě. Informační kancelář Papežské rady pro mezináboženský dialog nepovažuje za věrohodná, z pohledu praktikované víry, čísla týkající se jiných velkých náboženství. Jeden údaj jsme však získali: v důsledku silného přistěhovalectví v Evropě rychle roste počet muslimů,⁷³ buddhistů a hinduistů. Zatímco ohledně čísel týkajících se křesťanství se lze orientovat podle počtu pokřtěných, podobné kritérium u dalších zmíněných náboženství neexistuje.

---

⁷² V roce 1832 v encyklice *Mirari vos*, jednoznačně s odkazem na zavedení principů náboženské svobody do společností a právních řádů Spojených států (1776) a Francie (1795), papež Řehoř XVI. napsal: „*Z tohoto pramene otráveném indiferentismem tryská onen chybný a absurdní axiom, či spíše blábol: že se má poskytnout a zajistit každému svoboda svědomí; omyl z nejnakažlivějších, kterému razí cestu ona absolutní a bezbřehá svoboda a názory, které ke zkáze církve a státu se šíří pro každého ...*”. ASS 4,1843, s. 343. Analogický postoj zaujal Pius VI. v roce 1791 v dopise *Quod aliquandum*, v roce 1814 Pius VII. v dopise *Post tam diuturnas* a v roce 1864 Pius IX. v *Syllabu*.

⁷³ „Má se za to, že muslimů v Evropě (míněno i Rusko) je přibližně 20 milionů. Konverzí muslimů na křesťanství je omezené množství”. E. FARAHIAN S.I., *Il dialogo tra cristiani e musulmani in Europa*, in „La Civiltà Cattolica” 18. června 2005, s. 570, pozn. 2 a 3.

Za účelem výkladu o náboženské svobodě lze problém považovat za marginální, tím že je vlastně udržován intelektuální menšinou – teology, integralisty, inovátory atd. – všech zmíněných náboženství. Co lze zjistit, je, především z pohledu křesťanství a islámu, silný proselytismus, jehož metody mohou aspoň teoreticky i negativně ovlivňovat postupný proces plného uznání základního lidského práva na náboženskou svobodu.

Křesťanství

Spolehliví nekřesťanští historikové, kteří byli současníky Krista (Tacitus, Suetonius), historikové židovští (Josephus Flavius) a následovníci Krista (především autoři evangelií Matouše, Marka, Lukáše, Jana, Skutků apoštolských a dopisů sv. Pavla) nejen že potvrzují historickou existenci Ježíše z Nazareta, jeho kázání, utrpení a smrt, ale i základní dějinný obsah křesťanství, jehož novostí na rovině naukové bylo zjevení Boha jako *otce* a *zákona lásky* jako výrazu jeho následování.⁷⁴

První křesťanské komunity si velmi brzy všimly potřeby organizace, která jim v prvních třech stoletích, i díky silnému pronásledování, pomohla zkonsolidovat jejich jednotu a potvrdit nejvyšší hodnotu lásky, a tím učinili základ pro úplné zrušení institutu otroctví a pro potvrzení absolutní rovnosti všech lidí považovaných za syny jednoho Boha-Otce. Křesťanská nauka se však nevyčerpala v morálním kodexu, i když etika je jeho zásadním výrazem.⁷⁵ Velmi rychle se nicméně objevila potřeba sjednotit v jediném vyznání víry aspekty ryze náboženské a týkající se křesťanské víry. To se stalo zformulováním tzv. *Apoštolského vyznání víry* (325 po Kr.) a *Nicejského vyznání víry* (381 po Kr.), obvykle nazývaném *Krédo*.

---

⁷⁴ Vydání knihy Ježíš z Nazareta JOSEPHA RATZINGERA-BENEDIKTA XVI. (2007) znovu otevřelo starý problém rozlišování mezi *Kristem historickým* a *Kristem víry*, tím že se kladly proti sobě dva aspekty. Pro křesťana je Kristus víry totožný historickým s Kristem.

⁷⁵ Bezpochyby lze hovořit o křesťanském učení jako morálním kodexu týkajícím se jak jednotlivců, tak společenského řádu. Není náhodou, že 24. října 2004 prezident Papežské rady Iustitia et pax, kardinál Renato Raffaele Martino, představil *Kompendium křesťanské sociální nauky církve*, vytvořené z pověření papeže Jana Pavla II. Kromě toho už existovala jako jeho předchůdce encyklika *Rerum novarum* Lva XIII. (1891).

Přimknutí se ke Kristovu učení vyžaduje dar víry, chápané jako milost, tedy dar od Boha.⁷⁶ I když není možné věřit bez milosti, příslušnost ke křesťanství je potřeba brát jako úkon bytostně lidský, který není v protikladu s rozumem a vědou, a především se svobodným úkonem. V *Katechismu katolické církve*, s odkazem na text formulovaný 2. vatikánským koncilem,⁷⁷ čteme: «*Ohledně lidské bytosti, odpověď víry daná Bohu musí být dobrovolná; tedy nikdo nemá být nucen k přijetí víry proti své vůli. Vždyť přece úkon víry je už svou povahou dobrovolný.*» (Deklarace *Dignitatis Humanae*, 10).

I když není snadná nebo je každopádně sporná jakákoli periodizace vývoje náboženství, je skutečností, že vznikem Svaté římské říše se křesťanství identifikovalo se západní katolickou církví a vytvořilo tak předpoklady pro oddělení křesťanství východního vznikem ortodoxních církví; když se pak církev jako hierarchická instituce a jako světská moc stala takřka výlučně církví *římskou*, vznikl odpor protestantů. Jinými slovy, počínaje rokem 1000 jako vznikem ortodoxního vyznání a od roku 1517 Protestantskou reformou, se dějiny katolické církve v hlavních rysech téměř zcela ztotožnily – až po konec její světské moci – s dějinami papežství.

Bez pochyby všechna tři křesťanská vyznání odvozují svou identitu z potvrzení existence svých vnitřních prvků autentické zbožnosti – poustevnictví, řeholního života, mnišství, žebravých řádů, charismatických institucí atd. – ovšem negativně se zde projevuje pojmový zmatek, nehledě k tomu, že v rámci křesťanství je to katolická církev, která si činí nárok na primát ve smyslu věrnosti Kristově nauce.⁷⁸

---

⁷⁶ Když Petr vyznává, že Ježíš je „Kristus, syn Boha živého“, Ježíš mu odpovídá: „Nezjevilo ti to tělo a krev, ale můj nebeský Otec ” (*Mt* 16,17).

⁷⁷ KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, 1993, č. 153-160.

⁷⁸ „Neboť jedině prostřednictvím katolické církve, která je všeobecným nástrojem spásy, je dosažitelná plnost všech prostředků spásy. Věříme totiž, že jedině apoštolskému sboru, jemuž stojí v čele Petr, svěřil Pán všechno bohatství Nového zákona, aby ustavil jedno Kristovo tělo na zemi, k němuž se potřebují plně přivtělit všichni, kdo už patří nějakým způsobem k Božímu lidu.” 2. vatikánský koncil, Dekret o ekumenismu *Unitatis redintegratio*, č. 3.

Byť pouze zběžná znalost církve-instituce, především v posledním tisíciletí, ukazuje, jak jménem svých nejvyšších představitelů byla vzdána připustit právo na náboženskou svobodu. Z druhé strany, protože se takové právo začalo plně uplatňovat až se vznikem moderní společnosti, je zajímavé podívat se na současné stanovisko křesťanství, především katolické církve, jak toto právo uplatňuje.

Lze tedy považovat za užitečné dva dokumenty, a to jak pro zjištění uvedeného stanoviska, tak pro pochopení, z jakých základů může vycházet fungující mezináboženský dialog.

Ve zmíněné deklaraci *Dignitatis Humanae* 2. vatikánského koncilu se píše: « *Nikdo ani nesmí být donucován jednat v oblasti náboženství proti svému svědomí, ani mu nesmí být zabraňováno jednat podle svého svědomí soukromě i veřejně, buď sám nebo spolu s jinými [...] Jestliže s ohledem na zvláštní okolnosti v některém národě dostane jedno náboženské společenství v právním řádu státu zvláštní občanské uznání, je nutné, aby bylo zároveň uznáno a zachováno právo všech občanů a náboženských společností na náboženskou svobodu* ». ⁷⁹

Dalším koncilním textem je dekret *Unitatis redintegratio* – považovaný významným protestantským teologem O. Cullmanem, pozorovatelem na 2. vatikánském koncilu, za nejrevolučnější na koncilu –, který prohlašuje, že uvnitř pravd katolické nauky existuje „hierarchie“: všechny vyznávané pravdy jsou předmětem víry, ale ne všechny mají stejný význam, který je dán jejich vztahem k základnímu jádru víry. Text říká: « *Kromě toho katoličtí teologové, kteří při ekumenickém dialogu ve věrnosti nauce církve spolu s odloučenými bratry bádají o božských tajemstvích, mají postupovat s láskou k pravdě, s křesťanskou láskou a pokorou. Při porovnávání nauk ať pamatují, že existuje řád neboli „hierarchie“ pravd katolického učení, vzhledem k jejich různé spojitosti se základem křesťanské víry. Tak bude připravena cesta, na které budou všichni tímto bratrským soutěžením povzbuzováni k hlubšímu poznání a jasnějšímu vyjádření nevystižitelného Kristova bohatství* ». ⁸⁰

---

⁷⁹ Deklarace *Dignitatis Humanae*, 2 a 6.

⁸⁰ Dekret *Unitatis Redintegratio*, 11.

Pomyslíme-li, že rozdělení katolicismu s pravoslavnými trvá už tisíc let a s protestanty půl tisíciletí, můžeme vnímat důležitost této deklarace, která vidí jako příčinu problému především v předkládání a objasňování pravd křesťanské víry, které mezitím podléhaly vlivům jazyka a různých filozoficko-teologických systémů.

Ústřední bod je však jinde: je-li základem křesťanské víry láska ke Kristu a k bližnímu, jak lze vyloučit možnost mezináboženského setkávání, pokud přijmeme jako východisko v hierarchii pravd křesťanské víry absolutní prvenství lásky? Nemá právě uznání práva na náboženskou svobodu v tomto východisku svůj základ?

Nicméně počáteční jasné a kategorické stanovisko změněného křesťanského postoje – především katolicismu a protestantismu – vzhledem k právu na náboženskou svobodu souvisí s potvrzením vztahů katolické církve k nekřesťanským náboženstvím v deklaraci 2. vatikánského koncilu *Nostra aetate*, schválené 28. října 1965. Tento dokument, poté co hovořil obecně o různých náboženstvích, o islámu a judaismu, konstatuje: « *Nemůžeme se však obracet v modlitbě k Bohu, Otci všech, jestliže odmítáme chovat se bratrsky k některým lidem, stvořeným podle Božího obrazu. Postoj člověka k Bohu Otci a postoj člověka k bratřím lidem tak těsně souvisí, že Písmo praví: „Kdo nemiluje, Boha nepoznal“ (1 Jan 4,8). Tím ztrácí podklad každá teorie nebo praxe, která činí rozdíl mezi člověkem a člověkem, mezi národem a národem, pokud jde o lidskou důstojnost a z ní vyplývající práva. Církev tedy zavrhuje jako cizí Kristovu smýšlení jakoukoli diskriminaci nebo jakékoli utiskování lidí pro jejich rasu nebo barvu pleti, sociální postavení nebo náboženství. Proto jde posvátný sněm ve stopách svatých apoštolů Petra a Pavla a snažně zapřísahá křesťany, aby „vedli mezi pohany vzorný život“ (1 Petr 2,12), a je-li možno, pokud záleží na nich, aby žili v pokoji se všemi lidmi (srov. Řím 12,18.) Tak budou opravdu dětmi svého Otce, který je v nebesích ».⁸¹*

---

⁸¹ Deklarace *Nostra Aetate*, 5.

Židovství⁸²

Židovství má několikatisíciletou historii; jeho etický imperativ, který vychází k biblických zásad Starého zákona a z rabínských nauk v Talmudu, lze shrnout do oslavy života a důstojnosti všech věcí, na jejichž vrcholu je člověk, Bohem stvořený.⁸³

Povinností člověka je konat tak, aby zlepšoval vlastní podmínky života; za tímto příkazem se skrývá zákaz ničení (= zásada *bal tashhit*).⁸⁴ Láska a spravedlnosti mají být vzorem pro vztahy s lidmi. Spravedlnost nesmí být nikdy v protikladu s láskou.⁸⁵

Židovská kultura vždy nahlížela na lidstvo nediskriminačně a k tomu přispívala i teorie monogenismu (původ lidstva z jednoho člověka). Toto zaměření je potvrzeno i v židovském náboženství, jehož historicky i tradicí potvrzeným úkolem je rovněž smířit stabilitu a sociální řád s právy svobody jednotlivce.⁸⁶ Tato zásada rovnosti je dodržována i tehdy, když jednatel porušuje zákony, tím že se mu

---

⁸² Tuto krátkou syntézu přebírám ze stále aktuální knihy BEN ZION BOKSER, *Judaism: Profile of a Faith*, New York 1963 (ital. překl. Bologna 1969).

⁸³ « Nejlépe pojem židovské etiky charakterizuje výraz *bal tashhit* (...): jde o zákaz ničení [...] Tento zákaz se přimyká k obecné zásadě, která nás zavazuje vážít si hodnoty všech věcí, a proto každé surové ničení se má považovat za hřích »: tamtéž, s.177.

⁸⁴ « Židovská tradice nikdy nepřestávala důsledně prohlašovat, že usilovat o dobro člověka je důležitější než společenství s Bohem. To se vyvozovalo z příkladu Abraháma (...), který chtěl hovořit s Bohem, ale jakmile uviděl tři cizince, kteří zřejmě potřebovali pohostinnost, přerušil rozhovor s Bohem a spěchal se o ně postarat »: tamtéž, s.182.

⁸⁵ « Židovští učitelé chápali přikázání milovat svého bližního jako sebe samého jako absolutní princip, který nelze uskutečnit doslova. V praktické rovině nahradili ideál lásky ideálem spravedlnosti. Pojem spravedlnosti v židovské etice nelze klást do protikladu s láskou; musí být spíše chápán jako jeho doplnění »: tamtéž, s.190.

⁸⁶ « Společenská stabilita a společenský řád často ukládají disciplinované chování; v rovině náboženského a společenského chování Talmud přikazoval jednotlivci přizpůsobit se rozhodnutí většiny náležitě ustanovených autorit, které vykládaly židovský zákon; v rovině názorů nicméně jednatel měl zásadně svobodu věřit a mluvit podle vlastního svědomí »: tamtéž, s. 188.

poskytne záruka jeho práva a důstojnosti při udílení trestu.⁸⁷ Mimoto je nutná ochrana práv jednotlivce, jež má být dodržována i mimo zákonné předpisy.⁸⁸

Židovská etika vždy rozlišovala občanské povinnosti od povinností náboženských a zároveň vyzývala občany k dodržování státních zákonů, kromě situací, kdy jednání a politika státu mají zjevně nemorální povahu.⁸⁹

Úcta ke svobodě vyznání a náboženská nediskriminace jsou tedy součástí etických principů židovství a je logické, i v důsledku dějinného antisemitismu a nacistického vyhlazování, že židovství se postavilo do čela zákazu rasové a náboženské diskriminace.

Jak už bylo připomenuto, čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv byl napsán i za účelem vytvoření nástroje, který by zakázal opakování tragédií, jako bylo pronásledování židů.⁹⁰ Nakonec i v rovině praktické aktivita židovských komunit usilovala o dosažení ratifikace mezinárodní úmluvy v oblasti náboženské svobody. Generální tajemník OSN přijal od *Coordinating Board of Jewish Organizations* (prosinec 1964) *memorandum*, které obsahovalo návrhy pro vypracování úmluvy.⁹¹ Stručně řečeno, dokument žádal, aby úmluva o náboženské deklaraci přijala základní

---

⁸⁷ « *I když byl jednotlivce uznán vinným ze spáchání zločinu, neztrácel postavení osoby, což je cenný dar bytí. Nejširší cíle ochrany komunity mohou vyžadovat potrestání viníka, ale ať jde o jakýkoli trest, musí být vykonán co nejhumněji z důvodu lásky a nikoli brutálně z důvodu pomsty* »: tamtéž, s.190.

⁸⁸ « *Zásada rovnosti hraje velkou roli v talmudské právní vědě. Opakovaně zdůrazňuje, že je potřeba dělat více, než předepisuje zákon. Rabíni uvádějí mnoho případů, v nichž etický cit lidu byl výše než požadoval zákon; označují takové jednání jako příkladné.* »: tamtéž, s.192.

⁸⁹ « *Postoj židovství k občanským povinnostem v kterémkoli moderním státu vyžaduje uvedené rozlišení. Takový stát, jako např. nacistický, jehož zákon odporuje etice, nemá vůči lidskému svědomí legitimitu, a proto nedbání jeho autority je postojem v souladu s nejvyššími morálními povinnostmi, kterým podléhá lidská osoba. Avšak za normálních okolností státní zákony autoritu mají a každý, v rovině náboženské povinnosti, má povinnost je poslouchat. Nehledě na sankce, kterými stát donucuje k dodržování svých zákonů, Žid obdařený citlivostí vůči těmto náboženským příkazům má důvod navíc dodržovat své občanské povinnosti. Jeho povinnost má náboženskou příčinu* »: tamtéž, s.199.

⁹⁰ Srov. ANDREJ BUGAN, op. cit., s. 180nn.

⁹¹ E/CN. 4/NGO/101, n. 4; E/CN. 4/Sub. 2/NGO/41.

zásady Úmluvy o zákazu rasové diskriminace; dále aby se přikročilo k rozlišování mezi náboženskou nesnášenlivostí „neoperativní“ a nesnášenlivostí aktivní, tedy násilnou, kterou je potřeba odsoudit; aby právo na svobodu vyznání bylo individuální a kolektivní; aby bylo stanoveno, že každý stát má povinnost zaručit svobodnou výměnu názorů mezi příznivci jednoho náboženství rozptýlených do různých zemí. Kromě toho, za předpokladu společných rysů náboženské a rasové diskriminace, požadovalo se přijetí jednotných zákonů a vytvoření smírčího výboru s úkolem dohlížet na jejich plnění.

Židé, které papež Jan Pavel II. (1978-2005) nazýval „našimi staršími bratry“, jsou v silném vztahu k církvi.⁹² *Katechismus katolické církve* říká: « Na rozdíl od jiných nekřesťanských náboženství židovská víra je již odpovědí na zjevení Boha ve Staré smlouvě. Právě Izraelité „byli přijati za syny, Bůh s nimi bydlel, uzavřel s nimi smlouvu, dal jim zákonodárství, bohoslužbu i zaslíbení. Jejich předkové jsou praotci (izraelského národa) a od nich podle lidské přirozenosti pochází i Kristus“ (Řím 9,4-5), protože „když Bůh někomu něco daruje či někoho povolá, je to neodvolatelné“ (Řím 11,29)».⁹³

Islám

Islám byl založen Mohamedem, který začal oficiálně své nové hlásání, když vyšel z Mekky do Medíny 15.-16. července 622 po Kr. Tento přesun (=egira) je počátkem islámského letopočtu.

Mohamed se narodil v Mekce kolem roku 570 po Kr. v dříve bohaté rodině, která zchudla, a oženil se s bohatou vdovou. Mohl vést život bohatého kupce, když tu v důsledku jistých vizí nabyl přesvědčení, že byl ustanoven Bohem jako prorok jeho lidu, Arabů.

Z důvodů odporu velkého množství spoluobčanů se prorok rozhodl opustit Mekku a přesunul se do Yathribu, současné Medíny. V tomto městě dosáhl zakrátko

---

⁹² Deklarace NOSTRA AETATE, 4.

⁹³ KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, 1993, č. 839.

prestížního postavení ve sféře politiky a vojenství. V roce 630 po sérii vítězných bitev ovládl Mekku.

Tím, že vždy dokázal využít svých vítězství s mírou, v krátkém čase neuvěřitelně rozmnožil počet svých následovníků. V Mekce přeměnil pohanský svatostánek *Ka'ba* v ústřední svatyni nového náboženství, a tak si dokázal získat sympatie svých krajanů, jež se stali zapálenými muslimy.

V protikladu se strohostí prvního období svého života se Mohamed obklopil harémem manželek, mnohem větším než povoloval svým následovníkům. Zemřel 8. června 632. Jeho kázání byla ihned po jeho smrti sebrána do *koránu*. Následovníci Mohameda upřednostňovali být nazýváni islamisté nebo muslimové (= následovníci islámu), a ne mohamedáni: chtěli se vyhnout dojmu – který by mohl vzniknout z názvu mohamedáni –, že uctívají proroka Mohameda jako boha, tak jak to dělají křesťané ke Kristu.

Nejautoritativnějším pramenem islámské víry je *korán* (Qur'ân = odříkávání: text recitovaný v žalmech). Korán nebyl ani napsán ani diktován Mohamedem, který s největší pravděpodobností byl analfabet. Následovníci Proroka se ihned po jeho smrti snažili zapsat jeho učení: obsah koránu není uspořádán chronologicky, ale podle délky jednotlivých pojednání.

Korán se rozděluje na 114 kapitol (= súry) napsaných arabsky rýmovanou prózou: každá kapitola má klesající délku, až se postupně dojde na konec textu. Podobné mechanické kritérium rozdělení činí velmi obtížným organickou četbu koránu. « Podle muslimského pojedí obsahuje korán zjevení přijaté Prorokem přímo od Boha nebo prostřednictvím anděla Gabriela. Tato zjevení tvoří část knihy střežené Alláhem. Mezi teology byly ostré boje o to, zda korán byl utvořen Bohem úkonem vůle, nebo zda existuje od věčnosti jako výraz Božího slova (tedy jako věčný Boží znak). Tato druhá koncepce je dnes chápána jako pravověrná »⁹⁴.

I povrchní čtení *koránu* potvrzuje vliv, který na Mohameda měly některé narativní židovské texty (především haggada a midraš), apokryfní křesťanské texty a křesťanské tradice, jakož i legendy a tradice pohanské Arábie.

---

⁹⁴ A.VON GLASENAPP, in *Encyclopaedie de l'Islam*, Leiden.

Uspořádáním *koránu* byl ihned po smrti Mohamedově oficiálně pověřen jeho bývalý písař jménem Zaid. O této první oficiální edici vznikly spory. V roce 650 třetí kalif, 'Uthmân, pověřil téhož Zaida a další dva slavné následovníky Proroka redakcí druhého vydání, která nahradila vydání první a odpovídá současnému textu. Jeví se mimo diskusi péče, s kterou byl korán sepsán, takže aby nepřišla na újmu jeho věrnost, recenzenti se vyhýbali i vypouštění určitých rozporů a údajů, které vyznívaly pro proroka Mohameda takřka urážlivě.

Následně bylo učiněno mnoho pokusů nahradit chaotické uspořádání přijaté prvními redaktory (tedy jednoduché kritérium délky témat) chronologickým uspořádáním. Záležitost vždy vyzněla všemožně, jen ne jednoduše: pouze velmi pozorné čtení textu umožní organickou rekonstrukci Mohamedových kázání.

Nicméně nemálo opakování v koránu pomáhá při téměř vyčerpávající klasifikaci textů podle tématu.

Korán není jen náboženským kodexem, ale i civilním zákoníkem: kromě hlásání dogmat je sbírkou řady předpisů určených nejen pro usměrňování morálního života jako takového, ale i pro řízení občanské a politické společnosti.⁹⁵

Stejně jako v Talmudu vzhledem k bibli, tak i vedle koránu postupně vznikaly sbírky jeho autoritativních interpretací: tvoří *hadith* a prakticky představují ústní muslimskou tradici.

Náboženské a morální zásady islámu lze obecně, nehledě k jeho extrémním fundamentalistickým podobám, shrnout následovně:

- **Bůh.** Existuje jeden jediný Bůh, věčný, osobní, jedinečný, který nerodí a není zrozen, Nejvyšší Bytí. Ze své přirozenosti je milosrdný a milostivý. Boží jednota je absolutní. Bůh je ten, kdo existuje vlastním působením, a jeho vláda je nade všemi věcmi a jeho vědění nemá hranic. Žádný hřích tedy není těžší než polyteismus.

- **Stvoření světa a původ zla.** Úkonem svobodné vůle Bůh stvořil všechny věci. Stejně jako stvoření proběhlo úkonem svobodné Boží vůle, tak každá věc žije, je udržována a vedena jeho mocí, proto nic se nemůže stát bez přímého Božího

---

⁹⁵ M. ARKOUN MOHAMMED, *La pensée arabe* (Coll. Que sais.j?), Paříž 1975.

působení. Z duchovních bytostí Bůh stvořil anděly, nadzemské bytosti, přesahující člověka a obdařené Bohem schopností pomáhat lidem. Vedle andělů, i když jsou na nižší úrovni, existují jiní duchové, kterým Bůh přikázal uctívat a uznávat člověka: část těchto duchů se vzbouřila a byla odsouzena, aby až do soudného dne uváděla lidi v pokušení. Jejich velitelem je Satan. Proto naši prarodiče, Adam a Eva, ponoukaní zlými duchy, zhřešili proti Bohu, a tím ztratili jeho přátelství. Od toho okamžiku člověk začal dlouhou cestu ke zlu, ze které se jej Bůh, milosrdný a milostivý, snažil svést pomocí proroků, hlasatelů Boží vůle. Mezi největší proroky Bůh vyvolil Abraháma, Mojžíše, Ježíše a nakonec Mohameda. Pravým náboženstvím tedy bylo i náboženství Abraháma, Mojžíše a Ježíše.

- ***Jak Bůh působí spásu světa.*** V osobě Mohameda poslal Bůh kmenům člověka z nich vyvoleného, aby je zbavil neznalosti a naučil je knize moudrosti. On je pouze člověk a své poslání získal ze zjevení. Toto zjevení je jen částí *Boží knihy*, která je u Boha; tato část, zjevena Mohamedem, je tvořena koránem, tedy přepisem některých částí nebeské knihy do srozumitelné formy. Zjevení obsahu této knihy sdílené prorokům a nakonec Mohamedovi je dílem Ducha Božího, který jako vyslanec použil i anděla Gabriela.

Boží zjevení obsažené v koránu je darem jeho milosti; proto je darem nenahraditelným. Mohamed je jen apoštolem tohoto Zjevení. Přijímat jeho kázání je ovšem stejné jako přijímat Boží zjevení.

- ***Prostředky, kterými se člověk může spasit.*** Pro dosažení spásy slíbené a vyučované Bohem je potřeba věřit ve zjevení proroků a Mohameda, obsažených v *koránu*; je nutná účinná a vnitřní víra, ne jen víra formální. Pokud člověk věří v korán a uskutečňuje jej, zaslouží si velkou a bezpečnou odměnu v budoucím životě. Tato víra je darem Božím: proto lidé zbytečně předstírají vnější znamení, které je nutí věřit. Pravým náboženstvím je *islám*, tedy podrobení se Boží vůli. Jestliže vše je Bohem předvídáno a takřka předurčeno, je spása však také dílem člověka: tak je pravda, že Bůh vidí a odmění i nejmenší dobré dílo, jako vidí a potrestá i ten nejmenší hřích. Člověk se však nemá nechat odstrašit: Bůh je milosrdný a odpouští všechny hříchy, když se člověk upřímně kaje.

Konečný osud člověka bude určen po smrti a vzkříšením, v němž se duše znovu spojí se svými těly, a dále Posledním soudem. Ten bude znamenat konec všeho utrpení a jím Bůh dá velkou a věčnou odměnu spravedlivým a nejvyšší a věčný trest

zlým. Místo věčné blaženosti je vše převyšující a žádný lidský výraz je nemůže důstojně popsat. Zatímco v některých textech se zdůrazňuje i duchovní rozměr ráje, v mnoha dalších se nachází popis spíše konkrétní a „takřka hedonistický“. Stejně tak, ale v opačném smyslu, bude vypadat místo věčného ztracení, tedy peklo.

- **Praktické aspekty morálky.** Pravý věřící musí dodržovat normy obsažené v koránu, tedy praktikovat především neustálou a hlubokou úctu Bohu prostřednictvím modlitby. Doplňkové, ale základní rysy podřízení se Boží vůli, ideál islámského náboženství, jsou: almužna, umrtvování se a půst. Pravý věřící se musí vystříhat každé formy podvodu a zpronevěry vůči bližnímu; musí šířit výroky islámu a podrobovat nevěřící i silou, ovšem ne nadměrnou, protože Bůh nemiluje krveprolití.

V tomto pojednání – týkajícím se tématu náboženské svobody – jak už bylo řečeno, se vyhneme historickým událostem minulosti ohledně vztahů mezi muslimy a věřícími jiných náboženství (křesťany, hinduisty atd.), abychom mohli pojednat o aktuálním stavu takových vztahů díky příspěvku umírněných muslimů. Není zapotřebí příliš hlubokých znalostí dějin, abychom si připomenuli i ozbrojené střety mezi následovníky tohoto náboženství.⁹⁶

Zatímco v rámci umírněného islámu se utváří druh „islámského ekumenismu“,⁹⁷ tak v nedávné iniciativě 138 muslimských osobností u příležitosti svátku Ramadán 2007 podepsalo a zveřejnilo „otevřený dopis a výzvu“.⁹⁸

Autoři dopisu – s odvoláním se na texty koránu – určenému papeži, ortodoxnímu ekumenickému patriarchovi, vedoucím představitelům ortodoxních

---

⁹⁶ Zběžně k tomu v: A. RICCARDI, *Mediterraneo. Cristianesimo e islam tra coabitazione e conflitto*. Milano, Guerini e Associati 1997, s.22, srov. také: GIOVANNI SALE S.I., *Le comunità cristiane nell'impero ottomano e nella Turchia moderna*, in „La Civiltà Cattolica“, 18. března 2006, s.534-547; M. INTROVIGNE, *Fondamentalismi. I diversi volti dell'intransigenza religiosa*. Milano, Piemme, 2004; ID., *La Turchia e l'Europa. Religione e politica nell'islam turco*, Milano, 2006.

⁹⁷ ALI MERAD, *L'Islam contemporain*. (Coll. Que sais-je). Presse Universitaires de France, 1984.

⁹⁸ CHRISTIAN W. TROLL, S.I., *Verso una convergenza di fondo tra cristiani e musulmani. 138 personalità musulmane invitano cristiani e musulmani alla riconciliazione e alla collaborazione*. In „La Civiltà Cattolica“ 1. prosince 2007, s. 437-442.

církví, arcibiskupu z Canterbury a nejvyšším představitelům luteránů, metodistů, baptistů a reformovaných křesťanů, sekretáři Ekumenické rady církví a „vedoucím“ křesťanských církví, nazvali tento dopis „Společný jazyk mezi námi a vámi“. «Výzva srovnává vybrané úryvky z koránu a bible a uzavírá, že obě *‘zdůrazňují primát lásky a úcty k Bohu’* a lásky k bližnímu. Křesťané a muslimové, říká se dále, sami o sobě tvoří více než polovinu světové populace. Proto vztah mezi nimi *‘je nejdůležitějším faktorem zachování míru na celém světě’*. A dopis dodává: „*Těm, kteří navzdory tomu nalézají požitky v konfliktech nebo v ničení nebo si myslí, že na konci dokážou zvítězit, vzkazujeme, že i naše věčné duše jsou v nebezpečí, pokud nedokážeme upřímně usilovat o mír a dosáhnout společné shody*».⁹⁹

Srovnáme-li obsah zmíněného muslimského dokumentu s tím, co říká 2. vatikánský koncil v zmíněné deklaraci *Nostra aetate*¹⁰⁰ a pak znovu opakuje *Katechismus katolické církve*¹⁰¹ jakož i nedávná prohlášení Svatého stolce,¹⁰² jasně z toho vyplývá, že v rovině přísně náboženské, teologické a ideologické je možnost společného uznání základního lidského práva na náboženskou svobodu pro křesťanství a islám téměř jistá.

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 437-438.

¹⁰⁰ „Plán spásy se však vztahuje i na ty, kteří uznávají Stvořitele, a mezi nimi především na muslimy, kteří prohlašují, že se drží víry Abrahámovy, a klaní se jako my Bohu jedinému, milosrdnému, který bude v poslední den lidi soudit“. *Nostra Aetate*, č. 1.

¹⁰¹ KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, 1993, č. 841.

¹⁰² Takřka současně s dopisem 138 muslimských osobností vydala Papežská rada pro mezináboženský dialog poselství pro muslimy na téma *Křesťané a muslimové povolání prosazovat kulturu míru*. Poselství podepsané kardinálem Jean-Louis Tauranem, prezidentem Papežské rady, hovoří o „muslimských přátelích“, o potřebě „přátelských a konstruktivních vztahů“, o „úctě k svobodě náboženské praxe..., která se neomezuje na obyčejnou svobodu kultu. Nakonec jsou křesťané a muslimové zváni, aby ze základního jádra svých náboženských pohledů poskytli příspěvek pro formaci a posílení *‘obecného dobra’* v pluralitní, demokratické a sekulární (tedy neutrální v náboženské rovině) společnosti, uznávající lidská práva. C. W. TROLL, S.I., *Verso una convergenza di fondo tra cristiani e musulmani. 138 personalità musulmane invitano cristiani e musulmani alla riconciliazione e alla collaborazione*. In „La Civiltà Cattolica“ 1. prosince 2007, s. 440-441.

*Hinduismus*¹⁰³

Hinduismus, který je v dnešní době vyznáván ve velké části Indie, je vlastně pozměněnou formou starého bráhmanismu, do něhož pronikly, jako do *complexio oppositorum*, prvky buddhistické, křesťanské a islámské.

Kořeny hinduismu sahají do árijských výbojů mezi 1500-1000 před Kristem.

Hlavní charakteristikou tohoto mnohvrstvého a nesourodého shluku je, že hinduismus je všechno jiné než náboženství synkretistické, naopak to je spíše náboženství živé, podivuhodně a obzvláště homogenní, bezpochyby bohaté a přitažlivé.¹⁰⁴

Pramen hinduismu, zjevení, je obsažen v oné bohaté sérii svatých textů, kterým se obecně říká *védy* (= moudrost). Védy se dělí na čtyři části, které byly utvářeny v různých epochách, a jsou tedy uspořádané chronologicky: *sbírka hymnů bohům* (rigvéda); *sbírka svatých formulí* (ajurvéda), pojednání o hudbě obsahující liturgické verše zpívané během ceremonií a obětí (samavéda) a *sbírka magických zpěvů* (atarvavéda). Až do roku 1000 před Kristem se k těmto spisům přidávaly další svaté texty zvané bráhmany: tyto texty « podávají návody a liturgické výklady, pravidla a asketické úvahy, rovněž i teogonické a kosmogonické spekulace ». Časově posledním je dodatek důležitých sbírek filozofických úvah zvaných *upanišády* (= učedníci «sedící po boku» mistra, aby se naučili tajné a hluboké nauce o spáse).

---

¹⁰³ K této krátké syntéze srov. AA.VV. (ed. CARL CLEMENT), *Religions of the World. Their nature and their History*. Překl. A. K. Dallas 1931; JACK FINNEGAN, *Splendori delle antiche religioni*. Ital. překl., Milano 1955, s.129-188.

¹⁰⁴ « *Hinduismus není náboženství neměnné, ale soubor různých náboženství mezi sebou spojených, ovšem ne ani tak ve smyslu synkretistickém, jak tomu bylo u východních a helénistických náboženství v římské době, na vrcholu jejich rozkvětu, ale ve smyslu navrstvení různých náboženství jednoho na druhé. Stará náboženství nebyla zničena, ale přežívají spolu s těmi modernějšími ... Stará moudrost je zde aktuální. Vysokost a nízkost, hrubost a čistota, duchovní a materiální, filozofie a zkušenost víry, moudrost kněží a víra laiků, mystika a proroctví, duchovní abstrakce a nejhrubší fetišismus, esoterická moudrost a vulgární náboženství mas, to vše je sjednoceno a smícháno v hinduismu do multikulturní různosti »: F. HEISSEN, *Storia delle Religioni*, Ital. překl., Torino 1977, s.148.*

Upanišády se nazývají také védánta, tedy na konci véd, protože uzavírají největší sbírku svatých textů hinduismu.

Védy mají obsah různý, obdobně jako bible, ale v mnohem větším množství; to ukazuje nejen velkou výkladovou různost, které byly vystaveny náboženské spisy véd, ale i okolnosti, pro které se na ně odvolávají různé sekty, na něž je hinduismus rozdělen.

Jazyk véd je sanskrt, nicméně už před rokem 1000 před Kristem mnoho textů, které obohatily védskou tradici, bylo napsaných v různých neo-indických jazycích, tedy v hindštině, bengálštině, marathi a guajarati.

Teologické školy, početné a důležité v náboženské historii Indie, zatímco prohloubily naukový obsah véd, byly prostředníkem různých vlivů, kterým hinduismus podléhal v průběhu staletí.

Náboženská nauka současného hinduismu

Podle rozšířené terminologie je starý hinduismus nazýván rovněž *bráhmanismus*, zatímco současný hinduismus se nazývá *neobráhmanismus*. Zde se budeme zabývat náboženskou naukou posledně uvedeného.

Podle některých autorů je potřeba rozlišovat mezi neobráhmanismem zaměřeným individuálně a neobráhmanismem lidovým. První se dodnes vyučuje v oficiálních kulturních indických centrech, zatímco ten druhý se projevuje především v lidové zbožnosti. Nicméně se zdá, že nejde o rozlišování násilné, protože tento dvojí aspekt religiozity určitého národa je takřka společný všem náboženstvím, která znají, vedle naukové přísnosti teologických škol, občas hrubé a diskutabilní projevy lidové zbožnosti.

V krátkosti tak lze shrnout náboženskou nauku Indů, ve světle vnímání Boha, člověka, světa a vztahů mezi Stvořitelem a stvořením.

- **Bůh**. Nejvyšší a nepopsatelný princip všech věcí, k níž se každá stvořená bytost musí vrátit, je *Bráhman*.¹⁰⁵ On je duší světa, aniž by se však ze světem smísil.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ « Na světě neexistuje bytost, pán nebo vládce, větší než on (...) Nemá ani stvořitele ani nadřazenou bytost (...) Vše přináší Bohu v sobě sjednoceno, pomíjející i věčné, rozvinuté a nerozvinuté (...) Ten, který táboří ve všech, nejvyšší Bráhman, velká skrytost, tělo pro tělo, v každé bytosti zahrnující vše. Neexistuje nic vyššího než on, nic nižšího, nic menšího, nic většího. Ční do nebe snad jako strom. Tímto duchem je naplněn svět »: AA.VV. (ed. CARL CLEMENT), *Religions of the World. Their nature and their History*. Překl. A. K. Dallas 1931, s.154.

¹⁰⁶ Nezdá se být odůvodněná, aspoň teoreticky, charakteristika hinduismu jako panteismu. Jeden text to potvrzuje: « *At' je proketo učení, které činí z tebe a ze mě jedinou věc. Rád od tebe přijímám příkazy a zákazy. At' je mezi námi veškerá různost, která je mezi tím, co je vysoké a nízké, je to úžasná pravda, jež nesmí být zničena. Voda se sama neochutná, ani stromy neochutnají vlastní plody. Diamant je zářivý ve své obrubě. Pokud by nebylo rozlišení, kde by byl protiklad?* »: Tamtéž, s. 155.

- **Bůh a svět.** Bráhman se vzhledem k světu projevuje trojím jednáním: je stvořitelem (*Bráhma*), správcem (*Višnu*) a ničitelem (*Šiva*). To je triáda nebo trojice (trimurti) jednání, a ne trojice bytostí ani osob uvnitř jediné substance.

- **Bůh a člověk.** Člověk jako vrchol žebříčku stvoření cítí zvláštním způsobem vliv prospěšného jednání Višnu (tedy Bráhmana jako správce vesmíru) a ničitelského jednání Šivy (tedy Bráhmana jako ničitele). Na postoji člověka závisejí jak hřích (= utrpení), tak jednota s Bráhmanem (= blaženost). Člověk ví, že může být osvobozen od hříchu,¹⁰⁷ a snaží se dosáhnout sjednocení s Bohem prostřednictvím osvobození (moksa), kterého lze dosáhnout praktikováním mystiky opuštění a darování (= bhakti), která se vyjadřuje v poznání nebo v meditaci a v lásce.

- **Osvobození nebo vykoupení člověka.** Poznání vede k přátelství s Bohem¹⁰⁸ a k uznání jeho dobroty;¹⁰⁹ poznat Boha znamená být poznán Bohem¹¹⁰ a nelze poznat nic bez poznání Boha.¹¹¹

---

¹⁰⁷ « *Je tvou slávou, Bože, že jsi nazýván spasitelem hříšníků. Dej, ať ti tato sláva zůstane. Svatí tě nazývají Pánem zoufalců a já jsem tomu důvěřoval. Nenechej mě padnout do zoufalství, nezapomeň na mě. Dej tomu, kdo tě prosí, dar svého milosrdenství.* »: Tamtéž, s. 156.

¹⁰⁸ « *Poznání má větší hodnotu než trest, pohroužení je ještě mnohem vyšší než zřeknutí se ceny za konání; odtud nacházíme mír duše (...)* »: Tamtéž, s.156.

¹⁰⁹ « *Já jsem jen přítel toho, kdo ví, a o je můj přítel* ».

« *Pozdravujme Višnu, našeho otce a matku, jehož je svět obrazem: nekonečný, nesmírný. Já jsem jeho služebník a před ním se klaním. On se uráčil slyšet má pokorná slova. Věda se už nudila zpívat vaše chvály, ponořila se do mlčení se slovy, že vy nejste takoví, ne. Moudří, vidoucí a básníci nemohou najít konce popisu (= poznání) vašich kvalit.* ».

« *Neexistuje bod prostoru, byť i tak malý jako sezamové zrnko, kde by Bůh nebyl přítomný; jeho velikost překonává všechno naše zkoumání. Jak by mohli naši duchové dosáhnout toho, od něhož slunce a měsíc odrážejí světlo? (...)* »: Tamtéž, s.157.

¹¹⁰ « *Bhaktové (tedy ti, kdo mě uctívají) jsou mým srdcem a já jsem srdcem bhaktů, oni neznají nic jiného než mne a já neznám nic jiného než je.* ». « *Existuje jeden člověk, který říká všem, ať těm, kdo mu přinášejí bolest, nebo radost: „všichni ti jsou mí“.* Tento člověk je svatý, je si dobře vědom tohoto svého znamení, protože Bůh v něm přebývá. (...) Kolikrát musím opakovat tato slova: tento člověk je obrazem samého Boha »: Tamtéž, s.158.

K poznání se přimyká láska, tedy absolutní odevzdání se Bohu,¹¹² a tato láska je zároveň Boží dar.¹¹³ Protože Bůh je láska, bez lásky se k Bohu nedojde.¹¹⁴ Láska je kontemplace, a tedy služba vykonaná Bohu.¹¹⁵

- **Člověk a jeho bližní.** Poznání a láska, aby mohly skutečně působit osvobození člověka, musejí být podněcujícím principem života, a tedy i vztahů s bližním, *protože Bůh je ve všem a ve všech.*

Tento postoj indického náboženství vysvětluje i odpovídající odpor Indů proti starodávnému rozdělení do kast, zdroji nejtěžších nespravedlností. Indická koncepce lásky je tak hluboká a úplná, že se přičí každé formě násilí, i tváří v tvář nespravedlnosti. Jiné zákony však postupně sblížily různé kasty.

- **Věčný osud.** Buď přímo, nebo prostřednictvím sledu následných a postupných reinkarnací dosáhne člověk v Bohu věčné blaženosti.

Tomuto cíli musí být vše podřízeno a nic tomu nesmí stát v cestě.¹¹⁶ Skrze kontemplaci a lásku člověk dosáhne i na této zemi předzvěsti věčné blaženosti.

---

¹¹¹ « Z Boha si dělám jídlo a nápoj, Bůh je moje lože, na kterém se ukládám, Bůh je všechno to, co dávám, a všechno to, co beru, jsem v neustálém sdílení s Bohem. Protože Bůh je zde a Bůh je tam, a není žádné místo, kde by nebyl »: Tamtéž, s.158.

¹¹² « Jako kdo, co a jak se projeví v těle, v duchu a ve vlastnostech, cokoli jsem, to vše dnes vezmu a položím ke tvým nohám, Pane. Všechno to, co je moje, Pane, je to, co jsem já, to vše má patřit tobě »: Tamtéž, s.159.

¹¹³ « Prostřednictvím jeho milosti dosáhneš nejvyššího míru a věčného života »: Tamtéž, s.160.

¹¹⁴ « Tento Bůh je náš, je duší našich duší, je nám nejbližší, je v nás a kolem nás, dobrotivý Bůh plnící všechna přání, která si jen lze přát; Bůh, který nás chrání, Bůh milosrdný. K tomuto Bohu lásky se dostaneme jen láskou: on je, je mimo naše myšlenky, naše slova, jen naše láska jej může změřit a dosáhnout ».

« Ti, kdo mě uctívají tím, že mě milují, jsou ve mně a já v nich »: Tamtéž, s.162. Všimněme si podobnosti s Jan 14, 20.

¹¹⁵ « Zmocnil jsem se tvého tajemství; schovávám se do sebe jako želva. Setkám se s tebou s očima v očích a nenechám se od tebe odloučit. Bože, kontemplovat znamená sloužit ti »: Tamtéž, s.163.

Podle současného hinduismu může člověk dosáhnout svého osvobození nejen skrze dokonalejšího života (tedy kontemplace a lásky), ale i přechodnými cestami, které – podle některých sekt – vedou k cestě nejdokonalejší (tedy k poznání a lásce) prostřednictvím série reinkarnací. Tuto víru však nesdílejí všechny indické sekty.

*Buddhismus*¹¹⁷

Založil jej Gautama Buddha kolem druhé poloviny 6. stol. před Kristem a byl opozicí vůči bráhmanismu a emancipací od něj, který tenkrát v Indii převládal.

Skutečným jménem Buddhy byl *Siddhárta* nebo *Siddhatta*. V textech je často nazýván *Gautama* nebo *Gotama*, pravděpodobně podle rodového předka; protože se narodil vznešenému a bohatému vůdci kmene Sàkya, nazývá se také Sakyamuni (= poustevník od Sàkya) nebo také Tathagata (= ten, kdo došel k pravdě).

Narodil se kolem roku 560 před Kristem ve vesnici asi 100 mil severovýchodně od Benaresu, na území dnešního Nepálu. Po bezstarostném mládí prožil v 29 letech vážnou duchovní krizi. Opustil tedy rodinu a prostředky k živobytí a žil jako žebravý asketa. Zklamán učením bráhmanů, Siddhárta se dal na dlouhý půst a umrtvování, dokud, po sedmi letech od začátku svého života v pokání, zatímco meditoval pod stromem *nigrodus*, byl *osvícen pravdou*. Od toho okamžiku se stal *Buddhou* (= probuzeným, osvíceným): svou nauku poprvé vyložil v kázání z Benaresu pěti poustevníkům, kteří ho jako první následovali. Zakrátko Buddha a jeho učedníci rozšířili nové kázání do všech částí severovýchodní Indie a setkali se pouze se slabým odporem bráhmanů, kteří považovali nové hnutí za přechodnou herezi. Počáteční struktura buddhistů byla stejná jako dnes, tedy stálá skupina *mnichů* a *laických příznivců*.

---

¹¹⁶ « *Ne po moci nad celým světem, ne po vládě nad světem pekel zářícím jako poklady, ani po spáse, ani ne po tom, aby se už nenarodili ti, kdo byli zcela osvobozeni; netoužím po ničem, Bože, co by mě mohlo od tebe odloučit* »: Tamtéž, s.164.

¹¹⁷ K následující syntéze srov. JACK FINEGAN, *Splendori delle antiche religioni*, Ital. překl., Milano 1955, s. 241-326.

V čtyřicátém čtvrtém roce svého kázání Buddha závažně onemocněl. Zemřel na cestě do Kushinagary, poté co do poslední chvíle hovořil s učedníky o své nauce.

Číselně není snadné určit počet buddhistů: pro toho, kdo dnes cestuje po Asii, je buddhismus shromážděním mnichů a mnišek s laickými přívrženci. Zatímco znalci orientalistiky se nezdrahají považovat buddhismus za nejrozšířenější náboženství po křesťanství, jiní jej dávají spíše na čtvrté nebo páté místo mezi náboženstvími dnes vyznávaná ve světě, tedy po křesťanství, islámu, hinduismu nebo bráhmanismu a konfucianismu.

Problém je způsoben nedostatkem anagrafické formy (kterou může být křest pro křesťany nebo registrace civilního stavu pro národní náboženství). Ve skutečnosti však buddhismus má proselytický rozměr, který ho dnes klade na třetí místo za křesťanství a islám. Statistické údaje je tedy potřeba vykládat s velkou rezervou a nemohou v žádném případě podmiňovat posouzení ani důležitosti ani vlivu buddhistického náboženství.

První jádro nebo pramen buddhistické nauky byl vyhlášen Buddhou v jeho «kázání z Benaresu», které následovalo po jeho *osvícení*. Nicméně následné kázání Buddhy a jeho následovníků původní nauku sjednotilo. Po Buddhově smrti šíření jeho náboženství pokračovalo, až dosáhlo téměř všech zemí Asie. Nejdůležitější novinka v dějinách buddhismu vznikla vedle původního učení – zvaného též *malý vůz* (= hinajána) –, a to učení *velkého vozu* (=mahajána). Ve skutečnosti je nauka *velkého vozu* pouze částečnou a snad jen vnější revolucí učení *malého vozu*; nejbližší pravdě je názor, že jde o vývoj, který s malým vozem bytostně homogenní. Nicméně v dnešní době jsou dva nejvíce soudržné proudy buddhismu tvořené právě *malým vozem* (jsou rozšířené na Srí Lance a ve východní Indii) a *velkým vozem* (rozšířen v Nepálu, Tibetu, Mongolsku, Číně, Koreji a Japonsku).

Původním jazykem těchto pramenů je jazyk Buddhy, tedy pálí: proto tyto prameny tvoří Pálijský kánon: jazyk pálí byl v takovém vztahu k oficiálnímu jazyku bráhmanů (sanskrt) více méně jako aramejščina, kterou hovořil Ježíš Kristus, k moderní spisovné hebrejštině.

Teprve kolem roku 50 před Kristem na koncilu svolaném králem Vatta Gamanim byla vytvořena konečná podoba písemného kánonu buddhistů. Od toho

okamžiku byly svaté knihy žárlivě uchovávány a přesně kopírovány v různých klášterech, a tak bylo zaručeno věrné předávání textu.

Autoři, kteří chtějí považovat pozdější učení *velkého vozu* za zásadní přeměnu jednoduchého učení *malého vozu*, berou původní učení Buddha a prvotních pramenů jako jednoduchou náboženskou filozofii agnostického druhu, zásadně ateistickou. Pozdější spekulaci *velkého vozu* přiznávají naopak teistickou podstatu, která by ospravedlnila universalismus a tedy následný vliv Buddhova učení.

Moderní učenci více pozorní ke skutečnému vzniku a rozvoji buddhistické teologie se vyhýbají rozlišování pocházejícímu pravděpodobně ze západní tendence převádět buddhistické formulace do vlastních filozofických pojmů a považují za nebezpečné a neopodstatněné mluvit o buddhistickém ateismu, i když, jak uvidíme, Buddhova koncepce má složité rysy, které nelze zredukovat na jasné naukové axiomy.

S odkazy na původní *prameny* Buddhova učení uvádíme některé základní prvky. Křesťanskému Novému zákonu, islámskému koránu a hinduistickým védám odpovídá v buddhismu tripitaka (= tři koše nebo záhony) obsahující Buddhova slova.

Sbírka zahrnuje tři části, podle názvu: 1) Sútra; 2) Vinaja; 3) Abhidharma.

První část (=Sútra) obsahuje soubor kázání a výchovných vyprávění. Obsahuje čtyři oddíly:

1. *Dlouhá sbírka* (Digha Nikaia): tvoří ji 34 dlouhých textů.
2. *Střední sbírka* (Majjhima Nikaia): obsahuje 152 příběhů kratších než ty předchozí.
3. *Smíšená sbírka* (Samyutta Nikaia): soubor 7.762 textů různého zaměření.
4. *Číselná sbírka* (Anguttara Nikaia): je tvořena sérií rubrik, kolem nichž je sebráno 9.557 textů.

K těmto čtyřem sekcím Súter byla pak připojena pátá *Menší sbírka* obsahující spisy Buddhových učedníků.

Druhá část (Vinaja) je tvořena dvojí sérií mnišských řeholí, opakovaných pro mnichy a mnišky. Obsahuje pět různých oddílů:

1. Seznam hříchů s příslušnými tresty (= Patimokka).
2. *Mahavagga*: soubor denních předpisů odůvodněných poukazy na Buddhův

život a na rané dějiny buddhismu.

3. *Cullavagga*: soubor opakujících se předpisů rovněž odůvodněných poukazy na Buddhův život a na rané dějiny buddhismu.
4. *Suttavibhanga*: vysvětlení a naukové prohloubení *Patimokky*.
5. Katechetická syntéza buddhismu.

Třetí část (= Abhidharma) obsahuje sedm pojednání o metafyzice. Je to nejpozdější sbírka, která oficiálně vstoupila do buddhistického kánonu. Na prvních koncilech, i když v ní lze rozpoznat buddhistickou autentičnost, byla považována jako část určena pro nejpozdější rozšíření.

V naší krátké syntéze – jež chce být inspirována zásadně pozitivním kritériem – se snažíme vystihnout buddhistickou nauku a držet se pokud možno její původní podoby. Její základní principy jsou tyto:

- ***Svět a lidský stav***. Lidským stavem je bolest, jejíž konkrétní původ je způsoben zlem a hříchem. Prvotním pramenem každého zla je neznalost, která způsobuje a živí v každém člověku prázdnou a neuhasitelnou žízeň po klamném štěstí.

- ***Buddha a zjevení cesty spásy***. Člověk musí mít víru v možnost spasit se z bolesti, a tedy z neznalosti a zla. Osvítí jej Buddha, který lidem ukázal cestu spásy: On nám zjevil pravdu. Bez Buddhy bychom nemohli poznat pravdu a spása by nebyla možná. On je tedy jako bůh. (V buddhistických textech chybí teoretické pojednání o skutečné Buddhově přirozenosti.) Jelikož bolest pochází ze zla a spočívá na neznalosti a egoismu, člověk si musí uvědomit čtyři základní pravdy, díky nimž pak může působit vlastní spásu.

Čtyři základní pravdy se týkají: existence bolesti, jejího původu, způsobu jejího překonání a konkrétních prostředků vedoucích k tomuto vítězství.

Existence bolesti je potvrzena samotným lidským narozením, stářím, nemocí, smrtí, setkáváním s věcmi, které se nám protiví, odloučením od toho, co milujeme, od neuskutečněných tužeb.

Původ bolesti, jak všichni můžeme zakoušet, je vyvolán touhou, která nás trápí a rozrušuje.

Vítězství nad bolestí lze získat pouze prostřednictvím vyhasnutí této úzkostné

touhy.

Prostředky, které vedou k dosažení vyhasnutí této touhy, jsou tvořeny osmerou stezkou: správné pochopení, správné řešení, správné slovo, správný způsob zasloužit si život, správné jednání, správné úsilí, správné myšlenky, správný stav mírumilovné mysli. Taková je pravda, takové je náboženství.

Svět, který nás obklopuje, nám nemůže nabídnout žádnou cestu spásy, protože i on je podmíněn zákonem bolesti. Existují také světy, které my nevidíme, nicméně v řádu spásy nejsou ničím jiným než iluzemi.

- ***Jak se držet Buddhova zjevení.*** Pouze následováním Buddha, ve stopách nauky jím hlásané, člověk nalezne spásu, radost a mír.

Takové přimknutí však nesmí být čistě formální, ale žité s přísnou důsledností, jelikož spása není jednoduchým poznáním, ale životem v pravdě. Spása není privilegiem jen někoho, ale je možná pro všechny, protože zlo, po osvícení nabídnutém Buddhou, se stává vinou. To, co nám nauku spásy ztěžuje a činí ji účinnou, je zde neustálé pokušení vyvolávané nedbalostí a zvykem: proto je třeba neustále bdít, abychom dosáhli spásy. Jelikož spása je v pravdě, naplňuje se v nesmrtelnosti a v zásadní, a tedy nesmrtelné blaženosti. I když povaha spásy, které spravedliví dosáhnou v *nirváně*, je tajemná, je základem dokonalosti nejvyššího Dobra. V ní je definitivně poražena i smrt.

Osmerá stezka nemůže mít jiné východisko než v blaženosti *nirvány*.

Pojem *nirvána* znamená doslova *vyvanutí*. Náзор, který by chtěl vnímat ryze negativně jak pojem, tak pojetí *nirvány*, se nezdá odpovídat ani pramenům ani buddhistické víře. « *Konečnou blaženost mlčky předpokládanou celým Buddhovým učením, i když ji nelze popsat lidským pojmy – což ale lze říct i o křesťanství –, absolutně nelze redukovat na to, že by neměla žádný význam nebo žádnou existenci* ».¹¹⁸

Z druhé strany snažit se podle celkové buddhistické koncepce popsat konečný bod askeze, tedy *nirvánu*, s odvoláním se na pozitivní pojmy a obsahy, by znamenalo

---

¹¹⁸ JACK FINEGAN, *Splendori della antiche religioni*, ital. překl., Milano 1955, s. 324.

redukovat i tento pojem na počet věcí určených k zániku. Zároveň by byla absurdní morální nauka tak přísná a obrácená do lidského nitra, jakou je Buddhovo učení, pokud by její pojem *vyvanutí* byl chápán jako prostá negace esence a bytí: jaký význam by pak mělo parafrázovat, jak často činí buddhistické texty, pojem *nirvána-vyvanutí* pomocí ekvivalentů *radost, mír, blaženost*, pokud by tomu odpovídalo pouhé *nic*?

Je potřeba spíše podotknout, že Buddhovo odmítnutí otevřít nebo přijmout jakoukoli formu filozofické spekulace ohledně nejvyšších náboženských pravd může být příležitostí k předpokladu filozoficky interpretovat pojmy, jež mají takřka spíše hodnotu gnostickou a mystickou. Jinými slovy, podle nejnovějších studií o buddhismu, je potřeba uzavřít, « *že duch buddhismu předpokládá vědomí transcendence, kterou však nelze hledat jinak než prostřednictvím bezprostřední zkušenosti* ». ¹¹⁹

Pravé *pochopení* tedy člověka obdarovává pravou moudrostí; *správné rozhodnutí* vede k postupnému uhašení žízně; *správné slovo* působí vyrovnanost; *správné jednání* vede k pravdě; *správný způsob hájit si živobytí* vede k odstupu od věcí marných a iluzorních; *správné úsilí* nás osvobozuje od hněvu a nečistoty; *správné myšlenky* nás vedou ke spáse, které se dotkneme v *kontemplaci* oproštěné od každé podmíněnosti.

Protože spása je možná a je určena všem, člověk, který ji hledá a ji působí, se má stát nástrojem jejího šíření, a to skrze lásku k bližnímu, nakolik každé stvoření po Buddhově zjevení se účastní na jeho světle.

Nepsaná náboženství

V Evropě se vyskytují, i když v počtu prakticky nezjistitelném, i zástupci národů (např. ze střední Afriky a Ameriky a z některých severoamerických rezervací), které praktikují nepsaná náboženství, jejichž nauka a praxe není vázána na psané

---

¹¹⁹ Tamtéž, s. 326.

prameny. Tato náboženství sahají až k náboženstvím prehistorického člověka z období před dobou vzdělanosti a odvozují se od animismu, totemismu či rituálů silně spojených s přírodními jevy, před nimiž člověk cítil nezbytnou potřebu chránit se.

Pygmejové z Konga, křováci, ostrované z Andamanských ostrovů, Azandosové, Navahové, Apačové Chiricahua, Zuňové atd.

Co se týče mezináboženského dialogu vzhledem k náboženské svobodě, 2. vatikánský koncil ve zmiňované deklaraci *Nostra aetate* hovoří výslovně a zároveň o hinduismu a buddhismu, ale i obecně o všech nekřesťanských náboženstvích. Ústředním tvrzením koncilní deklarace je toto:

«Avšak ta náboženství, která jsou spjata s pokročilou kulturou, snaží se odpovědět na tyto otázky propracovanějšími pojmy a kultivovanějším jazykem. Tak v hinduismu zkoumají lidé božské tajemství a vyjadřují je nevyčerpateľným bohatstvím mýtů a pronikavými filozofickými pokusy. Hledají osvobození od úzkostí naší existence buď v různých formách asketického života nebo v hluboké meditaci nebo v tom, že se uchylují k Bohu s láskou a důvěrou. Buddhismus ve svých rozmanitých formách uznává radikální nedostatečnost tohoto proměnlivého světa. Učí, jakou cestou mohou lidé se zbožnou a důvěřivou myslí buď dojít stavu dokonalého osvobození, anebo – ať vlastním úsilím, ať s vyšší pomocí – dospět k vrcholnému osvětlení. Takto se i ostatní náboženství, rozšířená po celém světě, snaží různými způsoby vycházet vstříc neklidu lidského srdce tím, že nabízejí cesty: nauky a životní pravidla i posvátné obřady.

Katolická církev neodmítá nic, co je v těchto náboženstvích pravdivé a svaté. S upřímnou vážností se dívá na jejich způsoby chování a života, pravidla a nauky. Ačkoli se v mnohém rozcházejí s tím, co ona věří a k věření předkládá, přece jsou nezřídka odrazem Pravdy, která osvěcuje všechny lidi. »¹²⁰

---

¹²⁰ Deklarace *Nostra Aetate*, č. 2.

Cesta pro efektivní mezináboženské setkávání, především pro vzájemnou úctu,
je dnes otevřená.¹²¹

---

¹²¹ Srov. JOHN MARTIN KUVARAPU (SWAMI SAHAJANANDA), *Sulle acque dell'Oceano infinito - una lettura indo-cristiana della Buona Novella di Gesù*, Milano 2006, s. 84.

Popírání Boha a náboženská svoboda

Ateismus, který je ze své podstaty popírání Boží existence, od Epikura až po Spinozu, od osvícenství až po marxistický materialismus, od existencialismu až po dnešní nejrůznější a rozšířené jevy, má svůj vlastní význam, i když také velmi různorodý, když je vymezen osobním rozměrem, zatímco má velmi mnohotvárné významy, je-li aplikován na politické a společenské rovině.¹²²

V roce 1748 tvrdil J. O. de La Mettrie: « *Vesmír nebude nikdy šťastný, pokud nebude ateistický* ». ¹²³

Ve skutečnosti kdykoli se někdo pokouší – ať už z pohledu filozofického nebo z pohledu vědeckého – prokázat, že Bůh neexistuje, už to předpokládá jistou formu víry v Boží existenci. Pokud se popírá prokázání Boží existence na rozumovém základě, stejně tak se má mluvit o prokázání jeho neexistence.¹²⁴ Obecně nelze hovořit o individuálním ateismu charakterizovaném náboženskou nesnášenlivostí. Něco jiného je ovšem případ aplikace ateismu na úrovni politické a sociální, což bylo v nedávné době příčinou nelítostných perzekucí v reálném socialismu a zákazu každé formy náboženské výuky. Z tohoto úhlu pohledu je ateismus formou *fundamentalismu* a také sterilního *relativismu*. V jednom a druhém případě je téměř nepřekonatelnou překážkou mezináboženského dialogu, a tedy i uznání základního

---

¹²² V obzvláště naléhavém úryvku konstituce 2. vatikánského koncilu *Gaudium et Spes* se říká: „*Slovem ateismus se označují jevy, které se od sebe velmi liší. Někteří Boha výslovně popírají; jiní se domnívají, že člověk o něm nemůže naprosto nic tvrdit; jiní zkoumají otázku Boha takovou metodou, že se zdá, jako by tato otázka neměla smysl. Mnozí neoprávněně překračují hranice pozitivních věd a tvrdí, že se všechno dá vysvětlit pouze touto vědeckou metodou, anebo naopak vůbec neuznávají žádnou absolutní pravdu. Někteří člověka tak vyvyšují, že tím víra v Boha téměř ztrácí sílu; zdá se však, že jim jde více o zdůraznění člověka než o popření Boha.*” (č. 19).

V nedávném rozhovoru Eugenio Scalfari poté, co se prohlásil za ateistu, tvrdil, že zatímco podle věřícího byl svět a člověk stvořen Bohem, tak podle ateisty byl Bůh vymyšlen člověkem. Srov. „*La Repubblica*”, 26. listopadu 2007.

¹²³ G. COMBES, *L’homme machine. Le retour offensif du paganisme*, Paris 1938, s. 22.

¹²⁴ CORNELIO FABRO, *L’Ateismo*, 2 sv., Brescia, 1964, I. sv., s. 164.

lidského práva na náboženskou svobodu: v prvním případě, protože jako odpověď na zploštění globalizovaného světa a všech duchovních hodnot považuje vlastní víru za jedinou a výlučnou a uchyluje se přitom k nesnášenlivosti a násilí; v druhém případě, protože ve jménu povrchního ireneismu ruší specifika jednotlivých tradicí a vede k indiferentismu a k ateismu.

Zásadním předpokladem dialogu je však víra v náboženský pluralismus, který uznává *identitu* každého náboženství, a tedy i jeho *různosti* vůči jiným, v jistotě, že jen pluralita náboženství zjevuje bezmezné bohatství Absolutna.

V náboženské rovině neudržitelná teze o střetu civilizací

Samuel P. Huntington v roce 1993 vydal dílo o střetu civilizací, které bylo o několik let později vydáno i v Itálii¹²⁵, (podruhé pak v roce 1996),¹²⁶ v němž zastával známou tezi, podle které „ústředním a nejnebezpečnějším prvkem mezinárodního politického scénáře, který se rýsuje v těchto letech, je rostoucí konflikt mezi skupinami různých civilizací, který by mohl předcházet úpadku lidské civilizace až k nástupu barbarského věku pro celé lidstvo a nebezpečí světové války“.¹²⁷

Zatímco v Americe uvedená teze vyprovokovala velkou diskusi, v Evropě – a zvláště ve Francii a Itálii – se vůči ní vzedmula vlna kritiky, vyjma radikálního postoje politologa Giovanni Sartoriho, jehož názor se nám však zdá ovlivněn neudržitelným determinismem právě na rovině náboženské, na níž by chtěl rozlišovat střet civilizací.¹²⁸

---

¹²⁵ S. P. HUNTINGTON, *Lo scontro delle civiltà e il n uovo ordine mondiale*. Milano 2003.

¹²⁶ Týž, *The clash of civilizations and the remaking of World Order*. New York 1996.

¹²⁷ G. MUCCI, *Ancora sullo scontro delle civiltà*, in „La Civiltà Cattolica“, 21. dubna 2007, s.114.

¹²⁸ « Jsme skutečně tváří v tvář konfliktu civilizací, který pro islám znamená dát napospas svou kulturní identitu. Zde bych chtěl upozornit, že jde právě o střet civilizací, a ne o konflikt ideologický. Ale není-li konflikt ideologický, proč jej nekvalifikovat jako náboženský? Ano,

Nelze hovořit – s fatalismem podsouvaným projevy extrémního fundamentalismu – o střetu civilizací právě na úrovni náboženské, pokud vezmeme v potaz pokroky, které činí mezináboženský dialog mezi umírněnými zastánci Západu a islámu. Dialog, který se neomezuje na pouhé pokusy, ale který přináší plody.¹²⁹

---

mezi Západem a islámem jde o konflikt náboženský... Proto současný střet je náboženský a z pohledu víry je agresivní pouze z pohledu jedné soupeřící strany. Druhá strana, Západ, se nechal převálcovat jen svým úspěchem, nebo lépe automatismy svého úspěchu »: Citováno v G. MUCCI, Ancora sullo scontro delle civiltà, in „La Civiltà Cattolica“, 21. dubna 2007, s. 118.

¹²⁹ D. ZAPPALÀ, *La guerra che non verrà*, in „Avvenire“, 6. listopadu 2005, s. 23.

KAPITOLA IV

Laický ráz státu

Úvod

Slovem laik (z pozdní lat. laicus « z lidu, světský », řec. λαϊκός, odv. z λαός « lid ») se označuje ten, kdo nepatří k církevnímu stavu; jakožto adjektivum je v protikladu k pojmu „církevní“. Od slova laik se odvozuje spojení laický stav, neboli rozlišující kategorie či kvalita mezi dvěma sférami, laickou a náboženskou, která charakterizuje jedno nebo druhé hledisko, z něhož lze pohlížet na společnost, což pak podmiňuje politické volby a formulace: « (...) *laický stav bývá chápán nebo popisován jako odstup od politických, společenských a kulturních institucí jakékoli náboženské, věroučné a obecně ideologicko-totalitní orientace; jako odmítnutí každé dogmatické koncepce, i když se prezentuje jako ateistická* ». ¹³⁰ Následně se tedy spojením laický stát označuje stát nebo obecně politická komunita, «*kteřá uznává rovnost všech náboženských vyznání, aniž by udělovala zvláštní privilegia nebo uznání některému z nich, a která potvrzuje vlastní autonomii a indiferenci vzhledem k církevním hierarchiím* ». ¹³¹

Z laické podstaty státu se přirozeně odvozuje problém svobody vyznání, neboli ochrana práva svobodně vyznávat a praktikovat vlastní vyznání. Tato svoboda je vlastní právě laickému a mnohonáboženskému politickému společenství nezávislému na církevních institucích, ve kterém se klade problém svobody vyznání, na rozdíl od společnosti hlásící se k jedinému náboženství: « *Problém náboženské svobody vyvstává na úrovni společenské, a tedy i v rovině právní, vždy když se určité lidské společenství vyznačuje náboženským a případně i ideologickým pluralismem. Historie nás učí, že v monistických společnostech a strukturách, kde všichni členové*

---

¹³⁰ JOSÈ RAMOS REDIGOR, *La questione della laicità*. In *Internazionale IDOC* 9 (1978) č. 1-2, s. 1.

¹³¹ *Dizionario Enciclopedico Italiano*, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, Roma 1955, sv. VI, s. 651.

vyznávají tutéž víru a patří ke stejné náboženské komunitě, je problém náboženské svobody zcela neznámý». ¹³²

Dějiny laického stavu, o němž na následujících stránkách krátce pojednáme, se z větší části překrývají s dějinami vztahů mezi papežstvím a říší. Z tohoto důvodu bude nevyhnutně kladen důraz na takové instituce, které převládaly v dobové společnosti a ovlivňovaly ji, s nutností občas pojednat převážně o těch státech, v nichž měly sídlo, i když svým rozhodnutím ovlivňovaly území celé Evropy.

Dějiny laického stavu

Struktura lidských společností, aspoň v dávných dobách, se vždy zakládala na vztahu mezi náboženskou a laickou autoritou. Rozlišování mezi dvěma sférami, laickou a náboženskou, se naopak začalo vytvářet teprve následně, když začal být přirozený teokratický charakter předkřesťanských států. ¹³³ S příchodem křesťanství se otázka svobody vyznání začala projevovat uvnitř římské společnosti, a to především po Milánském ediktu (313 po Kr.), známém i jako Toleranční edikt, vydaném jménem Konstantina Velikého, císaře Západu a Licinia, císaře Východu, kterým byla prohlášena neutralita Římské říše vůči náboženstvím vyznávaným v jejích hranicích a ukončil všechna náboženská pronásledování. V roce 380 další edikt, známý jako Teodosiův, vydaný v Soluni třemi císaři Graciánem, Valentiniánem II. a Teodosiem I., přijal křesťanskou víru jako oficiální státní náboženství.

---

¹³² GIUSEPPE DALLA TORRE, *La Città sul monte*. Contributo ad una teoria sulle relazioni fra Chiesa e Comunità politica, Roma 1996, s. 73-74.

¹³³ « *Některé politické a právní zkušenosti samozřejmě rozlišovaly mezi náboženským a civilním uspořádáním, jak to bylo v římském právu, které znalo základní rozdělení na res divini juris a le res humani juris; nebo které až do imperiální doby rozlišovalo veřejné soudy od kněžství a pontifex maximus od rex. Koneckonců šlo o čisté rozlišení mezi pravomocemi moderního státu, byť se zachováním splynutí v jediný organismus náboženství a státu* »: LORENZO SPINELLI, *Libertas Ecclesiae*. Lezioni di Diritto canonico, Milano 1979, s. 10.

Dva edikty přerušily tradiční teokratický systém a do římské společnosti zavedly princip dualismu: « (...) *zásada jednotné teokracie starého Říma ustupuje – aniž by si toho všimla – dualistickému principu: tato charakteristika jasně rozlišuje nové státní náboženství od starého římského náboženství. A to je okamžik, kdy začíná neklidná cesta bojů mezi dvěma mocemi, civilní a náboženskou, která bude mít dlouhého trvání* »¹³⁴.

Rozpoutal se boj mezi právy na dvě svobody, na civilní a náboženskou, vycházejícími z jediného a nezcizitelného práva lidské osoby na svobodu svědomí, myšlení a náboženství. Zpočátku má zápas charakter césaropapismu, neboli typického vztahu, v němž je církev vnímána jako státní orgán a hlavní představitel státu přijímá výsady a pravomoci v rovině duchovní, přičemž svoboda a autonomie církve je nástrojem politické autority.

Za císaře Justiniána (527-565) césaropapismus dosahuje svého prvního vrcholu. Úzké sepjetí tohoto principu v Konstantinopoli bylo pak základem pozdějšího rozkolu mezi římským papežem a východním císařem (Východní schizma, 1054), který se projevuje ještě dnes v rozdílu mezi řeckým křesťanstvím (ortodoxním) a křesťanstvím latinským (římským). Césaropapismu byly kladeny překážky hlavně na Západě, kde – i kvůli fyzické vzdálenosti byzantského císaře, fakticky jediného dědice Římské říše po svržení Romula Augusta Odoakrem v roce 476 po Kr. – církevní hierarchie udržovala fungující administrativní aparát a římské kulturní dědictví, a tím si zaručila moc zajišťující vymanění z císařské autority. Jestliže na Východě Atanáš a Jan Zlatoústý odmítali státní zásahy do náboženské oblasti, na Západě Ambrož otevřeně projevil své nepřátelství vůči césaropapismu s tím, že není úkolem laiků stavět se nad biskupy a že sám císař je členem církve a nikoli nad ní.¹³⁵

V roce 494 po Kr., kdy Itálie byla pod vládou Teodorika, papež Gelasius I. v dopise císaři Anastasiovi připomíná rozdělení na moc civilní a duchovní, kdy autorita krále uplatňuje *potestas regia* a církev pak vykonává *auctoritas sacra pontificum*. Papež Gelasius vyhlásil základní zásadu, podle které si dvě moci rozdělily svět: existovala tedy svatá moc papežů a moc královská. Dále tvrdil, že

---

¹³⁴ Tamtéž, s. 22.

¹³⁵ *Sermo contra auxentium. De Basilicis tradendis*, PL, 16, col. 1018.

odpovědnost kněží je mnohem větší, protože oni se budou odpovídat na Božím soudu i za krále.¹³⁶ V podstatě Gelasius tvrdil, že jak papež, tak panovník vládnu ve světě, ale s jinými funkcemi. Papež s autoritou, kterou odvozuje přímo od sv. Petra, tedy s právem odvozujícím se od slavného dopisu papeže Klementa I.¹³⁷ má kompetenci nade vším, co se týká křesťanské komunity. Panovníkovi naopak přísluší spravovat to, co bylo ustanoveno «svatou autoritou papežů» skrze jejich zákony a výkonnou moc.

Potvrzení náboženské autonomie církve vůči civilní autoritě bude tématem, které se potáhne celým středověkem, a samotný pojem svobody byla hodnota, kterou se středověký člověk snažil dosáhnout, ale nikdy ji nedosáhl.¹³⁸

Situace rodící se církve se obrací v 5. století: zatímco v apoštolské době to byli křesťané, kteří si nárokovali právo na stejnou svobodu jako pohané – kontrast, který

---

¹³⁶ Srov. WALTER ULLMANN, *Il papato nel Medioevo*, Roma 1999.

¹³⁷ Podvržený dopis, o němž se tvrdilo, že byl napsán papežem Klementem I. sv. Jakubu, Kristovu bratru, potvrzuje, že před svou smrtí svatý Petr svolal křesťanskou komunitu do Říma a vyjádřil vůli přenést na papeže Klementa – a pouze na něj samého jako svého následovníka na římském stolci – moc, kterou sám Ježíš svěřil svatému Petrovi, když mu dal klíče od nebeského království. Srov. tamtéž.

¹³⁸ « Svoboda je starobylou hodnotou středověkého člověka. Oživuje jeho základní vzpouru. Církev jí dává volnou cestu. Je pod vlajkou Libertas Ecclesiae, svobody církve, která si s papežstvím v čele nárokuje nezávislost na laickém světě, který si podrobila ustanovením feudálního režimu. Od poloviny 11. století byla svoboda heslem velkého hnutí Gregoriánské reformy. Pak, vědomi si její síly a s obavami, že zmizí překážky velkého vzmachu roku 1000, zemědělci a noví obyvatelé měst se dovolávají svobody a usilují o ni, nebo, a to je nejčastější, usilují o více svobod. Osvobození otroků odpovídá udělení výsad či svobod obyvatelům měst. Ale především jde o mnoho svobod, o svobody, které jsou zároveň výsadami. Nicméně v rovině náboženské, intelektuální, sociální a politické se zmateně a váhavě objevuje nová myšlenka svobody jediné, svobody moderní. Středověký člověk se ale spokojí s omezením této svobody chápané jako zaslíbená země, podle procesu boje, reformy a stále nenaplněného pokroku »: JACQUES LE GOFF, *L'uomo medievale*, a cura di JACQUES LE GOFF, Bari 1993, s. 38.

vedl ke vzniku cenobitismu –,¹³⁹ nyní jsou to pohanští stoičtí filosofové, kdo žádají náboženskou svobodu pro sebe a pro nekřesťany.¹⁴⁰

Úloha chránit církve přijatá civilní autoritou však byla zrádná a byla potenciálním nebezpečím pro samotnou církev. Naopak nelze zapomínat, že hlásání naukových pozic probíhalo rychleji než změna politické organizace při přechodu z teokratického systému k systému dualistickému. I po císaři Konstantinovi a jeho otevřenosti vůči křesťanství « *není pro římskou mentalitu představitelné rozlišování mezi civilní a náboženskou společností. Společnost je jen jedna: civilní a náboženská práva splývají. Odtud tedy plyne opírání se státu o církev a zápas křesťanských panovníků s nekřesťanskými náboženstvími a heretiky*».¹⁴¹

Bytostná náboženská homogenita středověké společnosti vede k progresivnímu oddělení od dualistické gelasiánské nauky a ortodoxie, čili přimknutí se ke státnímu náboženství, je chápána jako nutné východisko jednoty jak náboženské, tak politické.

Jak už bylo zmíněno, od pádu Západořímské říše (476 po Kr.) se přímá církevní moc v časných věcích v průběhu středověku stále více utvrzovala.¹⁴² V 6. století bylo papežství největším vlastníkem území v západní Evropě; darování města Sutri langobardským králem Liutprandem (728) a následná donace franckého krále Pipina (756) upevnily tuto situaci a poskytly církvi rozsáhlá území (majetek sv. Petra), což vedlo k vytvoření Papežského státu, tím že tato území zajistila církevním institucím i větší právní nezávislost.¹⁴³

---

¹³⁹ Srov. G. MICCOLI, *I Monaci*, in *L'uomo medievale*, a cura di JACQUES LE GOFF, Bari 1993, s. 44-45.

¹⁴⁰ O. GIACCHI, *Lo Stato laico, funzione e sviluppo dell'idea e della sua attuazione*, Milano 1947, s. 39.

¹⁴¹ LORENZO SPINELLI, op. cit., s.28.

¹⁴² Srov. H.-CH. PUECH, *Storia delle religioni*, sv. III, *Il Cristianesimo da Costantino a Giovanni XXIII*, Roma-Bari 1977.

¹⁴³ O francké donaci a církevní politice v 8. století Henri Pirenne píše: « *Bitva roku 754 byla pro Franky vítězná. Papež obdržel dohodnutá území: byl založen církevní stát. Hlavní město antického světa, která se stalo hlavním městem křesťanského světa, patřilo pouze nástupci sv.*

Navzdory tomu církev musela bojovat o uznání vlastního práva a vlastní autonomie. Autorita říše byla rozšířena Otou I. na úkor papežských výsad Otonským privilegiem (967 po Kr.), které poskytovalo panovníkovi právo vyjadřovat se předběžně k volbě papežů a zakládalo povinnost papežů slibovat věrnost vládci.¹⁴⁴ Téměř o století později papež Mikuláš II. obrátil situaci, když na lateránském koncilu vydal dekret historického významu: žádné vměšování panovníků nebo římské aristokracie do volby papeže už nebude tolerováno: papež měl být volen výlučně římským kardinály a ne aklamací manipulovatelnou masou nižšího kléru nebo lidem v městech; rovněž žádný klerik už nemohl získat svou hodnost z rukou laika. Toto ostré rozhodnutí přerušilo starodávny obyčej vrchnosti a feudální šlechty rozdělovat benefícia tomu, komu příslušel církevní titul, tím že dosazovali zájemce jak z hlediska časného, tak duchovního.

V bojích o investituru *Dictatus papae* papeže Řehoře VII. v roce 1075 znovu potvrdil papežskou nadřazenost nejen v oblasti náboženské, ale i politické. Ve srovnání s tématy dříve zavedenými papežem Mikulášem II. obsahoval *Dictatus* Řehoře VII. nároky do té doby takřka nemyslitelné: právo papeže sesadit panovníka a vyjmout jeho poddaných z poslušnosti. V této debatě však papežská doktrína, která

---

*Petra. Zároveň však se otevřela otázka časné suverenity papeže, plná komplikací a konfliktů (...). První válka nové královské dynastie byla tedy vedena v zájmu církve, což odpovídá charakteru, který měla od počátku. Královská moc Merovejců byla čistě laická; moc Karlovců vykazuje hluboce náboženský ráz. Obřad zasvěcení, slavený poprvé v okamžiku korunovace Pipina, činí z panovníka v jistém ohledu kněžskou osobu. Vyhláší podřízením se Božím příkazům a vůli mu sloužit, nejen tím, že mezi svými emblémy nechává kříž, ale tím, že se z křesťanské pokory definuje jako „král z Boží milosti“. Od té doby – a zde karlovska monarchie zakládá tradici, která se pak udrží po staletí – ideál krále už nebude jako ideál Césara, despoty, který čerpá sílu a autoritu pouze z pozemských pramenů; spočívá v tom, že nechá vládnout na této zemi božské příkazy a bude vládnout podle křesťanské morálky, tedy v souladu s církví (...) je to ideál, který nalézáme ve všech pojednáních z 9. století o královské moci, ve Smaragdové Via Regia stejně jako v Sedulově De Rectoribus christianis. Ve skutečnosti činí z náboženství státní záležitost. Pouze ten, kdo patří do křesťanské společnosti, může náležet do veřejné společnosti, a církevní exkomunikace se rovná být postaven mimo zákon »: HENRI PIRENNE, *Storia d'Europa dalle invasioni al XVI secolo*, Roma 1991, s. 68-69.*

¹⁴⁴ Srov. SILVIO DOMINI, *Il privilegio di Ottone I. del 29 aprile 967 e antica cartografia monfalconese*, Monfalcone 1967.

přebírala a bránila rozlišení mezi dvěma mocemi, duchovní a světskou, podtrhovala nadřazenost první nad druhou. Smíření mezi říší a papežstvím nastalo až Wormským konkordátem (1122) mezi Jindřichem V. Franským a papežem Kalixtem II.: bylo ustanoveno rozlišení mezi dvěma mocemi a dohoda předpokládala, že investitura biskupů bude vyhrazena papežovi, zatímco případné udělování politických funkcí zůstane výsadou panovníků. Důsledek konkordátu byl ten, že papežství, ať teoreticky, tak prakticky, se nacházelo na vrcholu struktury západní křesťanské společnosti.¹⁴⁵

Filozofická teorie Tomáše Akvinského známá jako tomismus, která přepracovala aristotelskou koncepci společnosti, předpokládala dvojí řád skutečnosti, který se týkal jednak přirozeného řádu, jednak řádu nadpřirozeného: občan odpovídal řádu prvnímu, křesťan druhému. Tomismus uznával legitimitu politické organizace čistě lidské, koncepci a ideu do té doby neznámou, a zlomil, aspoň pojmově, monopol nejjednodušší teokratické doktríny, podle které moc a zákon pocházejí shůry. Důsledkem nauky navrhované sv. Tomášem, podle níž se Boží působení projevuje jak v přirozenosti, tak ve zjevení, bylo, že pramen autority už nebylo možné hledat výlučně ve slovech Krista sv. Petrovi, ale jako takové muselo být uznáno i společenství přirozené, tedy stát.¹⁴⁶

Bulou *Unam Sanctam*, kterou papež Bonifác VIII. vydal roku 1302, církvev potvrzuje a ospravedlňuje teokracii a nadřazenost papeže: katolická církev byla jen jedna a jí patřila nejvyšší moc na světě, nad všemi lidskými bytostmi (včetně králů) a ve všech oblastech. V tomto dokumentu se papež otevřeně stavěl k otázce lidské přirozenosti: proti tehdy převládajícím aristotelským teoriím s jejich trváním na rozdělení mezi přirozeným člověkem (občanem) a člověkem duchovním (věřícím) papež potvrdil jedinečnost duchovního člověka jako měřítka všech věcí a v důsledku toho i nadřazenost duchovní moci.¹⁴⁷

Jak jsme viděli, během období od vzniku Svaté římské říše až do vydání buly *Unam Sanctam Ecclesiam* (1302) byla potvrzována kuriální doktrína *potestas directa*

---

¹⁴⁵ LORENZO SPINELLI, op. cit., s. 43nn.

¹⁴⁶ Srov. WALTER ULLMANN, *Il pensiero politico del Medioevo*, Roma-Bari 1984.

¹⁴⁷ Srov. *Chiesa e stato attraverso i secoli*, ed. S.Z. EHLEZ a J.B. MORRAL, Milano 1958, s. 123-125.

Ecclesiae in temporalibus čili přímé moci církve i v časných záležitostech. Je však potřeba konstatovat, že tato přísná stanoviska, byť široce zastávaná kuriálními právníky, nebyla přebírána do slavnostních církevních dokumentů, které nicméně trpěly důsledky přijaté praxe. Stačí pomyslet na Dantovu *De Monarchia* a na to, co rektor pařížské univerzity Marsilius z Padovy napsal v *Defensor Pacis*.¹⁴⁸

S přechodem ze středověku do novověku se problém autonomie časných záležitostí vůči duchovním přirozeně přimyká k problému, o kterém pojednává tato práce, tedy k otázce svobody vyznání: « *Středověk, na Západě charakterizován společností nábožensky monistickou, jakož i politickou strukturou zakládající se na náboženském principu spojujícím národy lišící se jazykem, rodem, zvyky, právem, neznal ve vlastním smyslu problém náboženské svobody (...) Moderní doba, se zánikem náboženské jednoty jako následkem Protestantské reformy v 16. století, zná zrod náboženského pluralismu a následného problému soužití na území jednoho státu mezi různými náboženskými skupinami. A právě nyní dochází moderním způsobem k projevení práva na nábožensko svobodu, přinejmenším jako požadavek svobody volby a vyznávání vlastní víry jakožto skutečnosti víry. Až mnohem později lze vidět ze strany právních řádů států faktické uznání tohoto práva.* »¹⁴⁹

V moderní době se model laického státu, který podnítil vznik současných státních ústav, v Evropě začal rozvíjet počátkem 18. a 19. století « (...) *ve vztahu k filozofickým východiskům a institucionálním uskutečněním, které po dlouhou dobu*

---

¹⁴⁸ « *Mimo to, co historického lze objevit v dobových papežských dokumentech – které vycházejí ze skutečnosti, že církev působí v dějinách, když musí hlásat poselství spásy ne lidstvu v jeho abstraktnosti, ale spíše člověku v každé době a na každém místě ovlivněném kulturou, otázkami sociálně ekonomickými a ve spojení se společností, kde žije –, lze zjistit, že v těchto dokumentech se objevuje jádro konstantní nauky týkající se dogmatu a dále to, že hlásání evangelia není určeno jen individuálním lidem, ale spíše musí pronikat do struktur společnosti a do forem její politické organizace. Z tohoto pohledu lze chápat i obsah buly Unam Sanctam Ecclesiam Bonifáce VIII. vyhlášená 18. listopadu 1302, která obvykle bývá interpretována naopak jako nejvýznamnější dokument hierokratického vývoje středověkého impéria »: LORENZO SPINELLI, op. cit., s. 60.*

¹⁴⁹ GIUSEPPE DALLA TORRE, op. cit., s. 74-75.

vedly k tomu, že se toto období, v rovině práva, ztotožňovalo s režimem právního oddělování se od náboženství ».¹⁵⁰

Během *l'Ancien Régime* a restaurace bylo spojení mezi náboženskou a politickou mocí na vrcholu, a v protikladu k tomu stál buržoazní stát, který se v 19. století nárokem na vlastní autonomii otevřeně postavil do opozice k náboženským institucím. Z tohoto pohledu se zakořenila myšlenka, že plného uskutečnění laického státu a svobodných práv lze dosáhnout jednoduchým vyčleněním náboženského prvku ze státního zřízení; to pak z pohledu právního řádu státu ovlivnilo důležitý rozměr společenského života, tím že zredukovalo svobodu vyznání a občanská práva s ní spojená na úroveň společného práva a odsunulo i praktické vyjádření těchto práv, tedy praktikování obřadů, do oblasti cizí jejich podstatě, na pouhou činnost kulturní.

Tento model potvrzení laického státu se konkrétně uplatnil ve Francii v Odlukovém zákoně z roku 1905, ovšem velmi rychle se ukázal nedostatečným pro zajištění práv občanů na svobodu vyznání. Vznikla tak nutnost včlenit ochranu těchto práv do právního řádu státu. V Evropě se proto začal rychle prosazovat druhý model smíření všech náboženských konfesí, který se vyhýbal umenšování práv náboženství odlišných od náboženství převládajících, s cílem « (...) *nevyklučovat náboženský prvek z pozitivního uspořádání, ale spíše učinit náboženskou oblast, i tu, která je oboustranně dohodnutá, plně slučitelnou s ústavními principy, otevřenou přijímat základní postuláty právní rovnosti a svobody svědomí i ve vztahu k okolnostem náboženské zkušenosti významným v civilním uspořádání* ».¹⁵¹

Na závěr tohoto krátkého historického exkurzu do laického stavu se jeví vhodné upozornit na moderní postoj katolické církve k otázce laickosti státu.

Otázka „zdravé legitimní laickosti státu“,¹⁵² tedy nezávislosti státu na církvi v otázkách vlastní a výlučné kompetence, byla z moderního pohledu otevřena jak

---

¹⁵⁰ PAOLO CAVANA, *Interpretazioni della laicità. Esperienza francese ed esperienza italiana a confronto*, Roma 1998, s. 23. K laickému modelu tamtéž, s. 23nn.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 27.

¹⁵² Srov. LORENZO SPINELLI, *Prospettive canonistiche nella Chiesa di oggi*. 2a ed., Modena 1975, s. 139.

papežem Lvem XIII.¹⁵³ (1878-1903), tak Piem XII.¹⁵⁴ (1939-1958). Lev XIII. o těchto otázkách pojednával v encyklikách *Immortale Dei* a *Sapientiae christianae*, ve kterých zdůraznil povinnost státu nevytvářet protiklad mezi náboženským a občanským vědomím občanů.¹⁵⁵

Vztahy mezi církví a politickým společenstvím¹⁵⁶ se zabýval 2. vatikánský sněm v pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, slavném dokumentu Magisteria (úřední nauky katolické církve).

Koncilní dokument jasně rozlišuje mezi náboženskou vírou a politickým režimem: « (...) stát a veřejná moc mají základ v lidské přirozenosti, a proto patří k Bohem stanovenému řádu, i když určení způsobu vlády a výběr vedoucích činitelů je ponechán svobodné volbě občanů. Z toho také plyne, že se výkon politické moci ve společenství jako takovém i ve státních institucích musí vždycky provádět v mezích

---

¹⁵³ « Všechno, co ve světě je svaté, (...) spadá do pravomoci církve. U všech ostatních věcí pak, které patří do oblasti občanské a politické, je správné, aby podléhaly civilní autoritě, protože Ježíš Kristus přikázal, ať dáváme císaři to, co je císařovo, a Bohu to, co je Boží »: ASS 18, 1885.

¹⁵⁴ Promluva z 23. března 1958. In AAS, sv. XXVIII, 1958, s. 220.

¹⁵⁵ Srov. ASS 22, 1889-1890, s. 397.

¹⁵⁶ « Odstavec 76 pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* otcové 2. vatikánského koncilu nazvali „*communitas politica et Ecclesia*“: politické společenství a církev. Volbou tohoto názvu byla opuštěna starodávná a pevná tradice označující stát jako subjekt, s kterým jednala církev; tato volba měla přesný programový význam vzhledem k nové době, kterou koncil měl před sebou (...) „Stát“ je pojem, který označuje specifickou formu organizace politického společenství (...) Suverénní stát nebo stát moderní je takový politický subjekt, který nad sebou neuznává jiné autority nebo jiné zákony, ani Boha ani přirozený mravní zákon či přirozené právo. On sám je pramenem zákona a v jistém smyslu i původcem etických hodnot (...) když se 2. vatikánský koncil odvolává na nejjobecnější pojem – a chceme-li, i nejjobecnější – politického společenství, namísto pojmu přesnějšího a technického, tedy státu, zamýšlí tím nespojovat vlastní nauku s přesnou formou organizace politického společenství, která se ne vždy vyjadřovala ve státnických pojmech, a ani není řečeno, že se tak bude vyjadřovat i v budoucnosti »: GIUSEPPE DALLA TORRE, op. cit., s. 19-20.

*mravního řádu, k dosažení obecného blaha – chápaného dynamicky – a podle právního řádu, který je nebo bude řádně ustanoven ».*¹⁵⁷

Křesťanský občan musí přispívat k veřejnému blahu nezávisle na vládnoucím režimu, musí být však zachována jeho svoboda bránit vlastní práva v případě zneužití: *« Když však veřejná moc překračuje svou pravomoc a občany utlačuje, nemají odmítat, co objektivně vyžaduje obecné blaho: má jim však být dovoleno hájit svá práva i práva svých spoluobčanů proti zneužívání moci, ovšem v mezích přirozeného práva a zásad evangelia ».*¹⁵⁸

To, co má největší váhu v organizaci politického společenství, jsou morální hodnoty, kterými se toto společenství inspiruje, a ne forma, kterou přijímá. Křesťan tedy nesmí mít předsudky ohledně politických režimů nebo struktur nebo je upřednostňovat: *« Konkrétní způsoby, jak si politické společenství zařizuje své vnitřní uspořádání a upravuje výkon veřejné moci, se mohou lišit podle národní povahy a stupně historického vývoje; vždycky však musí sloužit k vytváření člověka vzdělaného, mírumilovného a lidumilného, k prospěchu celé lidské rodiny ».*¹⁵⁹

Jakékoli politické společenství tedy musí respektovat a prosazovat právo osob: *« Aby spolupráce občanů, spojená se smyslem pro povinnost, dosáhla v každodenním životě státu příznivých výsledků, je nutný pozitivní právní řád, který zajišťuje vyhovující rozdělení úřadů a institucí veřejné moci a zároveň i účinnou a naprosto nezávislou ochranu občanských práv. Práva všech osob, rodin i skupin a také jejich výkon mají být uznávána, chráněna a podporována, ovšem spolu s povinnostmi, které zavazují všechny občany ».*¹⁶⁰

I když tedy křesťané neupřednostňují určité formy politického společenství, mají odsuzovat jakoukoli formu totalitarismu nebo potlačování lidských práv ze strany politické autority: *« Je však nelidské, když politická moc upadne do totalitních nebo diktátorských způsobů, které porušují práva osob nebo společenských skupin (...) ».*

---

¹⁵⁷ Konstituce *Gaudium et Spes*, 74.

¹⁵⁸ Tamtéž, 74.

¹⁵⁹ Tamtéž, 74.

¹⁶⁰ Tamtéž, 75.

*Všichni křesťané (...) mají uznávat oprávněnou různost názorů a mají zachovat úctu k občanům i jejich sdružením, která tyto názory poctivě zastávají. Politické strany musí prosazovat to, co je podle jejich mínění potřebné k obecnému blahu; nikdy však není dovoleno dávat přednost vlastním zájmům před obecným blahem ».*¹⁶¹

Koncilní dokument tedy potvrzuje, že církvev není spojena s žádným politickým režimem; každý z těchto subjektů je nezávislý ve vlastním prostředí, náboženském a občanském, ale to neznamená, že by tyto subjekty nemohly či neměly spolupracovat: *« Církev, která se vzhledem k svému úkolu i kompetenci nemůže nijak zaměřovat se státem a neváže se na žádný politický systém, je zároveň znamením a záštitou transcendence lidské osoby. Stát a církev, každý ve své oblasti, jsou jeden na druhém nezávislí a autonomní. Obě společenství však slouží, i když z různého titulu, osobnímu i společenskému povolání člověka. Tuto službu pro dobro všech mohou vykonávat tím účinněji, čím lépe pěstují mezi sebou zralou spolupráci, ovšem s přihlédnutím k místním a dobovým okolnostem ».*¹⁶²

Před několika lety se Svatý stolec vrátil k otázce laickosti a vztahu církev-stát s tvrzením, že má být zaručena příslušná nezávislost v oblasti vlastních pravomocí jak vůči občanské společnosti, tak vzhledem k náboženským vyznáním; zároveň tato oprávněná autonomie má odpovídat *« (...) uznání náboženské skutečnosti, církevní instituce a křesťanské zkušenosti jako prvků národa, a ne jen jako prvek soukromého života. Tým princip laickosti nevylučuje ani osobní svobodný souhlas víry ani přijetí náboženské dimenze do národního dědictví ».*¹⁶³

Církev a politické společenství, i když jsou to dvě rozdílné a mezi sebou neslučitelné skutečnosti, vždy spolu navzájem působily v rámci vztahu vyjádřeného

---

¹⁶¹ Tamtéž, 75.

¹⁶² Tamtéž, 76.

¹⁶³ Promluva Jana Pavla II. k Jeanu Guéguinauovi, francouzskému velvyslanci, 24. října 1998, in GIORGIO FILIBECK, *I diritti dell'uomo nell'insegnamento della Chiesa da Giovanni XIII a Giovanni Paolo II*, Città del Vaticano 2001, B. 486, s. 682.

právními pojmy. Právo totiž, i když se všemi svými omezeními, umožňuje překonat rozdíly, tím že hledá a nalézá prostředky, které zohledňují specifika všech stran.¹⁶⁴

Poznámka k laickosti ústav jednotlivých států EU

Úvaha nad pojmem laickosti, tak jak je přítomna v ústavách evropských států, musí podle mého názoru brát ohled na vztah, který mají náboženské instituce, především katolická církev jako nejrozšířenější a nejstarší náboženská instituce v Evropě, se státy, a zohlednit nástroje regulující tento vztah.

Vztahy mezi mnoha evropskými zeměmi a katolickou církví, přesněji řečeno Svatým stolcem, všeobecně uznávanou mezinárodní organizací gigantických rozměrů, byly a stále jsou založeny na sjednaných či nesjednaných dohodách; především po první světové válce v důsledku změněného geopolitického scénáře Evropy,¹⁶⁵ mohla zvláštní formální smlouva – *konkordát* – zaručit a upravit záležitosti společného

---

¹⁶⁴ « *Samy o sobě jsou církve a politické společenství skutečnosti velmi rozdílné, ať už ohledně podstaty, nebo co do svého zaměření. Církev se vztahuje k rovině nadpřirozené, zatímco politické společenství se obrací k lidské přirozenosti, a tedy se týká přirozené roviny (...)* Z tohoto pohledu jsou církve a politické společenství skutečnosti zcela neporovnatelné, a tedy navzájem nepřenosné: církev je skutečnost duchovní, svátostná a charismatická; politické společenství je bytostně materiální a světské. Z druhé strany nás dějiny učí, že jen když o sobě církve měla plné povědomí, právě tehdy se snažila udržovat vztahy s politickým společenstvím (...) Je zajímavé si povšimnout, jak se tato vztahová tendence vyjadřovala v právních pojmech. To je snadno pochopitelné, pomyslíme-li, že právo ze své podstaty předpokládá vztah a že je vždy normativním vyjádřením takového vztahu. Je však potřeba uvažovat o tom, že právo umožňuje, i když prostředky sobě vlastními, vztahovat k sobě i skutečnosti zcela neslučitelné, jako je církev a politické společenství (...) Právo (...) je s to překonat rozdělení, i když nutně oběma subjektům vztahu neukládá zřícení se částečně nebo i zcela vlastní identity. Je potřeba si též všimnout, že ve svém rozměru lidském a dějinném se církve vůbec neprojevuje odlišně od jakékoli jiné formy lidského seskupení, tedy i politického společenství »: GIUSEPPE DALLA TORRE, op. cit., s. 15-16.

¹⁶⁵ Srov. A. MERCATI, *Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la S. Sede e le autorità civili*, Città del Vaticano 1954.

zájmu mezi státem a církví, ale i definovat « (...) *právní postavení církve v civilním právním řádu (...) tím, že se jejich vztahům poskytne stabilita a jistota* ». ¹⁶⁶

V dějinách vztahů mezi církví a civilní autoritou hrály konkordáty zásadní úlohu, « (...) *tím že byly klasickým případem smlouvy mezi státem a určitou konfesí (...)* Právní předpoklady, z nichž konkordáty vycházejí, lze shrnout do faktu, že církve si vždy nárokovala svobodu, aby mohla nezávisle vykonávat náboženské poslání, aniž by podléhala nadřízené autoritě (...) *K tomu docházelo tak, že od okamžiku, kdy se mezinárodní vztahy mezi moderními státy začaly upevňovat, Svatý stolec vystupoval jako nezávislý subjekt, nejen jako suverénní na určitém území, ale především jako představitel náboženských zájmů katolíků rozptýlených v různých státech* ». ¹⁶⁷

Aplikování konkordátu se stávalo stále obecnějším, protože stát, který v minulosti míval obvykle konfesionální charakter a své postavení vůči církvi vnímal jako slabší, posílil vlastní autoritu, a tedy přijal charakter jurisdikční a agnostický. ¹⁶⁸

V současnosti demokratické státy zaručují svobodné zásady a práva společná všem občanům bez rozdílů či diskriminací a laický charakter státu je správně považován za ten, který je nejvíce s to zaručit tato práva; pro lepší pochopení způsobu, kterým je laickost definována v ústavách moderních evropských států, je tedy vhodné snažit se určit, jaké jsou to prvky, jimiž se tato koncepce inspiruje a na nichž spočívá ve své konkrétní podobě jako záruka autonomie a nezávislosti státu na případných vnějších vlivech pocházejících od subjektů s jinými cíli, než má laický stát. Laickost, je-li srovnána s tím, co představuje pojem svobody na rovině mezilidských vztahů, může být adekvátně definována na úrovni vzájemných vztahů lidských činností; v obou případech hovoříme o mezích, v nichž jak svoboda tak laickost dokáží zaručit možnost organizovat, zachovávat a rozvíjet lidské vztahy a lidskou aktivitu. V tomto smyslu laickost není v protikladu se žádnou formou zbožnosti. ¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ JOSÉ T. MARTÍN DE AGAR, *Raccolta di concordati 1950-1999*, Città del Vaticano 2000, s. 9.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 9.

¹⁶⁸ LORENZO SPINELLI, op. cit., s. 110.

¹⁶⁹ N. ABBAGNANO, *Laicità*. In *Grande Dizionario Enciclopedico*, Torino, X, 1969, s. 881.

Za účelem zhodnocení aplikace pojmu laickosti v současných ústavách evropských států, s tím, že není zapotřebí v této práci analyzovat jednotlivé právní řády všech členů EU, považujeme za dostatečné zaměřit se v hrubých rysech na italskou ústavu, která – nakolik je ústavou laického státu obzvláště citlivého na problém laickosti a obrany práva na svobodu vyznání a zároveň ústavou jediného evropského státu hraničícího právě s Vatikánem (se všemi sociopolitickými důsledky s tím spojenými) – zde může mít paradigmatickou hodnotu.

Jako základ principů svobody je hlavní zásadou italské ústavy táž myšlenka pluralismu, jejímž cílem je smířit různé obecné požadavky jednotlivců, skupin a států.¹⁷⁰ Náboženský jev je považován za společensky významný a v důsledku toho má být ochraňován, aby bylo učiněno zadost principu pluralismu zaručenému právním řádem. Ústava republiky v podstatě nechrání svobodu vyznání jako takovou, ale náboženský fenomén jako aspekt širší koncepce svobody a pluralismu, na nichž je ústavní norma založena.¹⁷¹

---

¹⁷⁰ Srov. G. LEZIROLI, *Aspetti della libertà religiosa nel quadro dell'attuale sistema di relazione fra Stato e Confessioni religiose*, Milano 1977, s. 52nn.

¹⁷¹ « Náboženská svoboda, jako jakékoli právo na svobodu a jako jakýkoliv institut předpokládaný a upravený zákonodárcem, v sobě nemá politické-právní odůvodnění, ale je prostě jedním z mnoha prostředků dovolujícím dosažení nejúplnějších a vědomých společenských vztahů, prostřednictvím nichž je dosaženo morální a politické jednoty italského lidu. V opačném případě by bylo potřeba připustit, že i náboženský fenomén jako takový spadá do cílů systému, zatímco se zdá jasné, že zmíněný fenomén je upravován jako prostředek k cíli, a ne naopak sám pro sebe. Náboženský jev zajímá systém, nakolik je – a tím se neodlišuje od ostatních – společensky významným fenoménem; jeho správné pojmání nemá však ospravedlnění samo v sobě, ale jen když je zaměřeno na vyšší politicko-sociální cíl, nebo každopádně cíl odlišný od samotného fenoménu. Ale, opakuji, tato instrumentalizace, která je vlastní společensky významným fenoménům, není vlastní jen náboženskému problému, ale všem problémům, o nichž pojednává ústava. To se týká například rodiny, výchovy, práce, odborů, ekonomiky, volebního práva či politických stran; ne jinak ani normy vztahující se k republikánskému zřízení, tedy k parlamentu, vládě, veřejné správě, soudům, krajům a stejným ústavním zárukám, i když s různými – jak lze konstatovat – instituty a principy, nelze vůbec chápat samy o sobě a pro sebe, ale všechny ve své komplexitě jako předurčené k společenskému cíli, který lze uskutečnit pouze skrze vědomé používání a správnou aplikaci ústavně uznaných institutů a práv. Z takového pohledu záležitost široce chápaného náboženského fenoménu přijímá dvojí význam a dvojí hodnotu: tedy uznávat a

Když prozkoumáme ústavní články, v nichž je výslovně uvedeno právo na svobodu vyznání, můžeme nakonec poznamenat, že takovou záruku lze poskytnout skrze laickost státu. Čl. 3 italské ústavy skutečně stanoví stejnou důstojnost občanů a zakazuje jejich diskriminaci, mj. z náboženských důvodů, a ukládá státu, aby byl garantem skutečné aplikace tohoto práva.¹⁷² O vztahu státu a církve pojednává čl. 7,¹⁷³ zatímco svoboda a nezávislost náboženských vyznání je upravena v čl. 8.¹⁷⁴ Ohledně posledně jmenovaného článku je potřeba zdůraznit, že italská ústava přiznává katolické církvi odlišné postavení než jiným konfesím, když používá výrazu « *Všechna náboženská vyznání jsou stejně svobodná* », ne *sobě rovná*. Rozdílný stupeň přiznávaný katolické církvi je pochopitelně ospravedlněn jejími světskými kořeny v italské tradici, ale to neznamena, že jiná náboženství jsou vnímána jako podřadná.¹⁷⁵

V koncepci italského ústavního řádu si konečně lze všimnout, že autonomie jednotlivých náboženských konfesí je zároveň zárukou pluralismu: « *Autonomie (...)*

---

chránit samotný náboženský fenomén jako jednu z určujících sil současné společnosti a zároveň i sloužit jako nepostradatelný prostředek, spolu s mnoha jinými, pro dosažení občanské zralosti, která sama o sobě by mohla ospravedlnit existenci ústavní listiny »: Tamtéž, s. 64-65.

¹⁷² Ústava Italské republiky, čl. 3 (<http://www.quirinale.it/costituzione/costituzione.htm>): « *Všichni občané mají stejnou společenskou důstojnost a jsou si před zákonem rovni, bez rozdílu pohlaví, rasy, jazyka, náboženství, politického přesvědčení a osobního či společenského postavení. Je úkolem republiky odstraňovat ekonomické a společenské překážky, které tím, že omezují svobodu a rovnost občanů, brání plnému rozvoji lidské osoby a efektivní účasti všech pracujících na politickém, ekonomickém a společenském uspořádání státu* ».

¹⁷³ Ústava Italské republiky, čl. 7 (<http://www.quirinale.it/costituzione/costituzione.htm>): « *Stát a katolická církev jsou, každý ve svém systému, nezávislé a suverénní. Jejich vztahy jsou upraveny Lateránskými smlouvami. Změny těchto smluv přijaté oběma stranami nevyžadují změnu ústavy.* ».

¹⁷⁴ Ústava Italské republiky, čl. 8 (<http://www.quirinale.it/costituzione/costituzione.htm>): « *Všechna náboženská vyznání mají před zákonem stejnou svobodu. Náboženská vyznání odlišná od vyznání katolického mají právo řídit se vlastními stanovami, pokud nejsou v rozporu s italským právním řádem. Jejich vztahy se státem jsou ze zákona upravovány dohodami mezi jejich příslušnými zástupci* ».

¹⁷⁵ Srov. A.G. GARRONE, *Questa nostra Repubblica*, Torino 1975, s. 39.

*se stává rozhodujícím faktorem pluralismu, protože tím, že dovoluje vyjádření vnitřní svobody každého společenského jevu, zaručuje rovněž efektivitu pluralismu chápaného ne jako abstraktní princip, ale spíše jako základ ústavního řádu státu ».*¹⁷⁶ Dále pak záruka náboženské svobody souvisí s právem na svobodu vyjadřování zaručeným ústavou právě proto, že náboženský fenomén je vnímán ve svém společenském rozměru; tedy obsahům, jejichž je každé náboženství nositelem, není přisuzována prioritní závažnost či zásadní význam. Svoboda, kterou náboženským konfesím italská ústava zaručuje, je svobodu politickou.¹⁷⁷

---

¹⁷⁶ G. LEZIROLI, op. cit., Milano 1977, s. 118.

¹⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 115.

Zákaz náboženské diskriminace v laické společnosti

V předešlých kapitolách I a II této práce se už hovořilo o zákazu diskriminace z náboženských důvodů. Jak jsme viděli, problém se vyskytoval v lidské společnosti už odedávna, ale v moderní době získal větší význam hlavně po zániku Otomanské říše, jak lze vyvodit z mezinárodních smluv uzavřených v 19. století, které kromě toho, že upravovaly otázky územní, zabývaly se též problematikou svobody vyznání. Státy, které nově vznikly v tomto období, skutečně měly své křesťanské menšiny, jež bylo potřeba chránit, a všechny smlouvy uzavřené s Tureckem měly za cíl uznat právo na svobodu vyznání jak pro muslimy, tak pro křesťany, a zakázat občanskou diskriminaci z důvodů náboženských, i když se ovšem « (...) jednalo o diktát vítěze poraženému ».¹⁷⁸

Statut obyvatelstva nového řeckého království byl upraven na Londýnské konferenci konané roku 1830, kterou rovněž začínají smlouvy 19. století chránící menšiny a náboženství, zatímco Pařížská smlouva z roku 1856 přejímala a upravovala to, co už bylo obsaženo v Hatt-i Hümayun sultánem Abdülmecidem I. na ochranu křesťanů v jeho říši, i když v následném Aktu pařížského kongresu z 1858, čl. 46, si lze všimnout, jak všeobecné uznání rovnosti všech bylo stále vzdálené; článek říká: « (...) všechny křesťanské obřady požívají stejná politická práva. Uznání těchto práv lze zákonem rozšířit i na jiná náboženství ».¹⁷⁹

Berlínská smlouva z roku 1878, kterou byly uznány nové balkánské státy Bulharsko, Černá Hora, Rumunsko a Srbsko, je obzvláště zajímavá, protože « všem těmto státům byla náboženská svoboda uložena jako „základ veřejného práva“ », rovněž výklad a aplikace těchto pravidel byly delegovány na vnitrostátní legislativu, nepočítalo se však s mezinárodními sankcemi pro případ nesplnění předpisů. I Turecko přijalo zásadu náboženské svobody; čteme-li článek 62, lze konstatovat, že byla zavedena dvě nová ustanovení, neboli bylo stanoveno, že všichni mají právo svědčit na soudě a že kněží všech národností projíždějící přes turecké území mají stejná privilegia. Především první norma měla dvojí význam: kromě právního

---

¹⁷⁸ CARLO RUSSO, úvod k LUIGI BRESSAN, op. cit., s. 6.

¹⁷⁹ ANDREJ BUGAN, op. cit., s. 16.

významu měla i význam náboženský, protože svědectví před soudem obsahovalo i přísahu, úkon jak právní, tak náboženský.¹⁸⁰

Ještě v roce 1913 Spojené státy americké žádaly, aby v Bukurešťské smlouvě po balkánské válce byly svoboda a rovnost náboženských vyznání upraveny příslušným článkem, ale žádost nebyla přijata, protože byla chápána jako nadbytečná, jelikož svoboda vyznání byla již uznána univerzálně.¹⁸¹ Následně ale tuto zásadu přijalo Srbsko, které ve smlouvě s Tureckem uznalo právo podřízených muslimů komunikovat se svými náboženskými představenými a přiznalo jim všechna politická práva.

Především snaha o dodržování vnitřního míru podněcovala národy uzavírat smlouvy týkající se dodržování svobody vyznání; uznávalo se, že záruka této svobody chráněná mezinárodním právem mohla přispívat ke společenské a politické stabilitě států tím, že odstraňovala nebo zmenšovala třecí plochy, které by mohly přerůst do nových konfliktů rozvracejících dosažený územní pořádek. Uznávalo se tedy, že « (...) *morální skutečnosti jsou „conditio sine qua non“ každého pokroku a míru* ». ¹⁸²

Problém zákazu náboženské diskriminace byl na mezinárodní rovině znovu nastolen, když si na konci první světové války menšiny uvnitř nových států stěžovaly na upírání svých základních práv ze strany mocností. Ve třetím návrhu dohody Společnosti národů navrhl prezident Spojených států Wilson dodatek č. VIII, který stanovil rovnost různých náboženských vyznání a jejich svobodný výkon, tím že rozšířil tato práva na všechny členské státy Společnosti národů; text VIII. dodatku říká: « *Uznávajíce, že náboženské pronásledování a nesnášenlivost jsou příčinami válek, signatářské státy se shodují (...), že nevyhlásí žádné zákony, které by zakazovaly nebo zabraňovaly svobodný výkon náboženství, a že nebudou podnikat žádná právní ani faktická opatření rozlišující povahy na úkor těch, kdo praktikují*

---

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 16-17.

¹⁸¹ A. HOBZA, *Questions de droit international concernant la Religion*, in *Recueil des Cours de l'Académie de Droit international*, V, 1924, s. 375.

¹⁸² O. NIPPOLD, *Le développement historique du droit international depuis le congrès de Vienne*, in *Recueil des Cours de l'Académie de Droit international*, II, 1924, s. 20.

vyznání, náboženství nebo zvláštní víru, pokud obřady nejsou neslučitelné s veřejným pořádkem a dobrými mravy». ¹⁸³

Text byl však následně několikrát pozměněn, když byl zprvu včleněn do článku 19 a pak do článku 21 do té doby, než i kvůli nepřítomnosti prezidenta Wilsona na následných setkáních komise byl článek 21 odstraněn. V rámci Společnosti národů nebyla nikdy problematika náboženské diskriminace projednávána uceleně. Mezi jinými výslovně mezinárodními iniciativami proti diskriminaci z důvodů náboženství lze zmínit již uvedenou *Filadelfskou deklaraci* obnovené Organizace práce (1944), která konstatovala, že „« (...) všechny lidské bytosti nezávisle na jejich rase, víře nebo pohlaví“ mají právo na hmotný a duchovní pokrok »¹⁸⁴; jakož i Stanovy OSN, kde se potvrzuje zákaz náboženské diskriminace ve třech člancích: č. 1,3; 13,1 b; 55c;¹⁸⁵ až po text známý jako *Deklarace proti náboženské nesnášenlivosti* schválená Generálním shromážděním OSN v roce 1981.

V Evropské unii je diskriminace z důvodů náboženského nebo osobního přesvědčení zakázána ve smyslu směrnice 2000/78/ES, která určuje obecný rámec pro rovnost zacházení v uvedené oblasti. Termín pro přijetí této směrnice jednotlivými státy EU vypršel 2. prosince 2003. Od této doby každý členský stát EU musel přijmout národní normu zakazující tento druh diskriminace. Pokud národní předpis není v souladu se směrnicí, normy této směrnice mohou mít přímou závaznost uvnitř členských států, pokud je Evropský soudní dvůr (ESD) bude v tomto smyslu interpretovat.

Samotná směrnice nepodává definici náboženství nebo osobního přesvědčení. Nic o těchto pojmech neříká ani preambule této směrnice, tato mezera v právu tedy nechává otevřenou otázku, co se má rozumět náboženstvím nebo osobním přesvědčením.

---

¹⁸³ ANDREJ BUGAN, op. cit., s. 22-23.

¹⁸⁴ LUIGI BRESSAN, op. cit., s. 29.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 29.

Směrnice 2000/78/ES zakazuje přímou a nepřímou diskriminaci a obtěžování založené na náboženství a osobním přesvědčení, jakož i vydání pokynu ke spáchání tohoto druhu diskriminace.

O přímou diskriminaci jde, když se rozdílný přístup přímo zakládá na skutečnosti, že osoba má rozdílné náboženství či osobní přesvědčení. Čl. 2 odst. 2a směrnice říká: « (...) *přímou diskriminací se rozumí, pokud se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci na jakémkoli základě uvedeném v článku 1* ».

Nepřímou diskriminací se myslí případ, kdy « (...) *pokud by v důsledku zjevně nestranného ustanovení, kritéria nebo praxe byla znevýhodněna osoba určitého náboženského vyznání nebo víry, určitého zdravotního postižení, určitého věku nebo určité sexuální orientace ve srovnáním s jinými osobami (...)* » (Čl. 2, odst. 2b).

O obtěžování jde, když je přijato nežádoucí chování za účelem nebo s cílem porušit důstojnost osoby a vytvořit atmosféru zastrašování, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážejícího prostředí (Čl. 2, odst. 3): « *Obtěžování se považuje za formu diskriminace ve smyslu odstavce 1 v případě, kdy dochází k nežádoucímu chování spojenému s kterýmkoli z důvodů uvedených v článku 1 za účelem nebo s následkem porušení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí. V této souvislosti může být pojem obtěžování vymezen v souladu s vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi členských států* ».

O pokyn k diskriminaci jde v případech, kdy zaměstnavatel dá osobám, s nimiž má vztah spolupráce, pokyn k přímé nebo nepřímé diskriminaci založené na náboženství.¹⁸⁶ Nakonec, v čl. 2, odst. 5, se směrnice « (...) *nedotýká opatření stanovených vnitrostátními právními předpisy, které jsou v demokratické společnosti nutné pro veřejnou bezpečnost, udržování veřejného pořádku a předcházení trestným činům, pro ochranu zdraví a ochranu práv a svobod ostatních lidí* », a tak aplikuje derogacní klauzuli pro různé důvody nediskriminace předvídané směrnicí. Další přípustná ospravedlnění jsou uvedena v člancích 4, 7 a 15.

---

¹⁸⁶ Srov. Směrnice 2000/78/ES, čl. 2, odst. 4.

Pojednáváme-li v této kapitole o zákazu náboženské diskriminace v laické společnosti, je dobré uvést několik konkrétních příkladů, jak s tímto právem bylo zacházeno v některých právních případech žalovaných jednotlivci z členského státu EU. Uvedeme tedy příklady z některých evropských států, jako z Německa, Slovenska, Itálie a Rakouska.

Ohledně zákazu diskriminace různých náboženských vyznání a práva na svobodu náboženství či vyznání, německý spolkový ústavní soud se v roce 1991 vyjádřil k žádosti jedné náboženské komunity o uznání záruk, o nichž v čl. 4. odst. 1 a 2¹⁸⁷ Základního zákona. Podle německého soudu musí být taková žádost odůvodněna důkazem, že víra takové náboženské komunity odpovídá ve svém duchovním obsahu a ve vnější formě podobě náboženství, která ji utváří jako takovou.¹⁸⁸

Slovenský ústavní soud zdůraznil oddělení církví a státu, jak to upravuje slovenská ústava, nálezem z roku 1995 v důsledku stížnosti evangelického páru, který si stěžoval na náboženskou diskriminaci a porušení svého práva na svobodu vyznání, když byl vyloučen církevními autoritami ze své církve. Poté, co slovenský ústavní soud stížnost odmítl pro nepřislušnost, nicméně potvrdil, že teoreticky je možné

---

¹⁸⁷ « Čl. 4 [Svoboda víry a svědomí]

(1) *Svoboda víry a svědomí a svoboda náboženského vyznání a ideologie jsou neporušitelné.*

(2) *Zaručuje se svobodný výkon náboženství* »: ze stránek Italské asociace ústavních právníků

(A.I.C.):<http://www.associazionedeicostituzionalisti.it/materiali/normativa/file/costituzioneteasca.html>.

Srov. také *Le Costituzioni dei Paesi dell'Unione Europea*, a cura di E. Palici di Suni Prat, F. Cassella e M. Comba Padova, 1998.

¹⁸⁸ « *Le fait qu'une communauté sousient être adepte d'une religion et constituer une communauté religieuse et se considère comme telle ne lui donne pas le droit, pas plus qu'à ses membres, de prétendre aux libertés garanties par l'article 4.1 et 4.2 de la Loi fondamentale; elle doit démontrer à la fois que, par son contenu spirituel et sa forme extérieure, elle est adepte d'une religion et constitue une communauté religieuse* »: CONSEIL DE L'EUROPE, *Commission de Venise, Bulletin de jurisprudence constitutionnelle. Edition spéciale Liberté confessionnelle*, Strasbourg 1999, s. 13.

odvolat se ke státním soudům v případě porušení práv chráněných ústavou, ale jen ze strany právnických osob státem uznaných.¹⁸⁹

V Itálii se ústavní soud vícekrát vyjadřoval k právu na zákaz náboženské diskriminace u příležitosti vznesení otázky ústavní zákonnosti zločinu rouhání, a to v rozhodnutí 925/1988,¹⁹⁰ znovu obsaženém v rozhodnutí 440/1995, v němž prohlašuje ústavní nesoulad čl. 724 odst. 1 trestního zákona, ohledně slov: „symbolů nebo osob uctívaných státem uznaným náboženstvím“¹⁹¹; a znovu v rozhodnutí 329/1997, kterým prohlašuje ústavní nezákonnost čl. 404 odst. 1 trestního zákona.¹⁹² V rozhodnutí 508/2000 tedy prohlašuje nesoulad článku 402 trestního zákona s ústavou (hanobení státem uznaného náboženství), protože je diskriminující vůči náboženstvím různým od náboženství katolického. Ve výroku čteme: « *Z důvodů základních principů rovnosti všech občanů bez rozdílu náboženství (čl. 3 ústavy) a stejné svobody všech náboženských vyznání před zákonem (čl. 8 ústavy) nemůže být postoj státu vůči nim nestranný, aniž by měly jakoukoli hodnotu kvantitativní údaje o více či méně rozšířené podpoře toho kterého náboženství (rozhodnutí č. 925 z 1988, 440 z 1995 a 329 z 1997) a větší či menší rozsah společenských reakcí, které mohou následovat porušení práv jednoho nebo druhého náboženství (znovu rozhodnutí č.*

---

¹⁸⁹ « *Les requérants se sont en outre plaints de la violation de leurs droits protégés par l'article 24.3 de la Constitution au motif qu'ils avaient dû quitter l'appartement de l'Église qu'ils occupaient alors et que le tribunal ordinaire de la République slovaque s'était déclaré incompétent pour statuer sur le litige relatif à la location. La Cour constitutionnelle a également rejeté cette partie de la requête (...) La Cour a estimé que seules les personnes morales peuvent faire valoir la violation des droits garantis par l'article 24.3 de la Constitution* »: CONSEIL DE L'EUROPE, *Commission de Venise, Bulletin de jurisprudence constitutionnelle. Edition spéciale Liberté confessionnelle*, Strasbourg 1999, s. 127.

¹⁹⁰ Srov. stránky italského ústavního soudu:

http://www.cortecostituzionale.it/giurisprudenza/pronunce/scheda_indice.asp?sez=indice&Comando=LET&NoDec=925&AnnoDec=1988

¹⁹¹ Srov. stránky italského ústavního soudu:

http://www.cortecostituzionale.it/giurisprudenza/pronunce/scheda_indice.asp?sez=indice&Comando=LET&NoDec=440&AnnoDec=1995

¹⁹² Srov. stránky italského ústavního soudu:

http://www.cortecostituzionale.it/giurisprudenza/pronunce/scheda_indice.asp?sez=indice&Comando=LET&NoDec=329&AnnoDec=1997

329 z 1997), tím že se poskytuje stejná ochrana svědomí každé osoby, která se přiznává k víře, ať už jde o jakékoli vyznání (znovu rozhodnutí č. 440 z 1995), s přirozeným zachováním možnosti dvoustranné, a tedy specificky diferencované, úpravy vztahů státu a katolické církve prostřednictvím konkordátu (čl. 7 ústavy) a s náboženstvími odlišnými od katolického prostřednictvím dohod (čl. 8).

Taková pozice nestrannosti a rovného přístupu je projevem zásady laickosti, kterou ústavní soud vyvodil ze systému ústavních norem, zásada, která je povýšena na úroveň „nejvyššího principu“ (rozhodnutí č. 203 z 1989, 259 z 1990, 195 z 1993 a 329 z 1997), tím že charakterizuje v pluralitním smyslu formu našeho státu, v jejímž rámci mají spolu žít v rovnosti svobod různá vyznání, kultury a tradice (rozhodnutí č. 440 z 1995) ».¹⁹³

Používání náboženských symbolů uvnitř veřejných institucí a svoboda vyznání byly předmětem rozhodnutí různých evropských ústavních soudů.

V Rakousku prohlásil ústavní soud v roce 1995 oprávněnost odvolání židovského vězně, kterému nebylo povoleno používat tefilin,¹⁹⁴ s odvoláním na čl. 14 Základního zákona a čl. 9 Evropské úmluvy lidských práv;¹⁹⁵ tedy v roce 1998 zasáhl a zrušil dekret spolkové rakouské země Vorarlberg, který zakazoval porážku zvířat bez použití anestézie a na jejímž základě byl odsouzen jeden chovatel, protože zabil

---

¹⁹³ Srov. stránky italského ústavního soudu:

http://www.cortecostituzionale.it/giurisprudenza/pronunce/scheda_indice.asp?sez=indice&Comando=LET&NoDec=508&AnnoDec=2000

¹⁹⁴ Tefilin jsou dvě kožené krychlové krabičky, které obsahují úryvky z Tóry, jež Židé nosí během ranní modlitby šachrit.

¹⁹⁵ « *La Cour constitutionnelle a estimé que cela constituait une atteinte à la liberté religieuse du prisonnier. L'article 14 de la loi fondamentale de l'État (StGG) et l'article 9 CEDH garantissent à chaque individu le droit de choisir librement et indépendamment de toute ingérence étatique et d'être actif en matière religieuse selon cette conviction. L'essence de ce droit fondamental consiste en l'exclusion de toute contrainte étatique dans les domaines religieux. Chaque individu doit bénéficier en matière confessionnelle et religieuse d'une liberté totale et illimitée* »: CONSEIL DE L'EUROPE, *Commission de Venise, Bulletin de jurisprudence constitutionnelle. Edition spéciale Liberté confessionnelle*, Strasbourg 1999, s. 30.

dva beránky podle islámského zvyku: podle rakouského soudu norma porušovala čl. 9 Evropské úmluvy, která chrání náboženské zvyky.¹⁹⁶

V dalším příkladu, který se týká vystavování kříže na veřejných místech, se italský ústavní soud vyjádřil ve dvou nedávných výnosech; v prvním výnosu 389/2004 týkajícím se povinnosti vystavovat kříž ve školních chodbách, která je v rozporu s ústavou a diskriminuje náboženská vyznání odlišná od křesťanství, se soud vyjádřil ohledně přípustnosti otázky ústavní legitimacy některých článků zákona¹⁹⁷ vznesené Krajským správním soudem pro oblast Veneto: « (...) *Soud má za to, že kříž je zásadně náboženský křesťanský symbol jednoznačného konfesního významu; a že uložení jeho umístění na školních chodbách není slučitelné s nejvyšším principem laickosti státu, který tento soud odvozuje z čl. 2, 3, 7, 8, 19 a 20 ústavy, a s následným postojem rovného přístupu a nestrannosti vůči různým vyznáním, který stát musí dodržovat; a že přítomnost kříže, která by byla povinně vnučována žákům, rodičům a učitelům, by vymezovala pravidla ve prospěch křesťanského náboženství vzhledem k jinými vyznáním, tím že by mu přiznávala neoprávněné privilegované postavení* ».

V druhém rozhodnutí, 127/2006, se ústavní soud měl vyjádřit k předpokládanému střetu kompetencí mezi pravomocemi státu vzniklému na základě oběžníku z roku 1926 Ministerstva spravedlnosti ohledně « *umístění kříže v přijímacích prostorách* ». Samosoudce kabinetního soudu podal odvolání proti ministru spravedlnosti, který odmítl odstranit kříže ze soudních síní. I v tomto případě bylo odvolání odmítnuto jako nepřijatelné.¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 135.

¹⁹⁷ Srov. stránky italského ústavního soudu:
http://www.cortecostituzionale.it/giurisprudenza/pronunce/scheda_indice.asp?sez=indice&Comando=LET&NoDec=389&AnnoDec=2004

¹⁹⁸ Srov. stránky italského ústavního soudu:
http://www.cortecostituzionale.it/giurisprudenza/pronunce/scheda_indice.asp?sez=indice&Comando=LET&NoDec=127&AnnoDec=2006

V únoru 2008 turecký parlament definitivně schválil dvě ústavní změny, které umožňují ženám svobodně nosit závoj na univerzitách, tedy jde o svobodu, která byla upírána od vzniku Turecké republiky v roce 1923.¹⁹⁹

Z uvedených příkladů si lze učinit představu, jak jsou problémy laickosti státu a zákazu náboženské diskriminace vnímány v evropské společnosti a jak by asi byla žádoucí společná právní úprava ohledně práva na svobodu vyznání.

Je třeba podotknout, že odkaz na národní právo ze strany Evropské unie ohledně otázek týkajících se svobody vyznání může na jedné straně vést k názoru, že náboženský fenomén bude chápán jako něco na evropské úrovni nepodstatného, na druhé straně odvozené komunitární právo tomuto výkladu odporuje, když naopak ukazuje, jak je náboženský prvek zásadní v procesu evropské sociální integrace. Vincenzo Buonomo píše: « [V] pojednání, které přijímá evropskou ústavu podepsanou v Římě v roce 2004 (...) je chybějící odkaz na náboženský prvek interpretován jako potvrzení „laickosti“, tedy odstranění odkazů na jakoukoli formu konfesionality. Takové vyloučení bylo prezentováno jako měřítko, které je vlastní integračnímu procesu Evropské unie. Zapomnělo se však na to, nakolik myšlenka jednoty, základy komunitárního procesu a regulační principy jako subsidiarita a solidarita jsou zavázány náboženskému pohledu, který proniká Evropu, její kulturu, instituce, a zásadně vyznačuje její historickou zkušenost. To je skutečnost, kterou nelze jen tak popřít pojmy „kulturního pluralismu“ nebo „pluralitní společnosti“, vzniklými z odlišných vizí, jež jsou v této chvíli v Evropě přítomné, ale tato skutečnost naopak zdá se nalézá svůj základ, je-li začleněna do nejširšího panoramatu integračních procesů ovlivňujících život evropských zemí. Jde o procesy, které jsou ohledně cílů a důsledků vzájemně občas spojené, občas rozdílné, ale které nacházejí společný prvek, když se ztotožňují s činností mezivládních organizací fungujících v Evropě, od Rady Evropy po Evropskou unii. V podstatě jsou to procesy, které i když se prezentují jako nesouvisející s náboženskou zkušeností, paradoxně o ni projevují příznačný zájem, když se snaží ji interpretovat a stále více upravovat. (...) Evropská unie se však jen navenek snaží prohlašovat nezávislost na náboženském fenoménu, tím že odkazuje na národní právo, neboť odvozené komunitární právo naopak chápe náboženství jako základní prvek pro tvorbu sociální integrační sítě a kromě toho

---

¹⁹⁹ Srov. „La Repubblica“, 9. února 2008.

*působí jako brzda vůči diskriminačním projevům nebo situacím, které by mohly ovlivnit konflikt s evropskými normami ».*²⁰⁰

---

²⁰⁰ VINCENZO BUONOMO, *La libertà di religione „diritto del cittadino“ e „diritto della persona“ nel contesto del diritto internazionale e della normativa europea*, in *Forum Canonicum*, sv. II/2, 2007

Konkordáty a jiné dvoustranné vztahy mezi evropskými státy a Svatým stolcem

Současné systémy vztahů mezi státem a církvemi jsou výsledkem komplexních historických událostí, které, tím že prošly válkami často spojenými s náboženskými motivy, vedly v Evropě k vytváření mnohotvárných států, kdy každý z nich byl charakterizován svým vlastním přístupem k náboženství, a tedy i k náboženským konfesím a církvím, jež jsou institucionálním ztělesněním tohoto jevu. Přes tuto různost lze podle tradiční právní nauky rozdělit základní typy systémů vztahů do třech velkých skupin, s tím, že budeme vycházet z postavení, které církve mají v různých právních řádech.²⁰¹

První skupina v EU je charakterizovaná tím, že některá církev se stala *státní církví*. Do této skupiny patří Dánsko, Finsko, Řecko, Spojené království a Švédsko. V žádné z těchto zemí se nejedná o katolickou církev.

Druhá skupina, do níž patří Rakousko, Belgie, Německo, Lucembursko, Itálie, Portugalsko a Španělsko, se vyznačuje na jedné straně oddělením církve od státu, na druhé straně ale zřetelným sklonem uzavírat s náboženskými konfesemi dohody a konkordáty za účelem upravovat tzv. smíšené záležitosti, tedy ty, na které si obě strany činí nárok a pravomoc.

Existuje však i třetí, poslední skupina, charakterizovaná více či méně přísným oddělením státu a církve, někdy též nazývaná *americkým modelem*. K této skupině patří zcela jistě Francie, ale i Nizozemí a Irsko.

V úzkém slova smyslu se konkordátem myslí slavnostní forma smlouvy podepsané nebo schválené²⁰² Svatým stolcem uzavřená se státem nebo politickým společenstvím. Jiné nikoli obecné smlouvy se nazývají jinak (dohoda, *modus vivendi*, protokol, výměna nót), a i ty lze však zahrnout pod pojem konkordát: « (...) *jak jedny,*

---

²⁰¹ Srov. GERHARD ROBBERS, *Stato e Chiesa nell'Unione Europea*, Milano 1996, s. 350-352.

²⁰² CCEO kán. 4 hovoří o « *dohodách podepsaných nebo schválených Svatým stolcem* », kán. 98 pak stanoví, že patriarcha východní církve, který obdržel souhlas papeže, může uzavírat dohody s civilními autoritami, které však následně musejí být schváleny Svatým stolcem.

*tak druhé mají společnou právní povahu, tedy zakládají formální smlouvu uzavřenou diplomatickou cestou a upravenou mezinárodními normami upravujícími smlouvy; proto i navzdory rozdílům, které existují mezi různými druhy dohod, lze všechny tyto dohody podřídít pod obecný pojem konkordátu ».*²⁰³

Za konkordáty však nelze považovat « (...) dohody na nižší úrovni podepsané církevní hierarchií jednoho státu a civilními autoritami téhož státu, i když i ony zakládají vzájemné právní závazky ».²⁰⁴

Po pádu totalitarismu ve 20. století v mnoha zemích proběhla transformace právního řádu a mnoho z nich, především po rozpadu Sovětského svazu, obnovilo diplomatické vztahy se Svatým stolicem. To se týká Polska (1989), Maďarska (1990), Československa (1990), Rumunska (1990), Bulharska (1990), Litvy (1991), Estonska (1991), Lotyšska (1991), Chorvatska (1992) a Slovinska (1992).

Také země, které v 20.-50. letech začaly uzavírat konkordáty a které na konci 2. světové války přijaly demokratické zřízení, očividně změnily vlastní zřízení, i když si nástroj konkordátu ponechaly. To se týkalo Německa, Rakouska a Itálie a následně i Portugalska a Španělska: « *Sama o sobě změna ústavního pořádku neznamená opuštění konkordátu, spíše jeho potvrzení, a občas jeho rozšíření metodou dvojstrannosti i na vztahy s jinými náboženstvími. Konkordáty z totalitního období však všude ztrácejí právní sílu, ať už proto, že nové ústavní pořádky jsou zakládány na zásadě laickosti a plurality a potvrzují bohaté sítě práv a svobod, nebo proto, že v mnoha zemích prošly konkordáty hlubokými reformami ».*²⁰⁵

Legislativní reforma, hlavně v zemích se starou katolickou tradicí, se týká i vztahů s jinými než katolickými náboženstvími, tím že přizpůsobuje jejich právní režim ústavním principům. Tento legislativní pokrok se podle všeho nepotvrdil v zemích severní Evropy, kde tradiční koncepce *státní církve* stále převládá; přes to všechno se tato situace jeví spíše jako historické dědictví než konfesijní skutečnost

---

²⁰³ JOSÉ T. MARTÍN DE AGAR, op. cit., s. 10.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 11.

²⁰⁵ CARLO CARDIA, *Manuale di diritto ecclesiastico*, Bologna, 1999, s. 150.

vnímaná a sdílená obyvateli těchto států, v nichž vysoká míra sekularizace naopak zpochybňuje trvání zájmu vůči problému náboženské svobody.²⁰⁶

Současnou tendencí Svatého stolce je neměnit konkordáty již podepsané; zdůrazněná tendence k laickosti v moderních společnostech by mohla skutečně vést k revizím, které namísto aby zlepšily sociální situaci a vztah státu a církve, by mohly vést k jejich zhoršení, s možností, že by církvi mohly být omezeny aktuální záruky a práva.

Odlišná je naopak tendence těch zemí, se kterými církev nemá uzavřen žádný druh konkordátní smlouvy a kde Svatý stolec usiluje o její uzavření. Výhody podepsání konkordátu jsou oboustranné, jak pro stát, tak pro církev, nakolik taková dohoda definuje druh vztahu mezi dvěma právními subjekty, určuje práva a povinnosti a upravuje sociální otázky společného zájmu; stát se kromě toho viditelně zavazuje na mezinárodní úrovni, a taková viditelnost vztahů mezi státem a církví je velmi omezená v případech, kdy svoboda vyznání je upravena výlučně vnitřním právním řádem státu. Z druhé strany, podpis konkordátu vládou může nahrát opozici

---

²⁰⁶ Cardia píše: « Vycházíme-li z právních rádu těch evropských zemí, které se ve 20. století nejméně rozvíjely, jsou to státy severní Evropy, kde převládá protestantská tradice územní státní církve. Podle formálních právních kritérií jsou vztahy s církvemi v těchto státech na Západě ty nejanachroničtější. Ve Velké Británii přetrvává stále forma césaropapismu, od okamžiku, kdy panovníkovi přísluší nejvyšší moc nad anglikánskou církví jakož i řízení církevních záležitostí. (...) Panovníkovi rovněž přísluší, po dohodě s vládou a parlamentem, *ius nominandi* ohledně biskupů a nejvyšších hodnostářů národní církve (...) V Dánsku je evangelicko-luteránská církev dodnes podle ústavy oficiální církví a jako taková je podporovaná státem; jako člen dynastie musí král patřit do luterské církve, jejíž uspořádání je řízeno parlamentem; vláda hraje roli nejvyšší výkonné instance církevních struktur (...) Bylo by však chybou domnívat se, že v severní Evropě se zastavil čas a že opravdu existují konfesní režimy tak, jak je známe z minulosti. Ve skutečnosti (...) se už odedávna studují hypotézy a normativní projekty, které oddělují oba problémy a dávají oficiální církvi autonomii. Ve skutečnosti je pak situace jednodušší ve smyslu, že sekularizace společnosti je tak rozšířená, že příslušnost občanů k oficiální církvi je nic víc než formální údaj, také proto, že lidí praktikujících náboženství je dnes okolo 5 % (...) Z toho plyne, že přetrvávání státní církve není v severní Evropě nic než pocta tradici, zatímco náboženský problém jako takový by už v důsledku totální laicizace společnosti v budoucnu už ani nemusel existovat »: Tamtéž, s. 152-153.

ve státě, a to jak politické, tak i z jiných nekatolických náboženství, které by se mohly pokusit využít konkordát k obvinění např. z podřízení státu církvi nebo z toho, že církvi jsou udělována nadstandardní privilegia.

Mezi současnými členskými státy EU přijalo konkordát 15 států: Rakousko, Estonsko, Německo, Itálie, Lotyšsko, Litva, Lucembursko, Malta, Polsko, Portugalsko, Slovensko, Španělsko a Maďarsko; tento druh smluv nepodepsala Belgie, Bulharsko, Kypr, Dánsko, Finsko, Řecko, Irsko, Nizozemí, Spojené království, Česká republika, Rumunsko a Švédsko.

Chorvatsko je jedinou kandidátskou zemí pro vstup do Evropské unie, která podepsala konkordát se Svatým stolcem.

Pro ucelenější obraz zde uvádíme krátký přehled aktuální situace mezinárodních vztahů mezi Svatým stolcem a zeměmi členy EU, či analogických vztahů s jinými církvemi a statistické údaje zastoupení různých náboženských vyznání v jednotlivých zemích:

*Rakousko*²⁰⁷

Rakouský konkordát s katolickou církví pochází z roku 1933 a v průběhu let byl pak doplněn o další smlouvy. Další dohody byly uzavřeny s protestantskými církvemi (augsburské a kalvínské vyznání), s řeckou pravoslavnou církví, s židovskou a muslimskou komunitou a jinými náboženstvími. Tato vyznání mají statut „uznaných náboženských organizací“. Na základě zákona z roku 1998 mohou i jiná náboženství získat statut „konfesní náboženské komunity“, zatímco konfese, které nespádají ani do jedné z těchto kategorií, existují jako forma neuznaných asociací. Konfese patřící do první kategorie požívají práva, která jsou upřena ostatním vyznáním, jako je možnost získávat státní dotace a působení v tzv. oddělených komunitách (nemocnice, věznice, armáda).

---

²⁰⁷ Pokud není řečeno jinak, procentuální údaje týkající se náboženství v jednotlivých státech pocházejí z oddělení *World Factbook* ze stránek Central Intelligence Agency: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html>.

Více než tři čtvrtiny Rakušanů jsou katolíci. Jiná důležitá náboženství jsou protestantsko-luteránské a islám. V roce 1930 bylo v Rakousku aspoň 100 000 Židů, ale v důsledku emigrace v 30. letech a holocaustu dnešní odhady hovoří o malé, nicméně rostoucí židovské komunitě o počtu mezi 10 000 a 20 000 osob.

Sčítání obyvatel v roce 2001 bylo prvním, kdy byly podrobněji zjištěny údaje ohledně náboženského vyznání: 180 000 osob patřilo k pravoslavné (ortodoxní) církvi a mezi nekřesťanskými vyznáními bylo přibližně 23 000 Svědků Jehovových a 10 400 osob se nazývalo buddhisty.²⁰⁸

V Rakousku je v oblasti konkordátů trvalá aktivita v důsledku častých změn a aktualizací, které církevní dohody v této zemi vyžadují « (...) *vzhledem k významu, který pro konfesní právo [tohoto státu] mají vznik a změny církevních poměrů, oblast školství a státní ekonomická podpora* ». ²⁰⁹

Úmluva upravující majetkové vztahy byla podepsána mezi Rakouskem a Svatým stolcem v roce 1960 a následně doplněna dohodami v letech 1969, 1976, 1981, 1989 a 1995.

Dohody o vzniku katolických diecézí byly uzavřeny v roce 1960 pro apoštolskou administraturu Burgenland, v roce 1964 pro apoštolskou administraturu Innsbruck-Feldkirch a v roce 1968 pro diecézi Feldkirch.

Otázky týkající se rakouského školství byly upraveny smlouvami a následnými dohodami v letech 1962, 1971 a 1972.

Belgie

I když se v belgických legislativních dokumentech často zmiňuje spojení „oddělení státu a církve“, má v Belgii šest náboženství zvláštní status: vyznání katolické, protestantské, židovské, anglikánské, islámské a řecké a ruské pravoslaví.

---

²⁰⁸ Údaje *Statistik Austria*: <http://www.statistik.at/>

²⁰⁹ JOSÉ T. MARTÍN DE AGAR, op. cit., s. 37.

U těchto konfesí stát platí mzdy duchovním, kteří se starají o farnost nebo o diecézi uznanou vládou. Jiné konfese mají postavení jako soukromoprávní asociace.²¹⁰

Hlavním náboženstvím je katolicismus, k němuž se hlásí 75 % obyvatelstva. Jinými rozšířenými náboženstvími jsou islám a protestantismus a i zde, stejně jako v Rakousku, se počet Židů, kterých před *Shoa* bylo kolem 65 000, značně zmenšil.

Belgie nepodepsala konkordát se Svatým stolcem.

Bulharsko

Je členem EU od 1. ledna 2007. Hlavním náboženstvím je křesťanství, a to kolem 83,7 %, jak vyplývá ze sčítání z roku 2001, když většina (82,6 %) patří k Bulharské pravoslavné církvi. Zbytek obyvatelstva patří k islámu (12,2 %) a nepatrně jsou zastoupeni katolíci a protestanti (1,2 %).

Bulharsko nepodepsalo konkordát se Svatým stolcem.

Kypr

Přistoupil k EU v roce 2004. 78 % obyvatelstva je členy řecké pravoslavné církve, zbytek tvoří muslimové (18 %) a malé množství arménských katolíků a maronitů (4 %).

Kypr nepodepsal konkordát se Svatým stolcem.

---

²¹⁰ R. TORFS, *Stato e Chiesa in Belgio*, in GERHARD ROBBERS, op. cit., s. 18.

Dánsko

Čl. 4 dánské ústavy stanoví, že Luterská evangelická církev je dánskou národní církví a panovník je podle ústavy jejím členem.

95 % obyvatelstva je tedy evangelických luteránů; ostatní křesťanské konfese mají 3 %, zatímco muslimů je kolem 2 %. Nikdo se nehlásí k ateismu.

Od roku 1849 občané už nemají povinnost být členy národní církve, která si však udržuje zvláštní postavení vůči ostatním náboženstvím; její vnitřní uspořádání je stanoveno ústavním a řádným zákonem, zatímco ostatní náboženské konfese se mohou svobodně řídit podle svých vnitřních stanov.

Národní církev nemá právní subjektivitu a spíše má formu „ústřední státní agentury s administrativním účelem“.²¹¹

Ostatní náboženské konfese mohou být uznány Ministerstvem pro církevní záležitosti administrativním postupem upřesněným v královském dekretu. Uznání předpokládá pro duchovní příslušného náboženství umožnit civilní uznání úkonů své služby (především křty, sňatky, pohřby) a k tomu vydávat úřední potvrzení.²¹²

Mezi Dánském a Svatým stolcem nebyl podepsán žádný konkordát.

Estonsko

Estonsko získalo nezávislost na Sovětském svazu 20. srpna 1991 a do Evropské unie vstoupilo v roce 2003. Má nepatrné množství obyvatel, jež se prohlašují za věřící (méně než čtvrtina); převládajícím náboženstvím je protestantismus evangelicko luteránský (přibližně 13,6 %), zatímco mezi ruským

---

²¹¹ Srov. I. DÜBECK, *Stato e Chiesa in Danimarca*, in GERHARD ROBBERS, op. cit.

²¹² Srov. P. GARDE, *Legal status of minority churches and religious communities in the Kingdom of Denmark. Liberty without equality*, in *The Legal Status of Religious Minorities in the Countries of the European Union. Proceeding of the Meeting*, Thessaloniki, November 19-20, 1993, Milano 1994, s. 81-114.

obyvatelstvem vyznává pravoslaví asi 12,8 %. 1,4 % se prohlašuje za křesťany (to zahrnuje metodisty, adventisty sedmého dne, římské katolíky a letniční církve).

Právní postavení katolické církve v Estonsku je upraveno verbální nótou mezi 28. prosincem 1998 a 15. únorem 1999.

Finsko

Jako v Dánsku tak i ve Finsku je úzký vztah mezi státem a luterskou církví. Složení obyvatelstva z pohledu náboženských vyznání je toto: protestanti 82,24 %, ateisti a agnostici 15 %, pravoslavní 1,1 %, katolíci 0,1 %, ostatní 1 %.²¹³

Fungování Finské luterské církve je upraveno církevním zákonem vyhlášeným na základě čl. 83 ústavy. Ve srovnání s Dánskem má luterská církev větší autonomii, tedy pouze generální shromáždění církve může navrhnout změny církevního zákona a parlament a prezident republiky mohou navrhované změny buď jen schválit, nebo zamítnout. Z formálního hlediska je však nejvyšší autoritou církve finská vláda a její vyznání víry je obsaženo v zákoně.²¹⁴

Finsko neuzavřelo se Svatým stolicí konkordát.

Francie

Ve Francii je strohá laickost státu jednoznačně stanovena v ústavě a čl. 28 výslovně zakazuje vystavování náboženských symbolů na veřejných místech, pokud nejde o místa výkonu obřadů. Francouzská vláda nevede statistiky o náboženství; podle CIA World Factbook je obyvatelstvo složeno z 83 %-88 % z katolíků, protestantů je 2 %, Židů 1 %, muslimů 5 %-10 % a ostatních náboženství 4 %.

---

²¹³ Údaje Finského statistického institutu:

http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_en.html

²¹⁴ Srov. M. HEIKKILÄ, *Stato e Chiesa in Finlandia*, in GERHARD ROBBERS, op. cit., s. 304-306.

První konkordát Francouzské republiky se Svatým stolcem byl uzavřen v roce 1801, za papeže Pia VII. a je znám pod názvem „Napoleonský konkordát“. Tento konkordát podřídil katolickou církev pod přímou jurisdikci Svatého stolce. Dohoda se týkala pouze centrální Francie a byla později jednostranně vypovězena zákonem o (těsném) oddělení státu a církve z roku 1905; nicméně dohoda doposud platí pro diecéze Méty a Štrasburku, kde dodnes zůstává v platnosti Napoleonský konkordát.²¹⁵

Poslední diplomatická dohoda se Svatým stolcem pochází z ledna 1999.

Německo

V Německu má kromě úrovně celostátní zvláštní význam úroveň vztahů mezi církví a spolkovými zeměmi (Länder). Po sjednocení Německa se k předchozím dohodám se Svatým stolcem přidaly dohody s novými spolkovými zeměmi, mající stejné charakteristiky všeobecné důležitosti, a tedy umožňují definovat základní zásady vztahu mezi církví a jednotlivou spolkovou zemí, jako např. nezávislost církve a svobodu vyznání, a nalézat shodu v dalších oblastech společného zájmu.²¹⁶

Protestantů je okolo 30,79 % obyvatelstva, katolíků 31,42 %, Židů 0,13 %.²¹⁷

Dohod mezi Spolkovou republikou Německo (či jednotlivými spolkovými zeměmi) a Svatým stolcem je veliký počet, poslední byla uzavřená s Bavorskem²¹⁸ roku 2007.

---

²¹⁵ Srov. JOSÉ T. MARTÍN DE AGAR, op. cit., s. 205.

²¹⁶ « (...) výuka náboženství a teologie, katolická učiliště, právní subjektivita a civilní status různých církevních institucí, udělování úřadů, sváteční dny, náboženská služba ve veřejných institucích, uznávání zpovědního tajemství, církevní majetek nebo majetek v církevním užívání, hřbitovy, financování a daňové úlevy, kulturní dědictví, ochrana osobních údajů, komunikační prostředky »: Srov. JOSÉ T. MARTÍN DE AGAR, op. cit., s. 37.

²¹⁷ Srov. *Statistisches Bundesamt Deutschland*:

http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/EN/Content/Statistics/Bevoelkerung/Bevoelkerungsstand/Tabellen/Content50/Population__by__age__groups,templateId=renderPrint.psml.

Řecko

Mezi státy, které mají zvláštní vztah s církví, patří nepochybně Řecko, jak je vidět z řecké ústavy začínající větou: « *Ve jménu svaté, soupodstatné a nerozdělené Trojice* »²¹⁹; v čl. 3, odst. 1, se kromě toho stanoví, že převládajícím náboženstvím v Řecku je Východní pravoslavná církev Krista.²²⁰

I když čl. 13 ústavy zaručuje svobodu vyznání a zákaz náboženské diskriminace v životě a v občanských právech, statut řecké pravoslavné církve potvrzený ústavou znevýhodňuje práva ostatních náboženství, jako např. zákazem proselytismu v témž článku; k řecké pravoslavné církvi « (...) přistupuje stát se zvláštní péčí a upřednostňuje ji výhodami, které se nevztahují na jiná vyznání a náboženství ».²²¹

Ve vztahu k jiným zemím EU, kde existuje jedna státní církev, jsou podmínky, v nichž se nacházejí náboženské menšiny v Řecku, jistě složitější, jak dokazují tresty, které Evropský soud lidských práv mnohokrát uložil Řecku za porušení článku 9 Evropské úmluvy na ochranu lidských práv.²²²

---

²¹⁸ Srov. AAS, vol. XCIX, 2007, s. 595-603.

²¹⁹ Srov. stránky řeckého parlamentu:

<http://www.parliament.gr/english/politeuma/syntaxma.pdf> , s. 17.

²²⁰ Srov. stránky řeckého parlamentu:

<http://www.parliament.gr/english/politeuma/syntaxma.pdf> , s. 18.

²²¹ C.K. PAPASTATHIS, *Stato e Chiesa in Grecia*, in GERHARD ROBBERS, op. cit., s. 79.

²²² Jeden z nejznámějších případů je případ Minose Kokkinakise; narozen v pravoslavné rodině, stal se v roce 1936 svědkem Jehovovým a od té doby byl více než šedesátkrát zadržen pro obvinění z proselytismu a za svůj náboženský aktivismus byl při různých příležitostech mezi lety 1960 a 1970 uvězněn. V roce 1993 evropský soud odsoudil Řecko k pokutě 3,5 mil. drachem pro porušení čl. 9 Evropské úmluvy lidských práv týkajícího se svobody myšlení, svědomí a vyznání. Srov. *Affaire Kokkinakis c. Grèce*, arrêt du 25 mai 1993, vol. 260, Publications de la Cour Européenne des Droits de l'Homme (Série A: Arrêt et décision).

Složení řeckého obyvatelstva z pohledu náboženského: řecko-pravoslavní 98 %, muslimové 1,3 %, jiná náboženství 0,7 %.

Řecko nemá konkordát se Svatým stolcem.

Irsko

V Irsku je katolická církev náboženstvím velké většiny obyvatel a má i vysoký počet praktikujících věřících. Podle údajů Ústředního irského statistického úřadu, aktualizovaných v roce 2006, je procentní zastoupení různých náboženství následující: katolíci 87,36 %, irská církev (i s protestanty) 2,85 %, jiná křesťanská vyznání 0,67 %, presbyteriáni 0,51 %, muslimové 0,76 %, pravoslavní 0,47 %, metodisté 0,25 %, jiná náboženství 1,2%, bez vyznání 4,2 %, neurčeno 1,59 % .²²³

I když Irsko nefinancuje žádné náboženské vyznání a uznává právo svobody svědomí, jako stát uznává, « že všemohoucímu Bohu se má vzdávat úcta ve veřejném kultu » a že « jeho jméno má být uctíváno a náboženství respektováno a být ve vážnosti ».²²⁴

Irsko nepodepsalo konkordát se Svatým stolcem.

Itálie

Země s katolickou většinou, kde pokřtěných katolíků je 97,67 % (z nichž pouze 33-38 % je praktikujících) a asi 10 % aktivně zapojeno do křesťanských hnutí. Kromě židovského náboženství vyskytujícího se v Itálii odedávna se v posledních

---

²²³ Srov. stránky Central Statistics Office Ireland:
<http://www.cso.ie/statistics/popnclssbyreligionandnationality2006.htm>.

²²⁴ Čl. 44 irské ústavy, in J. Casey, *Stato e Chiesa in Irlanda*, in GERHARD ROBBERS, op. cit., s. 160.

desetiletích v Itálii rozšířila nekřesťanská náboženství především díky procesu globalizace, který přinesl např. i znatelný růst islámských komunit.²²⁵

Vztahy Italské republiky a katolické církve jsou upraveny Lateránskými smlouvami z 11. února 1929 a následnými změnami provedenými Dohodou z Villa Madama z roku 1984. Lateránskými smlouvami byla uznána nezávislost a suverenita Svatého stolce a byl vytvořen Městský stát Vatikán, byly definovány civilní a náboženské vztahy mezi církevní a italskou vládou, díky kterým státní zákony o manželství odpovídají zákonům církevním. Lateránské smlouvy kromě toho zaručují, že katolická církev je v Itálii uznána jako státní náboženství.

Tyto dohody byly zařazeny do italské ústavy v roce 1948, čl. 7: « Stát a katolická církev jsou, každá ve svém právním řádu, nezávislé a suverénní. Jejich vztahy upravují Lateránské smlouvy. Změny těchto smluv, přijaté oběma stranami, nevyžadují změnu ústavy ».

Lateránské smlouvy lze změnit po dohodě státu a církve, řádným postupem, bez změn ústavy, zatímco je potřeba použít zvláštního postupu pro změny ústavních zákonů v případě, pokud by stát chtěl jednostranně změnit text smlouvy.

Konkordát byl částečně upraven v roce 1984, hlavně za účelem odstranění klauzule týkající se katolické církve jako italského státního náboženství, a to prostřednictvím Dohod z Villa Madama, známých jako *Nový konkordát* nebo *Konkordát bis*.

Nový konkordát stanovil, že katolická církev bude financována poměrem z celkového výtěžku daně z příjmu fyzických osob (IRPEF) prostřednictvím daňového mechanismu známého jako *osm promilí*, rozšířeného na další náboženské konfese následnými dohodami s italským státem, poslední z roku 2000 s Jednotou italských buddhistů a Svědky Jehovovými.

Dohoda z roku 1984 kromě toho předpokládá, že jmenování biskupů už nevyžaduje schválení italskou vládou, a byly stanoveny doložky, které je potřeba

---

²²⁵ Srov. stránky Center for Studies on New Religions (CESNUR):
<http://www.cesnur.org/2001/enc/aggsoc072001.htm>

dodržovat, aby manželství uzavřené podle katolického obřadu mohlo být přepsáno státním úředníkem, aby platné před italským právním řádem. Bylo rovněž stanoveno, že od tohoto okamžiku už katolické náboženství ve školách není povinné.²²⁶

Lotyšsko

V Lotyšsku je přibližně 28,54 % luteránů, 23,34 % katolíků a 10,77 % pravoslavných; zbytek obyvatelstva patří k jinými náboženstvím.²²⁷

Lotyšsko uzavřelo konkordát se Svatým stolcem už v roce 1922; v listopadu 2000 podepsalo obecný konkordát rozdělený na pět částí: první pojednává o právním postavení katolické církve, druhá se zaměřuje na náboženskou výuku a zaručuje možnost této výuky ve školách výlučně na základě programu schváleného lotyšskou biskupskou konferencí. Třetí část dohody zaručuje náboženskou službu katolíkům v lotyšských ozbrojených službách; tytéž náboženské služby se zaručují katolickým věřícím ve výkonu trestu. Pátá část je věnována závěrečným ustanovením.²²⁸

Litva

V této zemi vyznává katolické náboženství 79 % obyvatel, 4,1 % jsou pravoslavní a 1,9 % protestanti; dalších 5,5 % vyznává jiná náboženství, zatímco 9,5 % se prohlásilo za ateisty.

---

²²⁶ Srov. ROMANO RICCIOTTI, *La ferita sanata : i Patti Lateranensi e l'accordo di Villa Madama fra storia, politica e diritto*, Rimini 2004.

²²⁷ Srov. Latvijas Statistika: <http://data.csb.gov.lv/Dialog/Saveshow.asp>

²²⁸ Srov. JOSÉ T. MARTÍN DE AGAR, *I concordati del 2000*, Città del Vaticano 2001, s. 15-22.

Litva uzavřela se Svatým stolcem tři smlouvy ratifikované 16. listopadu 2000,²²⁹ které stanoví nezávislost církve na státu, uznání jejího postavení jako právnické osoby, svobodu udělovat církevní úřady, uznání civilních důsledků církevních manželství a doplňují další aspekty společenského života, jako je náboženská výchova ve výchovných a vzdělávacích zařízeních, přístup k masmédiím ze strany církve a vytvoření vojenského ordinariátu.

Lucembursko

V Lucembursko je většina obyvatelstva katolická (87 %), zatímco 13 % obyvatel vyznává ostatní náboženství (protestantské, židovské a islám).

Kromě katolické církve, s kterou byl podepsán konkordát v roce 1801, mají postavení veřejnoprávní korporace společenství luterských protestantů, reformovaných a židovská komunita.²³⁰

Malta

98 % obyvatelstva je katolická.

Dohody se Svatým stolcem o náboženské výchově na katolických a státních školách byly podepsány v letech 1985, 1986, 1988, 1989 a 1991. Poslední dohoda je z roku 1995 – podle dodatkového protokolu – a týká se použití dohody o civilních důsledcích kanonických manželství a rozhodnutí církevních autorit a církevních soudů ohledně církevních manželství.

---

²²⁹ AAS 783-816 «Valstybės Žinios» (úřední věstník) č. 67, z 9. srpna 2000. Srov. Tamtéž, s. 23-47.

²³⁰ A. PAULY, *Chiesa e Stato in Lussemburgo*, in GERHARD ROBBERS, op. cit., s. 205-222

Nizozemí

Ústava dává na stejnou úroveň náboženské a nenáboženské přesvědčení; z náboženského pohledu je obyvatelstvo rozděleno následovně: katolíci 31 %, reformovaní protestanti 13 %, kalvinisté 7 %, muslimové 5,5 %, ostatní 2,5 %, bez vyznání 41 %.

Mezi Nizozemskem a Svatým stolcem nejsou uzavřeny konkordáty.

Polsko

89,8 % obyvatelstva je katolická, pravoslavných je 1,3 %, protestantů 0,3 %, jiná náboženství tvoří 0,3 %.

V roce 1993 byl podepsán konkordát, ratifikovaný v roce 1998, který upravuje různé náboženské problémy společenského života, jako je svoboda kultu, vzdělávání ve školách, duchovní služba v armádě a ve vězení a správa majetku.

Portugalsko

Země s katolickou většinou, kterou tvoří 84,5 % obyvatelstva. 2,2 % je křesťanů jiných vyznání, 0,3 % vyznává jiná náboženství.

Vztahy s katolickou církví jsou upraveny konkordátem z roku 1940, jenž není uveden v ústavě, který uznává a zaručuje církvi svobodu a hájí zájmy Portugalska. V roce 1975 byl tedy podepsán dodatkový protokol ohledně církevního manželství a rozvodu, který mění čl. XXIV konkordátu z roku 1940. Poslední dohoda mezi Portugalskem a Svatým stolcem je z roku 2005.²³¹

---

²³¹ AAS, vol. XCVII, 2005, s. 29-50.

Spojené království

Křesťanská církev v Anglii, tedy Anglikánská církev, je tzv. „státní“ (*Established Church*).

Je organizovaná ve dvou církevních provinciích, každá je vedena arcibiskupem – z Canterbury pro jižní provincii a z Yorku pro severní provincii. Obě provincie zahrnují Anglii, ostrov Man, Channel Islands, Isles of Scilly a část Galles. Každá provincie je rozdělena na diecéze, jichž je celkem 43.²³²

Celkem je ve Spojeném království, spolu s anglikány, katolíky, presbyteriány a metodisty, křesťanů 71,6 %, muslimů je 2,7 %, hinduistů 1 % a ostatních náboženství 1,6 %.

Protože anglikánská církev je součástí státní struktury, její církevní právo je součástí anglického práva a je vyhlášeno panovníkem, který jmenuje i arcibiskupy, biskupy, kněze a jáhny. V Severním Irsku a v Galles anglikánská církev není *Established Church*, zatímco ve Skotsku je *Established Church* národní skotská církev, což jsou reformovaní presbyteriáni, a tato církev nepodléhá kontrole parlamentu a jejím členem je i panovník.²³³

Mezi Spojeným královstvím a Svatým stolcem není žádný konkordát.

---

²³² Srov. <http://www.cofe.anglican.org/about/cofeorg/>

²³³ Srov. D. MCCLEAN, *Stato e Chiesa nel Regno Unito*, in GERHARD ROBBERS, op. cit., s. 336nn.

Česká republika

Podle Českého statistického úřadu²³⁴ je 59 % obyvatel bez vyznání, 26,8 % římsko-katolíků, 1,2 % českobratrských evangelíků, 1 % československých husitů, 0,2 % pravoslavných a 3,2 % jiných náboženství.

25. července 2002 byla podepsána dohoda mezi Svatým stolcem a Českou republikou o úpravě vzájemných vztahů, jejíž ratifikace byla však parlamentem odmítnuta. Dohoda předpokládala uznání římskokatolické a řeckokatolické církve v České republice jako právnických osob v souladu s vnitřními normami katolické církve a České republiky.

Kromě toho dohoda upravovala záruky náboženské svobody, právo církve svobodně vykonávat vlastní apoštolské poslání, řídit vlastní činnost, především zřizovat, měnit a rušit vlastní orgány a vnitřní struktury; vybírat, jmenovat a odvolávat vlastní duchovní. Česká republika zaručila katolické církvi právo na výchovu kněží a církevního a laického personálu ve vlastních školách a vzdělávacích institucích, jakož i duchovní službu členům ozbrojených sil a právo vykonávat duchovní a pastorační službu ve věznicích.

Rumunsko

Většina Rumunů patří k Rumunské pravoslavné církvi, a to 86,8 %. Protestantů (spolu s reformovanými a letničním hnutím) je 7,5 %, katolíků 4,7 %, zatímco jiná náboženství, především islám, vyznává 0,9 %.²³⁵

Konkordát byl podepsán 10. května 1927 a ratifikován 12. července 1929, dále pak existovala dohoda z roku 1932. Obě smlouvy však byly jednostranně vypovězeny

---

²³⁴ Data publikovaná k roku 2001, srov: <http://www.czso.cz>

²³⁵ Srov. Institutul National de Statistica:

<http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol5/tables/t19.pdf>

18. července 1948 komunistickou vládou. V současné době tedy není v platnosti žádná smlouva se Svatým stolcem.

Slovensko

Na Slovensku je římských katolíků 68,9 % obyvatelstva, zatímco protestantů je 10,8 % a řeckokatolíků je 4,1 %; jiná náboženství vyznává 3,2 % populace a při sčítání se prohlásilo za ateisty 13 % osob.²³⁶

Slovensko vzniklo z Československa 1. ledna 1993, stejně jako Česká republika, na základě referenda. Slovensko je členem EU od 1. května 2004.

Slovenská republika podepsala základní smlouvu se Svatým stolcem v roce 2000 a druhá dohoda byla podepsána v roce 2002 a týkala se duchovní služby katolickým věřícím ve slovenských ozbrojených silách. Poslední dohoda týkající se vytvoření katolických škol a výuky katolického náboženství na veřejných školách byla podepsána v roce 2004.

Slovinsko

Složení obyvatelstva ve Slovinsku na základě náboženství je podle údajů sčítání lidu z roku 2002 toto: katolíku je 57,8 %, muslimů 2,4 %, pravoslavných 2,3 %, jiných křesťanských vyznání 0,9 %, k žádnému vyznání se nehlásí 3,5 %, jiná náboženství vyznává 23 % a ateistů je 10,1 %.²³⁷

V roce 2001 Slovinsko podepsalo se Svatým stolcem dohodu o právních otázkách.

---

²³⁶ Srov. Štatistický úrad Slovenskej republiky:

http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/SODB/Tabulky/Tabulky_AJ_SO DB/tab13.pdf

²³⁷ Srov. Statistični urad Republike Slovenije:

http://www.stat.si/popis2002/en/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=54

Slovinská republika přiznala katolické církvi právní subjektivitu, svobodu slavit obřady a provádět katecheze, kompetenci ohledně církevních struktur, právo k přístupu ke všem masmédiím, zakládání škol jakéhokoli druhu a stupně.

Španělsko

Procentuální zastoupení náboženství: katolíků je 94 %, jiných náboženství 6 %.

Vztahy s katolickou církví jsou upraveny konkordátem z roku 1953, po kterém následovaly četné další dohody týkající se výuky, duchovní služby v ozbrojených silách a ekonomických otázek; poslední podepsaná dohoda je z roku 1994 a týká se otázek společného zájmu ve Svaté zemi.

Švédsko

Luteránů je 87 %, jiných náboženství (katolíků, pravoslavných, baptistů, muslimů, Židů a buddhistů) je 13 %.

Rovněž ve Švédsku existovala státní církev, Švédská luteránská církev, která ztratila toto postavení počínaje lednem 2000, po změně ústavy. Od tohoto okamžiku se tato církev stala registrovanou náboženskou společností s právní subjektivitou a nezávislostí jako ostatní náboženská vyznání.²³⁸

Švédsko neuzavřelo konkordáty se Svatým stolicem.

---

²³⁸ Srov. R. SCHÖTT, *Stato e Chiesa in Svezia*, in GERHARD ROBBERS, op. cit. Srov. také L. FRIEDNER, *Church and State in Sweden in 1999*, in „*European Journal for Church and State Research*”, 7, 2000, s. 225nn.

Maďarsko

Podle sčítání lidu z roku 2001 je v Maďarsku 54,5 % obyvatelstva katolíky; kalvinistů je 15,9 %, luteránů 3 %, mezi jiná křesťanská náboženství patří 11,1 % a nezařazených je 14,5 %.

9. února 1990 byla podepsána dohoda mezi Svatým stolcem a Maďarskem o obnovení diplomatických vztahů; kromě toho touto dohodou obě strany považují za překonané dílčí smlouvy upravené předchozí dohodou z roku 1964, prohlášenou za zrušenou.

V roce 1994 následovala dohoda o duchovní službě v ozbrojených silách a pohraniční policii a další v roce 1997 o financování veřejných služeb a dalších náboženských aktivit.

KAPITOLA V

Svatý stolec a Evropská unie ve prospěch náboženské svobody

Katolická církev v mezinárodní oblasti

Původ papežské diplomacie sahá až do období, kdy po Milánském ediktu (313) katolická církev potvrdila teologický základ primátu římského biskupa a začala potvrzovat tuto nadřazenost v duchovních záležitostech.

Následně římský biskup – papež - využil situace po pádu Západořímské říše (476) a relativní svobody a nezávislosti na východním císaři, kterou mu povolil – začal fázi rozšiřování vlastní nadvlády i na pastýře dalších církví, především patriarchy římské církve na Východě, a to pomocí svých vyslanců se širokými zastupitelskými pravomocemi u cizích dvorů a států.²³⁹

První papežský legát,²⁴⁰ o kterém jsou historické záznamy, byl vyslán na synodu v Arles v roce 314 po Kr. jako zástupce papeže Silvestra I. (314-337), aby našel řešení konfliktu mezi následovníky afrického arcibiskupa Donáta a papežem, tedy řešení konfrontace, která hrozila podkopat jednotu křesťanství.²⁴¹ Otázky, jimiž se zabývali první papežští vyslanci, se zásadně týkaly dogmatických záležitostí probíraných na několika koncilech, a primátu římského biskupa nad ostatními patriarchy. Papež Silvestr I., když se kvůli pokročilému věku nemohl zúčastnit Nicejského koncilu (325), kde byla odsouzena ariánská hereze, poslal své legáty; na koncilu v Efesu v roce 431 patriarcha Cyril z Alexandrie zastupoval papeže při

---

²³⁹ Srov. MICHAEL F. FELDKAMP, *La diplomazia pontificia. Da Silvestro I a Giovanni Paolo II. Un profilo*, Ascoli Piceno 1998, s. 13.

²⁴⁰ Srov. PHILIPPE LEVILLAIN, *The Papacy: An Encyclopedia*, vol. 2, 2002, s. 907.

²⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 16.

odsouzení Nestoria a papež Lev I. (440-461) vyslal své legáty na Chalcedonský koncil (451), který odsoudil monofyzitismus. Na tomto sněmu bylo papežským vyslancům podle papežova přání svěřeno předsednictví, ale otázka papežského primátu zůstala stále otevřena, protože na posledním sezení koncilu byl schválen kánon, který uděloval biskupskému stolci v Konstantinopoli stejná privilegia, jako měl Řím; papež pokračoval ve vlastní diplomatické činnosti, aby dosáhl uznání primátu římského biskupa, tím že posílal své legáty na synody a hlavní koncily s převahou východní církve: « *Nejednalo se však jen o prosté papežovy zástupce: vyslanci se odvolávali na nadřazenost papežské autority a její mocí si nárokovali předsednictví na koncilech (...) Jako Petr (Mt 16,18) byl obdařen plnými pravomocemi před všemi apoštolů, tak i jeho nástupci měli mít vůči ostatním biskupům přednostní postavení* ». ²⁴²

Za papeže Lva I. měla římská církev poprvé svého apokrisiáře, ²⁴³ čili stálého vyslance u byzantského dvora: oficiálně to byl panovníkův rádce, ale měl zasahovat ve prospěch zájmů římského stolce, jemuž měl dodávat přesné písemné zprávy. Na rozdíl od moderních stálých papežských nunciů neměli apokrisiáři žádnou jurisdikci.

Jinou postavou s právem zastupovat papeže byl v pozdní antice apoštolský vikář, který byl pověřen pečovat o biskupství jménem papeže « *nostra vice* ».

Ve středověkém dekretálním právu ²⁴⁴ nacházíme jasné rozlišení na tři druhy papežských legátů: legáti *a latere*, legáti-vyslanci a rození legáti.

Liber Extra Řehoře IX. (1227-1241) definuje výsady legátů *a latere*: jejich řádná jurisdikce nekončila smrtí papeže a mohli potvrzovat jeho jménem volbu biskupů a opatů. Legátům-vyslancům byly naopak svěřovány nejjednodušší úkoly – obvykle spočívající v kontrolování, že papežská nařízení byla provedena –, které byly omezeny na rámec diplomatické mise, na jejímž konci byli tito legáti odvoláni. Nakonec, v důsledku omezení pravomoci metropolitů arcibiskupů ze strany papežů, už po Gregoriánské reformě, tyto pravomoci byly uděleny natrvalo jen několika

---

²⁴² Tamtéž, s. 19.

²⁴³ Srov. Tamtéž, s. 20-22.

²⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 36-39.

arcibiskupstvím a mohly být předány následovníkům, tedy rozeným legátům. Tento titul přetrvává ještě dodnes u některých arcibiskupství, už s ním ale není spojena žádná pravomoc a má význam pouze čestného titulu.

V roce 1500 byl papežský legát Angelo Leonini pověřen ke dvoru benátského dóžete; nešlo o časově určenou a omezenou misi, nýbrž o trvalé pověření zastávat zájmy Svatého stolce u benátského dvora. Legát neměl být odvolán ani v případě smrti papeže. V tomto druhu pověření lze postřehnout kořeny budoucích trvalých velvyslanectví Svatého stolce - apoštolských nunciatur; výhody mít trvale sídlícího diplomatického zástupce byly mnohé a sahaly od větší rychlosti zásahu, když nebylo nutné organizovat dlouhé a nákladné legace, až po větší pružnost a důraznost v důsledku toho, že stálý legát už měl vytvořenou důvěru díky dlouhodobému pobytu ve funkci. Po Tridentském koncilu (1545-1563) se počet trvalých nunciatur rozšířil tzv. *reformovanými nunciaturami*; jestliže charakter jednání vedených středověkými papežskými legáty byl zásadně politický, v moderní době se role nuncia oddělovala od diplomatických úkolů a přijímala stále více úkoly duchovního rázu.

Po založení *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* svěřil papež Řehoř XV. (1621-1623) evropským nunciaturám všechna známá místa na zemi; tak se církevní jurisdikce měnila z osobní na teritoriální a samotné nunciatury získávaly větší důležitost.²⁴⁵ I když v koloniálních zemích byly zájmy církve především pastorální,

---

²⁴⁵ « 1. *Italské ostrovy a ostrovy pohraniční, mezi nimi i Malta, byly územně rozdělené, jako dříve, mezi čtyři nunciatury Benátek, Turína, Florencie a Neapole.*

2. *Pařížský nuncius měl severní Pyreneje, území severně od Navarského království, území Francouzské koruny a Lotrinsko.*

3. *Španělsko, americké západní pobřeží Kalifornie a střední Amerika až po Chile (India occidentalis), Filipíny a Moluky (holandské kolonie) byly svěřeny madridskému nunciovi.*

4. *Portugalsko, Brazílie, Indie (zóna na jih od mogulského království, neboli India orientalis), portugalské ostrovy v Atlantiku a Indickém oceánu zahrnující i Madagaskar a pobřeží východní Afriky patřily pod lisabonského nuncia*

5. *Španělské Holandsko, Anglie, Irsko, Galles, Skotsko, Dánsko a Norsko spadaly pod bruselského nuncia. V 2. pol. 17. století po Vestfálském míru (1648) byla tato území kontrolována kolínským nunciem.*

podle zaměření a cílů kongregace stanovených Řehořem XV., byla činnost nunciů v zemích jim svěřených silně omezena zákazem vykonávat jurisdikční pravomoci mimo území jejich vlasti, a tento zákaz koloniální mocnosti ustanovily už v 16. století. Navzdory tomu, rozdělením misijních zón kongregací pro šíření víry a vytvořením Státního sekretariátu získala papežská diplomacie strukturu platnou dodnes; po Vídeňském kongresu v roce 1815 byla nunciům potvrzena jejich mezinárodněprávní legitimitace a bylo jim přiděleno stabilní postavení na mezinárodní úrovni v diplomatickém sboru.

Dva základní směry, které převládaly v evropské historii 19. století, byly liberalismus a nacionalismus; průmyslová revoluce vytvořila nové bohatství, vyprodukovala tedy ekonomickou sílu, která získávala stále větší důležitost ve srovnání s faktory čistě politickými. Vztah s papežstvím se podle toho měnil a problém jeho časné moci ovlivnil veškerý život církve v 2. pol. 19. století, jak v nově sjednocené Itálii, tak v dalších evropských zemích.²⁴⁶ Autorita Svatého stolce v mezinárodní politice byla znatelně oslabena a papežští legáti byli vyloučeni z velkých a početných kongresů 19. století. Po Napoleonově porážce, na první mírové smlouvě (Paříž, 30. května 1814), jejíž článek 32 výslovně odkazoval na následný generální kongres ve Vídni, nebyl zástupce Svatého stolce přítomen, protože určující

---

6. *Země dolního toku Rýna až po severní Alsasko, Vestfálsko, Hesensko, Franky, Sassko a Brunšvik-Lüneburg byly podřízeny po kolínského nuncia.*

7. *Zbylé země Německa, Korutany, Štýrsko, Maďarsko, Transylvánie, Valašsko, země Vltavy (Čechy), byly svěřeny vídeňskému nunciovi. Tak byla zrušena nunciatura v Grazu, která dohlížela nad Štýrskem a Korutany.*

8. *Polsko, Rusko, Podolia, Litva, Livonie, Prusko, Pomořany, Švédsko, Gotland, Finsko, oblast Bílého moře, Smolensk a Moskva byly svěřeny polskému nunciovi.*

9. *Helvétská oblast, Wallis, Retské Alpy, Horní Alsasko, Sundgau, Breisgau, Burgundsko, Württembergsko, Švábsko a části arcibiskupství Besançon a Miláno a biskupství Como byly podřízeny nunciatuře v Lucernu.*

10. *Gorície, Kras, Kranj, Istrie, Dalmácie, Slovinsko, Chorvatsko, Bosna, Albánie a ostrovy Korfu, Zante, Kefalonie a Kréta, jakož i Kyklady spadaly pod benátskou nunciaturu* » Tamtéž, s. 59-60.

²⁴⁶ Srov. ALDO LANZA, *La Santa sede e le conferenze della pace dell'Aja del 1899 e 1907*, Roma 2002, s. 15-16.

zásada pro rozhodování byla síla, a ne právo: mocnosti, které se účastnily na válce, byly jediné, které se mohly legitimně účastnit na smlouvě a na rozhodování ohledně rozdělení území ztracených Francií a na systému rovnováhy vztahů, který ovlivnil budoucí evropskou politickou scénu. Vídeňský kongres měl začít 1. října 1815, ale ve skutečnosti nebyl nikdy zahájen: zplnomocněnci se shromáždili ve zvláštních komisích a podepsali různé smlouvy mezi různými státy. Závěrečný protokol Vídeňského kongresu, 9. června 1815, spojil 17 podepsaných smluv a předpisů, a v 121 člancích určoval nový evropský řád se záměrem obnovit předválečný *status quo*. Za Papežský stát byl na Vídeňském kongresu přítomen kardinál státní sekretář Ercole Consalvi; jako už bylo zmíněno, pouze mocnosti, které podepsaly Pařížskou smlouvu v roce 1814, měly rozhodovací pravomoc; « *zásadní princip přijatý na Vídeňském kongresu byl ten, že faktický stav se stal právním stavem, tedy byla posvěcena zásada územního zisku, především územního zisku upraveného smlouvou* », ²⁴⁷ a papežský vyslanec « (...) *se nemohl účastnit rozhodování a stejně jako italští ministři, král Sardinie a bourbonský král Neapole byli voláni pokaždé, když šlo o zvláštní záležitosti jejich státu* ». ²⁴⁸ Diplomatické snahy kardinála Consalviho – kterého anglický velvyslanec Lord Castlereagh definoval jako „mistr“ pro jeho umírněnost a diplomatické schopnosti – byly nicméně zaměřeny na obnovu papežských států a jeho práce měla úspěch, protože dosáhla znovuvytvoření církevního státu v předrevolučních hranicích s výjimkou postoupení Avignonu a Comtat Venaissin Francouzskému království.

Důležitá změna v papežské diplomacii proběhla po sjednocení Itálie, tedy po ztrátě Papežského státu v roce 1870: když už Svatý stolec neměl vlastní území, byl považován jednoduše jen za církevní autoritu, a vznikla otázka, zda jej i spolu s jeho zástupci ve světě stále považovat za subjekt veřejného práva. ²⁴⁹ Katolické úvahy

---

²⁴⁷ I. RINIERI, *Corrispondenza inedita dei cardinali Consalvi e Pacca nel tempo del Congresso di Vienna (1814-1815)*, citato in ALDO LANZA, op. cit., s. 19.

²⁴⁸ Srov. ALDO LANZA, op. cit., s. 19.

²⁴⁹ « *Před rokem 1870 umožňoval Papežský stát Svatému stolci brát na sebe podobu normálního státu s územím, poddanými a skutečnou suverenitou. Jeho existence, byť zaměřena na dosažení „majetkových“ cílů, nevyvolávala údiv, protože konstitutivní prvky subjektu Svatého stolce byly stejné jako státu. Po roce 1870 a ztrátě území vznikla otázka ohledně legitimacy Svatého stolce působit v mezinárodní oblasti po boku států, jediných subjektů uznaných jakožto superiorem non recognoscentes* »: Tamtéž, s. 25.

v tomto období ospravedlňovaly mezinárodní činnost Svatého stolce, když potvrzovaly, že chybějící území pro uplatňování vlastní suverenity nebrání dosažení cílů církve, i když to znamenalo problém ohledně svobodného působení a její nezávislosti. Proti tomu stál nekatolický názor, podle kterého nemá-li Svatý stolec vlastní území, nemá možnost být uznán na úrovni ostatních států. Tolik teorie. V praxi Svatý stolec pokračoval ve své diplomatické činnosti a ve výkonu legačních práv; církve si každopádně udržela své nunciatury a dokonce jich v jižní Americe několik otevřela. Její právní postavení bylo následně právně definováno v roce 1929 podepsáním Lateránských smluv a uznáním suverenity Vatikánu ze strany Itálie, byť vznikl další problém: « V roce 1929, po proběhlém smíření, byl vytvořen Městský stát Vatikán (Città del Vaticano – SCV), což, pokud to umožňovalo Svatému stolci znovu získat svou plnou autonomii vůči italskému státu díky přidělenému území, poskytlo nauce podnět k dalším úvahám. Nebylo jasné, jaký význam má název Svatý stolec a koho označuje, zda vládu státu Vatikán, stát Vatikán či katolickou církev, a jaké vztahy je spojují. Jeden problém byl vyřešen a objevil se další. ».²⁵⁰

Na počátku 20. století existoval pro katolickou církev stále ještě problém právní jistoty: poslední kanonická sbírka papežských dekretů pocházela z roku 1582 a od té doby neorganicky následovalo množství dalších papežských legislativních dokumentů. Proto v roce 1915 papež Pius X. rozhodl vrátit se k projektu svého předchůdce a začal s projektem kodexu církevního práva; dílo dokončil jeho následovník Benedikt XV., který roku 1917 promulgoval *Codex Iuris Canonici*.²⁵¹ Pro papežské vyslance byla vytvořena právně jednotná situace, kterou následně převzal i dodnes platný kodex církevního práva, *Codex Iuris Canonici* z roku 1983 (CIC 1983) . V druhé části knihy II. CIC 1983 pojednávající o hierarchickém uspořádání církve, jsou v kapitole V. (kán. 362 – 367) stanovena jak práva papeže

---

²⁵⁰ Tamtéž, s. 25-26.

²⁵¹ Kvůli účasti dvou papežů, Pia X. a Benedikta XV., je tento kodex dnes známý jako „pio-benediktinský kodex“. 25. ledna 1983 za pontifikátu Jana Pavla II. byla promulgována nová verze CIC; název, *Codex Iuris Canonici*, se nezměnil; oficiální text je v latině. K revidování došlo z podnětu Jana XXIII. v roce 1959 a nový kodex byl silně prosazován 2. vatikánským koncilem. Kodex kánonů východních církví (CCEO), *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, byl pak vyhlášen papežem Janem Pavlem II. 18. října 1990 (s účinností od 1. října 1991) a tvoří společný kodex pro všechny východní katolické církve.

jmenovat, vysílat, přemísťovat a odvolávat své legáty,²⁵² tak i kompetence svěřené papežským legátům, jako zastupování papeže u jiných církví a států; kromě toho se určuje, že « *Apoštolský stolec zastupují také ti, kteří byli posláni v papežově misi jako delegáti nebo pozorovatelé u mezinárodních organizací nebo na konferencích či shromážděních* ». ²⁵³

Dvojitá role papežského legáta, církevní a diplomatická, je upravena jak v CIC 1983, tak v normách mezinárodního práva, když Svatý stolec v roce 1964 ratifikoval Vídeňskou úmluvu o diplomatických vztazích z 18. dubna 1961.²⁵⁴

Zvláštní důležitost CIC 1983, kán. 364, přikládá úkolu papežského legáta hájit jednotu mezi Svatým stolcem a místními církvemi; týž kánon kromě toho definuje další úkoly legáta, který má tvořit spojení mezi místními církevními autoritami a Svatým stolcem a jeho jednání má směřovat k hledání míru mezi národy a dobrých vztahů mezi státy, a zároveň bránit poslání církve a Apoštolského stolce.²⁵⁵

---

²⁵² CIC 1983, Can. 362: « *Romano Pontifici ius est nativum et independens Legatos suos nominandi ac mittendi sive ad Ecclesias particulares in variis nationibus vel regionibus, sive simul ad Civitates et ad publicas Auctoritates, itemque eos transferendi et revocandi, servatis quidem normis iuris internationalis, quod attinet ad missionem et revocationem Legatorum apud Res Publicas constitutorum* » Srov. http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#SECTIO_I

²⁵³ CIC 1983, Can. 363: « *Legatis Romani Pontificis officium committitur ipsius Romani Pontificis stabili modo gerendi personam apud Ecclesias particulares aut etiam apud Civitates et publicas Auctoritates, ad quas missi sunt.*

§ 2. *Personam gerunt Apostolicae Sedis ii quoque, qui in pontificam Missionem ut Delegati aut Observatores deputantur apud Consilia internationalia aut apud Conferentias et Conventus* » Srov. http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#SECTIO_I

²⁵⁴ Srov. Anuario Pontificio 2008, Rappresentaze Pontificie, s. 1942-1943.

²⁵⁵ CIC 1983, Can. 364: « *Praecipuum munus Legati pontifici est ut firmiora et efficaciora in dies reddantur unitatis vincula, quae inter Apostolicam Sedem et Ecclesias particulares intercedunt. Ad pontificium ergo Legatum pertinet pro sua ditione:*

1° ad Apostolicam Sedem notitias mittere de condicionibus in quibus versantur Ecclesiae particulares, deque omnibus quae ipsam vitam Ecclesiae et bonum animarum attingant;

Následující kánony 365, 366 a 367 definují další úkoly papežského legáta, meze jeho nezávislosti vzhledem k místním ordinářům (obvykle místním sídelním biskupům) a trvání pověření k zastupování.²⁵⁶

2° Episcopis actione et consilio adesse, integro quidem manente eorundem legitimae potestatis exercitio;

3° crebras fovere relationes cum Episcoporum conferentia, eidem omnimodam operam praebendo;

4° ad nominationem Episcoporum quod attinet, nomina candidatorum Apostolicae Sedi transmittere vel proponere necnon processum informativum de promovendis instruere, secundum normas ab Apostolica Sede datas;

5° anniti ut promoveantur res quae ad progressum et consociatam populorum operam spectant;

6° operam conferre cum Episcopis, ut opportuna foveantur commercia inter Ecclesiam catholicam et alias Ecclesias vel communitates ecclesiales, immo et religiones non christianas;

7° ea quae pertinent ad Ecclesiae et Apostolicae Sedis missionem, consociata cum Episcopis actione, apud moderatores Civitatis tueri;

8° exercere praeterea facultates et cetera explere mandata quae ipsi ab Apostolica Sede committantur » Srov. http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_It.html#SECTIO_I

²⁵⁶ CIC 1983: « *Can. 365 — § 1. Legati pontificii, qui simul legationem apud Civitates iuxta iuris internationalis normas exercet, munus quoque peculiare est:*

1° promovere et fovere necessitudines inter Apostolicam Sedem et Auctoritates Rei Publicae;

2° quaestiones pertractare quae ad relationes inter Ecclesiam et Civitatem pertinent; et peculiari modo agere de concordatis aliisque huiusmodi conventionibus conficiendis et ad effectum deducendis.

§ 2. In negotiis, de quibus in § 1, expediendis, prout adiuncta suadeant, Legatus pontificius sententiam et consilium Episcoporum dicionis ecclesiasticae exquirere ne omittat, eosque de negotiorum cursu certiores faciat.

Can. 366 — Attenta peculiari Legati muneris indole:

1° sedes Legationis pontificae a potestate regiminis Ordinarii loci exempta est, nisi agatur de matrimoniis celebrandis;

2° Legato pontificio fas est, praemonitis, quantum fieri potest, locorum Ordinariis, in omnibus ecclesiis suae legationis liturgicas celebrationes, etiam in pontificalibus, peragere.

Rozdíl mezi *Codex Iuris Canonici* z roku 1983 a předchozím kodexem z roku 1917 je « (...) v mimořádně jasném poukazu na prioritu úkolů bytostně církevních u papežských vyslanců vzhledem k jejich fungování jako diplomatických zástupců Svatého stolce u vlád. Tak se v nejširším smyslu uplatnilo Motu proprio papeže Pavla VI. (1963-1978) *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum* z 24. června 1969, když už tehdy bylo výrazem přání účastníků 2. vatikánského koncilu (1962-1965) jasněji vymezit a popsat úkoly papežských vyslanců ».²⁵⁷

Papež Pavel VI. v tomto Motu Proprio *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum* vydal « (...) *normas de muneribus Legatorum Pontificiorum edere statuimus, simul abrogantes praescripta vigentia iisdem normis quomodocumque contraria* ».²⁵⁸

V kapitole I. tohoto Motu proprio papež definuje a rozlišuje různé typy legátů čili apoštolských vyslanců, nunciů, pronunciů, internunciů a další podle druhu pověření, která přijímají:

« 1. *Nomine Legatorum Romani Pontificis hic appellantur viri ecclesiastici, plerumque Episcopali Ordine insignes, quibus Romanus Pontifex officium committit suam stabili modo gerendi personam in variis terrarum orbis Nationibus vel Regionibus.*

2. *Iidem pontificiam legationem exercent vel apud Ecclesias locales tantum, vel apud Ecclesias simul et Res Publicas atque civilia Gubernia. Qui legatione funguntur tantum apud Ecclesias locales, vocantur Delegati Apostolici; si vero ad hanc legationem, indolis religiosae atque ecclesialis, accedit etiam munus publicas fovendi rationes cum Civitatibus ed civilibus Guberniis, tunc Legati proprio titulo nuncupantur vel Nuntii, vel Pro Nuntii, vel Internuntii, prouti vel ad ordinem pertinent „Publicorum Legatorum“ cum iure partes gerendi Decani in Legatorum coetu, vel hoc iure carent, vel recensentur inter „Legatos extraordinarios et Administros liberis cum mandatis“.*

Can. 367 — Pontificii Legati munus non exspirat vacante Sede Apostolica, nisi aliud in litteris pontificiis statuatur; cessat autem expleto mandato, revocatione eidem intimata, renuntiatione a Romano Pontifice acceptata »: Srov. http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#SECTIO_I

²⁵⁷ MICHAEL F. FELDKAMP, op. cit., s. 86.

²⁵⁸ Motu Proprio *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*; AAS, vol. LXI, 1969.

3. *Ob peculiaria adiuncta loci vel temporis, Legatus Pontificius aliis nominibus appellari potest, uti, verbi gratia, „Delegatus Apostolicus et Missus Sanctae Sedis ad Gubernium“. Fit etiam ut, stabiliter quidem, sed ad Legati munus supplendum, Legationi Pontificiae praeponatur „Regens“, aut „Curam Agens ad Negotia publicis litteris instructus ».*

Tedy rozšiřuje pravomoc zastupovat Svatý stolec i na ty kleriky a laiky, kteří se účastní papežské delegace u mezinárodních organizací nebo kteří vystupují na konferencích a kongresech. Je-li Svatý stolec členem mezinárodní organizace nebo má hlasovací právo na konferenci, má vyslanec práva delegáta, jinak má práva pozorovatele. Tak kapitola II. v odst. 1 a 2 stanoví:

« 1. Personam gerunt Sanctae Sedis ii quoque ecclesiastici et laici viri, qui, ut praepositi vel membra, in Pontificiam Missionem cooptantur apud Consilia Internationalia, aut apud Conferentias et Congressus. Hi vocantur Delegati vel Observatores, prout Sancta Sedes recensetur aut non recensetur inter membra Consiliorum Internationalium, et partem habet in aliqua Conferentia cum aut sine iure suffragii.

2. Similiter personam Sanctae Sedis gerunt membra illa Pontificiae Legationis quae, sive deest sive abest ad tempus eiusdem Legationis praepositus, eius vices suppleant tum erga Ecclesiam localem, tum erga Civitatis Gubernium, appellanturque „Curam Agentes ad negotia ad interim“ ».

Lze-li na jedné straně vytušit společný teologický základ papežské diplomacie a obrazu křesťanského misionáře v Ježíšových slovech *«Jděte tedy, získejte za učedníky všechny národy »* (Mt 28,19), nelze stejně tak zapomínat na to, že diplomatickou činnost Svatého stolce nelze poměřovat s hlásáním víry, nakolik za účelem dosažení svých zahraničněpolitických cílů používá světské prostředky vlastní diplomacii a musí nutně uzavírat kompromisy jako v jakémkoli diplomatickém jednání. Nicméně takové kompromisy nesmí nikdy být proti teologickým pravdám, ani v případech, kdy Svatý stolec riskuje v jednání ztrátu autority.

Papež Pius XI. během promluvy k profesorům a studentům koleje v Mondragonu 14. května 1929 vyslovil historickou větu, která lépe než cokoli jiného vysvětluje cíl církve, a tedy i její diplomatické aktivity: *« Kdyby šlo o spásu jakékoli*

duše nebo o zabránění větším škodám na duších, cítili bychom odvahu jednat osobně i s ďáblem». ²⁵⁹

Na základě tohoto přesvědčení se Svatý stolec aspoň třikrát pokoušel navázat diplomatické vztahy se Sovětským svazem v letech 1921 až 1927. Na obranu svobody vyznání navrhoval, aby Rusko bylo přijato na světovou ekonomickou konferenci do Ženevy, pouze pokud by zaručilo tuto svobodu a vrátilo majetek vyvlastněný náboženským komunitám působícím na jeho území. Všechny pokusy Svatého stolce ztroskotaly kvůli ruskému odmítnutí přijmout duchovní a zakládat semináře. Papež Pius XI. byl tedy donucen přerušit diplomatická jednání se Sovětským svazem.

Jak již bylo uvedeno, Svatý stolec tajně vyjednával asi dva a půl roku, od 1926 do 1929, s dalším diktátorským režimem, s rodícím se italským fašismem Benita Mussoliniho, a to za účelem vyřešení tzv. „římské otázky“, která se týkala budoucnosti římského papežství. Jednání skočilo 11. února 1929 podepsáním *Lateránských smluv* – které se nazývaly podle paláce San Giovanni in Laterano, kde tyto smlouvy byly podepsány – a byly vyjednány mezi kardinálem státním sekretářem Pietrem Gasparim za Svatý stolec a Benitem Mussolinim jako italským premiérem. Těmito smlouvami, které rušily předchozí zákon o zárukách schválený italským parlamentem 13. května 1871 po dobytí Říma a nikdy neschválený Svatým stolicem, se uzásadilo vzájemné uznání mezi Italským královstvím a Městským státem Vatikán. Italská vláda schválila nezávislost Svatého stolce vytvořením Městského státu Vatikán a uznala jeho plnou suverenitu s výslovným úmyslem zaručit Svatému stolci suverenitu i na mezinárodním poli; tím, že Lateránské smlouvy získaly formu mezinárodních smluv, definují pozici Svatého stolce jak vůči italské vládě, tak vzhledem k dalším subjektům mezinárodního práva. Tyto potřeby jsou vyjádřeny v preambuli smlouvy: « (...) *za účelem zajistit Svatému stolci absolutní a viditelnou nezávislost, zaručit Vám nezpochybnitelnou suverenitu v mezinárodní oblasti; byla zjištěna nutnost za určitých podmínek vytvořit Městský stát Vatikán a*

---

²⁵⁹ Srov. http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/speeches/documents/hf_p-xi_spe_19290514_ecco-una_it.html

uznat na jeho území Svatému stolci plné vlastnictví a výlučnou a absolutní moc a suverenitu. »²⁶⁰

Lateránské smlouvy jsou rozděleny na tři hlavní části, na smlouvu zakládající Městský stát Vatikán, konkordát upravující vztahy mezi Italským státem a církví, a finanční dohodu, která definovala odškodnění církvi ze strany Italského státu. Legační právo Svatého stolce upravoval čl. 12 smlouvy:

« Itálie přiznává Svatému stolci aktivní a pasivní legační právo podle všeobecných pravidel mezinárodního práva.

Vyslancům cizích vlád u Svatého stolce zůstávají zachována v království všechny výsady a imunity, které náleží diplomatickým zástupcům podle mezinárodního práva, a jejich sídla mohou zůstat na italském území s tím, že požívají imunitu náležející jim podle norem mezinárodního práva, i když jejich státy nemají s Itálií diplomatické styky.

Je dohodnuto, že Itálie bude usilovat o to, aby vždy a v každém případě byla zachována svoboda korespondence všech států, i válčících, se Svatým stolcem a naopak, jakož i svobodný přístup biskupů z celého světa k Apoštolskému stolci.

Vysoké smluvní strany usilují o vytvoření vzájemných běžných diplomatických vztahů, prostřednictvím pověření italského velvyslance u Svatého stolce a papežského nuncia u Itálie, který bude děkanem diplomatického sboru, v souladu se zvykovým právem uznaným na Vídeňském kongresu aktem z 9. června 1815.

V důsledku uznané suverenity a bez újmy následujícího článku 19, diplomaté Svatého stolce a poslové vyslaní jménem Nejvyššího pontifika požívají na italském území, i během války, stejného zacházení přiznaného diplomatům a poslům úřadů jiných zahraničních vlád, podle norem mezinárodního práva ».²⁶¹

Suverénní postavení, které Svatý stolec smlouvou získává, je definováno v článku 24:

---

²⁶⁰ Dohoda mezi Svatým stolcem a Itálií, preambule:

<http://www.vaticanstate.va/NR/rdonlyres/FBFEA0E8-B43A-452A-AAA0-1AF49590F658/2614/TrattatoSantaSedeItalia.pdf>

²⁶¹ Dohoda mezi Svatým stolcem a Itálií, čl. 12,

<http://www.vaticanstate.va/NR/rdonlyres/FBFEA0E8-B43A-452A-AAA0-1AF49590F658/2614/TrattatoSantaSedeItalia.pdf>

« Svatý stolec ve vztahu k suverenitě, která mu přísluší i na mezinárodní úrovni, prohlašuje, že chce zůstat a zůstane vně časných konfliktů mezi jinými státy i na mezinárodních kongresech konaných na toto téma, leda že obě znesvářené strany učiní společné prohlášení o jeho mírovém úkolu a vyhradí mu v každém případě jeho morální a duchovní pravomoc.

*Proto bude Městský stát Vatikán vždy a v každém případě považován za neutrální a nedotknutelné území ».*²⁶²

Po Lateránských smlouvách se vztahy mezi katolickou církví a Itálií zhoršily v důsledku stále větších zásahů fašistické vlády Mussoliniho na úkor svobody Svatého stolce; především po přiblížení se Itálie k rasistickým a nesnášenlivým pozicím národněsocialistického Německa musel Svatý stolec odsoudit italské porušování nedávno podepsaného konkordátu, zejména u příležitosti vydání italského zákona o manželství mezi příslušníky různých „ras“. Církev 20. července 1933 podepsala konkordát i s nacistickým Německem Adolfa Hitlera, na který se pak Hitler mohl odvolávat, když národní socialisté začali své útoky proti katolické církvi a křesťanským hodnotám. Konkordát chránil náboženská sdružení a svobodu výuky náboženství na školách, zakazoval však kněžím aktivně se účastnit na politickém životě země.

Navzdory diktátorským režimům ve válečných obdobích, papežská velvyslanectví - nunciatury v západní Evropě vydržely. Ihned po skončení 2. světové války Svatý stolec otevřel další nunciatury na Východě a v Africe: v roce 1946 v Číně, rok poté v Egyptě a Libanonu, v Indii v roce 1948, v Indonésii 1950, na Filipínách 1951, v Pákistánu a Japonsku 1952, v Sýrii a Iránu pak v 1953. Především v Africe se diplomatické styky rozšířily na téměř všechny nezávislé státy.

V současné době²⁶³ je 177 států, s nimiž Svatý stolec udržuje diplomatické vztahy (včetně „speciálních“ případů Ruské federace a OOP); 33 je mezinárodních

---

²⁶² Dohoda mezi Svatým stolcem a Itálií, čl. 24,
<http://www.vaticanstate.va/NR/rdonlyres/FBFEA0E8-B43A-452A-AAA0-1AF49590F658/2614/TrattatoSantaSedeItalia.pdf>

organizací a mezivládních organizací, u nichž má Svátý stolec zastoupení (včetně OSN).

Svátý stolec má zastoupení také u desíti regionálních organizací a mezivládních organizací (včetně Arabské ligy).

Apoštolských nunciů je 101, všichni jako duchovní „*plerumque Episcopali Ordine insignes*“, ²⁶⁴ a jsou dosazováni do různých nunciatur (včetně stálých pozorovatelů v sídlech OSN v New Yorku a Ženevě). Někteří nunciové zastupují Svátý stolec u více států nebo mezinárodních organizací.

Pro vatikánský Státní sekretariát jsou kromě prezidenta Papežské církevní akademie k dispozici dva apoštolští nunciové.

Kromě nich je zde ještě pět stálých pozorovatelů nenunciů u UNESCO v Paříži, u FAO v Římě, v Radě Evropy ve Štrasburku, u OBSE a MAAE ve Vídni a u Světové turistické organizace v Madridu.

---

²⁶³ Srov. *Annuario Pontificio* 2008, Città del Vaticano, 2008. Srov. také: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/card-bertone/2007/documents/rc_seg-st_20070222_present-volumi_it.html

²⁶⁴ *Motu proprio Sollicitudo omnium ecclesiarum* I, 1: *Enchiridion Vaticanum*, vol. 3, 1968-1970, s. 782.

Úloha diplomacie Svatého stolce

Základní principy, které inspirovaly a inspirují jednání a roli Svatého stolce v mezinárodním prostředí, byly několikrát výslovně vyhlášeny jejími zástupci. V úvodu k publikaci *Serving the human family*, která obsahuje nejvýznamnější konference OSN, na nichž se účastnil Svatý stolec, vatikánský státní sekretář kardinál Angelo Sodano připomenul slova papeže Pavla VI. před generálním shromážděním OSN ze 4. října 1965 a vysvětlil, že funkce Svatého stolce ve společenství národů je efektivně bojovat o *smysl síly* pomocí *silou rozumu* a že lidská osoba je v centru zájmu církve. Kromě toho, protože je Svatý stolec zbaven běžných starostí národních politik o hrubý domácí produkt nebo o politickou, vojenskou a ekonomickou rovnováhu, může se vyjadřovat mnohem autonomněji a objektivněji a je v podstatě, jak to definuje kardinál Sodano, « *nestranným státem* ». ²⁶⁵

K obraně lidské osoby církví patří přirozeně i obrana svobody vyznání. V Doporučeních Svatého stolce u příležitosti Světové konference o lidských právech ve Vídni (1993) čteme, že pro církev je právo na náboženskou svobodu „základním“ právem ve smyslu, že tvoří základ, na němž lze stavět jakékoli další

---

²⁶⁵ « (...) at the United Nations the Holy See willingly takes its place among the community of nations in order to combat effectively the reasons of force with the force of reason. The Holy See's activity at the United Nations has as its focus the human person – every person – regardless of race, religion, sex or nationality. It seeks to uphold the dignity of the human person both by enunciating principles of a general nature and by materially serving the needs of the human family, particularly the poorest and most oppressed. The Church considers herself, in the words of Pope Paul VI, an „expert in humanity“, and able to speak in the international forum on behalf of the human person. Unlike secular nations which understandably must be concerned about their Gross National Product, about the political and military balance of power, about balances of trade and national prestige, the Holy See is a „disinterested“ State, in the sense that the usual aims of national politics are not part of its international agenda. At the United Nations the Holy See can thus speak about international matters from a very different and far less self-interested perspective », Foreword by His Eminence Angelo Cardinal Sodano Secretary of State, in *Serving the Human Family, the Holy See at the Major United Nations Conferences*, New York 1997, s. 7-8.

lidské právo, protože se týká prapůvodního vztahu lidské bytosti se svým Stvořitelem.²⁶⁶

Svatý stolec založil historicky « *první stálou mediační instituci* »²⁶⁷ fungující jako arbitrážní a smírčí komise. Arbitrážní postup je analogický k postupu soudnímu a v oblastech mezinárodních sporů je zárukou větší objektivity a nezávislosti na politických zásadách. Papežové používali arbitráže v různých situacích:

« 1. *K seznámení se se spory inter gentes a jejich posouzení, a to z důvodu jurisdikční pravomoci a autority příslušející papeži;*

2. *Za účelem arbitráží ve vlastním smyslu, na žádost a za souhlasu stran;*

3. *Za účelem mediace, jejímž prostřednictvím papež vykonával činnost převážně diplomatickou, když se u stran přimlouval při formulaci návrhů za účelem smíření protistran ».*²⁶⁸

Historicky můžeme rozlišit čtyři fáze vztahů světské autority se Svatým stolcem.

V prvním období, v 5. století, papež Gelasius I. uznal božský původ panovnické moci a v důsledku toho i povinnost církve poslouchat světské zákony panovníka. Potvrdil však, že v duchovní oblasti to byl panovník, který musel poslouchat biskupy, aniž by se pokoušel o zásahy. To Lanza definuje jako „*zásadu vzájemné závislosti*“.

Papež Řehoř VII. stanovil, že pontifex může zasahovat do světských záležitostí pouze v případech, kdyby se král nebo panovník zpronevěřili svým povinnostem vůči církvi či jejím poddaným, a tím zformuloval „*potestas indirecta in temporalibus*“.

---

²⁶⁶ *Serving the Human Family, the Holy See at the Major United Nations Conferences*, New York 1997, s. 142. Srov. také ANDRÉ DUPUY, *Words that matter, the Holy See in Multilateral Diplomacy, Anthology (1970-2000)*, New York 2003, s. 117nn.

²⁶⁷ ALDO LANZA, op. cit., s. 64; tuto publikaci jsem použil pro dějinnou rekonstrukci mezinárodní role Svatého stolce a za účelem popisu pojmu arbitráže, jakož i pro informace obsažené v uvedených příkladech arbitráží, s. 63nn.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 63.

„*Potestas directa in temporalibus*“ byla naopak zformulována Bonifácem VIII. v bule *Unam Sanctam*; Petrovu následníkovi příslušela podle Bonifáce VIII. jak moc duchovní, tak i světská. Tento pojem upravil Robert Bellarmin, který potvrdil koncepci Řehoře VII., tedy existenci „*potestas indirecta in temporalibus*“ popřením existence „*potestas directa*“.

Mezi lety 1198 a 1205 papež Inocenc III. pozval arménského krále Lva a hraběte z Tripolisu před své legáty, aby rozsoudil jejich spor. Z analýzy způsobu, jakým papež vedl arbitráž, lze vyvodit jeho velkou kompetenci a podřízení stran papežskému procesu: především papež definoval vlastní kompetenci, pak specifikoval přijatý postup a kritéria soudu; svým legátům tedy svěřil plnou moc a zdůraznil převahu moci práva nad silou zbraní. Následná papežská sdělení obsahují podmínky, které obě strany musejí přijmout, aby bylo možno otázku rozřešit a arbitráž skončila.

Lanza rozlišuje dva důvody, proč bylo možné použít institut arbitráže pro urovnání sporů před papeži ve středověku: důvod politicko-náboženský se týkal skutečnosti, že náboženství pronikalo veškerý společenský a politický život ve středověku a považovalo duchovní autoritu a imperiální autoritu za sjednocenou ve vztahu světský-duchovní; jestliže pontifex měl záruky světské autority při své činnosti „zduchovňování“, pak i moc panovníka byla potvrzována a ospravedlňována papežským potvrzením. Druhým důvodem arbitrážní role papeže lze hledat ve struktuře feudální společnosti, která je založena na myšlence územních zisků a na výkonu panovnické moci v omezených souvislostech a jako taková umožňovala papeži vyslovovat se k politicko-územním sporům.

Ve středověku tedy uznání duchovního primátu papeže jej činilo nejvěrohodnějším zprostředkovatelem a jeho časté zásahy při řešení sporů mu umožňovaly omezovat používání násilí. Obzvláště:

« 1. *Papežové se přimlouvali u králů, aby napravili to, co spáchali proti spravedlnosti;*

2. *snažili se zabránit nepřátelství nebo je omezit, když už vzniklo;*

3. *k papežům se uchýlovali vládci, aby se osvobodili od svévole silnějších vládců* ».²⁶⁹

---

²⁶⁹ Tamtéž, s. 70;

Jedním z důsledků geografických objevů 15. století bylo, že tyto objevy byly důvodem nových konfliktů mezi zeměmi nárokujícími si vlastnictví Nového světa, a byla tak znovu potvrzena úloha papeže jako autority schopné přiznávat jurisdikci a jako prostředníka mezi spory: byl to on, kdo přiděloval nejen sféry vlivu pro šíření katolické víry, ale uděloval skutečnou politickou kompetenci.²⁷⁰

Otázka tzv. „raya“, rozdělující nová dobytá území mezi Španěly a Portugalce, je příkladem papežské autority v této oblasti v 15. století: « *Pro Portugalce už vládce Jindřich usiloval o to, aby od papeže obdržel nadvládu nad všemi už objevenými zeměmi nebo zeměmi, které by byly objeveny na plavbě kolem Afriky „usque ad Indos“, jakož i monopol na obchody. Jako projev této zásady zakazovala smlouva podepsaná v Toledu v roce 1480 mezi Španělskem a Portugalskem španělskému loďstvu plout do Atlantiku na jih od Kanárských ostrovů. V roce 1493 papež, kterým byl Španěl Alexandr VI. Borgia, naopak stanovil demarkační linii („raya“) přes Atlantik od severu na jih, když přesunul 100 jednotek na západ od Azor a Kapverdských ostrovů; rok poté, když se tato linie zdála příliš vstřícná vůči Španělsku, byla smlouvou z Tordesillas posunuta 370 mil na západ od Azor* ». ²⁷¹

Vestfálským mírem (1648), kterým skončila třicetiletá válka, sice papežství přišlo o svou nejvyšší duchovní moc díky tomu, že král se vyvázal ze vší investitury a stal se nezávislým, nepřestalo se však přimlouvat za urovnání sporů mezi národy. Tak papežská zprostředkování přispívala v 17. a 18. století k nacházení mírových řešení sporů mezi evropskými králi a panovníky.

V 19. století jednou z nejdůležitějších mediací vedených Apoštolským stolcem bylo prostřednictví ve sporu o vlastnictví Karolínských ostrovů²⁷² mezi Německem a Španělskem (1885). Problém vznikl tak, že po příjezdu Španělů na ostrov Iap

---

²⁷⁰ Tamtéž, s. 71;

²⁷¹ GAETANO FERRO – ILARIA CARACI, *Ai confini dell'orizzonte. Storia delle esplorazioni e della geografia*, Milano 1994, s. 62-63.

²⁷² Srov. http://it.wikipedia.org/wiki/Isole_Caroline: Karolínské ostrovy jsou souostrovím (objeveným Portugalci 1527) v Tichém oceánu a tvoří je přibližně 500 vulkanických ostrovů, atolů a korálových útesů rozptýlených mezi rovníkem a 10° severní šířky v pásu dlouhém 3 000 km a širokém 800 km, v převládajícím západovýchodním směru.

v souostroví Karolín se v těchto vodách objevila německá válečná loď *Illis*, která se postupně zmocnila ostrova ve jménu německého císaře.

Zprostředkování, které proběhlo od 22. září 1885 do 17. prosince 1885, bylo pro papeže Lva XIII., jeho státního sekretáře Ludovica Iacobiniho a madridského nuncia Mariana Rampolly del Tindaro obzvláště delikátní a náročné.

Nejprve to bylo Německo, které žádalo o mediaci nebo arbitráž u papeže; Španělsko se naopak orientovalo na řešení běžnými diplomatickými cestami mezi dvěma státy, pokud by to však nebylo možné, upřednostnilo by také mít jako rozhodce římského pontifika a nikoho jiného.

Poté, co papež přijal zprostředkování, ne však arbitráž, začaly se ozývat hlasy – snad působením Itálie – o možné přímé dohodě mezi dvěma státy, dohodě, díky níž by se papež dostal do nezáviděníhodné pozice, právě proto, že byla uzavřena po jeho přijetí mediace.

Španělsko v prvním okamžiku ujistilo Svatý stolec, že přijalo německý návrh, ale krátce na to znovu navrhlo pokračovat v přímé diplomacii mezi dvěma státy. Po německém odmítnutí ihned následovaly od obou stran oficiální žádosti Svatému stolci o zprostředkování.

Papež zformuloval své návrhy: pro « (...) dohodu k podepsání bude rozhodující precedent, tedy formulace Protokolu týkajícího se Suluského souostroví podepsaného v Madridu 7. března 1884 mezi zástupci Velké Británie, Německa a Španělska. Z tohoto Protokolu, po odhlédnutí od starých titulů svrchovanosti, byly vybrány čtyři články:

« 1. potvrzení suverenity Španělska na Karolínských ostrovech a ostrovech Palaos;

2. španělská vláda bude za účelem uskutečnění své suverenity na souostroví usilovat o co nejrychlejší vybudování řádné správy s dostatečnou silou pro zachování pořádku a získaných práv;

3. potvrzení a zaručení Německu plné a neporušené svobody obchodování, plavby a skladování uhlí;

*4. rovněž zajištění Německu svobodnou výsadbu na ostrovech a právo zakládat tam zemědělské statky tak jako Španělsko ».*²⁷³

Pokud na jedné straně Německo získávalo čas prohlášením, že zásadně souhlasí s návrhy Svatého stolce, na druhou stranu společně se španělskou vládou neustále trvalo na tom, aby se dospělo k přímému řešení dohodnutému mezi oběma zeměmi. Španělská vláda nabídku odmítla a následně Německo podalo Španělsku prostřednictvím svého velvyslance v Madridu další návrh: německá vláda uzná španělskou suverenitu na celém Karolínském souostroví, podle zásad navrhovaných papežem, ale s prodloužením dohody o obchodu jako podmínkou; bez tohoto prodloužení Německo navrhovalo rozdělení území.

Protože Španělsko přijalo první část německého návrhu, Německo se nyní nacházelo v situaci, že získá záruky ohledně prodloužení obchodování, ty však závisely na schválení parlamentu. Nuncius Rampolla tedy navrhl, aby garantem byl přímo španělský král. Papež střídavě žádal, aby obě vlády ještě nezveřejňovaly papežskou mediaci vzhledem k tomu, že konec jednání byl blízko, protože měl úmysl dát vhodnější formu preambuli smluvního protokolu, na který Svatý stolec čekal, že mu bude zaslán do Říma. Mezitím Německo okupovalo Marshallovy ostrovy; ihned poté dorazil do Říma protokol Berlínem upravený a schválený Madridem: Marshallovy ostrovy byly mimo dohodu a španělská suverenita byla uznána pouze na Karolínských ostrovech. Poté, co Svatý stolec zjišťoval úmysly a očekávání obou stran ohledně Marshallových ostrovů, předal konečný návrh oběma vládám, které ho přijaly, a kromě toho se shodly na tom, že papežský návrh má předcházet protokol a být částí celé dohody. 17. prosince 1885 strany dohodu ve Vatikánu podepsaly.

Cílem krátkého historického exkursu do mezinárodní diplomatické aktivity Svatého stolce a pomocí uvedených příkladů bylo doložit tyto aspekty: stálý zájem Svatého stolce o řešení konfliktů jako nástroj záruky míru mezi národy, zájem a aktivita, které nikdy neustaly, ani ne v období „římské otázky“; považování Svatého

---

²⁷³ ALDO LANZA, op. cit. , s. 77-78.

stolce za subjekt *super partes* na mezinárodním fóru; legitimita jeho právní subjektivity, tedy jeho diplomatické činnosti v mezinárodním oblasti.²⁷⁴

Mezinárodní úsilí Svatého stolce v mezinárodní oblasti týkající se obrany lidských práv a tedy i svobody vyznání, tématu této práce, bylo rozsáhlé.²⁷⁵ Následně uvedu ty aktivity, které podle mého mínění lze považovat za nejvýznamnější.

---

²⁷⁴ « *The question of the international personality of the Holy See has become a „classic“, to the point of being strongly debated and becoming subject of multiple research and studies which highlight what are often considered irreconcilable positions, even though each position is considered well-founded This situation is first of all the result of the implications arising from the relationship or rapport existing between the Holy See, the Catholic Church and the Vatican City State (...) the Church is understood as a community of people united by the link of baptism: this image expresses not only the autonomy of the aims and the authority vis-à-vis powers external to the Church – her sovereignty –, but also her very own institutional physiognomy – her self-organization power – structured upon the basis of an ensemble of juridical regulations produced internally – that is the originality of her domestic legal system. The Church would thus be a „puissance“, in the typical expression applied by international law to its subjects (...) It could be said that international law recognizes that the Apostolic See becomes part of the international order and takes note that it has the capacity to do so. This is historically true, right from the formative phase of the modern international legal order during the historic period of the Respublica Christiana (from X-XI century) which saw the self-definition of some of the basic institutions of modern international law »: Srov. VINCENZO BUONOMO, *The Holy See in the Contemporary International Community: a Juridical Approach According to the International Law and Practise*, in „Civitas et Iustitia“, II (2004), s. 7-40.*

²⁷⁵ « *Spojeným národům představil Svatý stolec dne 23. října 1973 rozsáhlý dokument publikovaný v A/9134/Add.2. Po základních úvahách a potvrzení práv nejen jednotlivců, ale i „náboženských skupin“, komentuje projekt OSN s tím, že obecně žádá větší přesnost formulací. Mezi body, které projekt nepředpokládá, se objevuje právo rodiny na náboženský život, právo na zakládání a udržování místních, oblastních, národních a mezinárodních náboženských spolků, svoboda vyjadřování, svoboda šíření náboženských publikací, problém ekonomických prostředků a soukromých škol, výhrada ve svědomí proti vojenské službě atd. Na konferenci KBSE ve Vídni (1987-89) Svatý stolec předložil návrh ohledně svobody myšlení, svědomí, náboženství a vyznání (srov. KBSE/WT.10, z 30. ledna 1987) »; LUIGI BRESSAN, op. cit., s. 248.*

Požadavky Svatého stolce ohledně svobody vyznání byly vyjádřeny v poselství zasláném 1. září 1980 papežem Janem Pavlem II. vedoucím představitelům států jako signatářům helsinského závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). První část papežského poselství spočívá v rozsáhlé reflexi úsilí církve « (...) *ve smyslu jejího náboženského poslání univerzálního charakteru (...) pro rozvoj míru a sociální spravedlnosti, aby se svět stal příjemnějším a lidštějším* », na zásadách církve a její nauky, vyjádřených především v deklaraci *Dignitatis Humanae* 2. vatikánského koncilu a obsažených už v encyklice Jana XIII. „*Pacem in Terris*” z 11. dubna 1963, která zdůrazňovala skutečnost, že „každý má právo uctívat Boha a následovat spravedlivé požadavky vlastního svědomí”.

Poselství pokračuje: « 4. *Ve světle předpokladů a zásad uvedených výše, Svatý stolec považuje za své právo a povinnost analyzovat specifické prvky, které odpovídají koncepci „náboženské svobody“ a které jsou její aplikací, v míře, v níž jsou odvozeny od potřeb osob nebo společenství, nebo v míře, v jaké jsou vyžadovány pro jejich konkrétní činnost. Ve výrazu a v uskutečňování náboženské svobody se projevuje přítomnost individuálních a společenských, soukromých a veřejných aspektů, úzce mezi sebou spojených, takže požívání náboženské svobody zahrnuje rozměry navzájem spojené a komplementární:*

a) *V rovině personální je třeba brát v potaz:*

- *svobodu se přimknout či ne k určité víře a patřit k odpovídající náboženské komunitě;*

- *svobodu praktikovat jednotlivě nebo kolektivně, na veřejnosti nebo soukromě, modlitební nebo náboženské aktivity a mít kostely nebo obřadní místa odpovídající potřebám věřících;*

- *svobodu rodičů vychovávat děti podle náboženského přesvědčení, které naplňuje jejich vlastní životy, tak jako možnost jim umožnit navštěvovat katechetickou a náboženskou výchovu, které poskytuje komunita;*

- *svobodu rodin vybírat školy nebo jiné prostředky zaručující dětem tuto výchovu, aniž by děti přímo nebo nepřímo musely snášet dodatečné povinnosti, které by fakticky bránily této svobodě;*

- *svobodu pro osoby mít náboženskou péči, kdekoli se nacházejí, především ve veřejných pečovatelských zařízeních (kliniky a nemocnice), ve vojenských kasárnách a ve státem zakládaných zařízeních, jako jsou detenční zařízení;*

- svobodu nebyť nucen v rovině osobní, občanské nebo sociální konat úkony v rozporu s vlastní vírou ani přijímat výchovu nebo patřit ke skupinám či sdružením, jejichž zásady jsou v rozporu s vlastním náboženským přesvědčením;

- svobodu nemuset snášet z důvodu náboženské víry omezení a diskriminaci vzhledem k ostatním občanům v různých oblastech života (ve všem, co se týká kariéry, studia, práce, povolání; účast na občanských a společenských aktivitách atd.).

b) V rovině společenské je potřeba vzít v úvahu, že náboženská vyznání, spojující věřící určité víry, existují a fungují jako společenské organismy, které jsou uspořádány podle naukových zásad a institucionálních cílů jim vlastních.

Církev jako taková a náboženské komunity obecně potřebují pro svou samotnou existenci a pro plnění svých úkolů mít určité svobody, mezi něž především patří:

- svoboda mít vlastní vnitřní hierarchii nebo příslušné duchovní, kteří jsou svobodně vybíráni z vlastních řad podle vlastních předpisů;

- svoboda pro odpovědné osoby náboženských společenství – to platí především v katolické církvi pro biskupy a další církevní představené – vykonávat svobodně vlastní úřad, udělovat svěcení kněžím nebo duchovním, jmenovat je do církevních úřadů, vyměňovat si informace a mít styky s příslušníky vlastní víry;

- svoboda mít vlastní instituce duchovní formace a teologických studií, do nichž lze svobodně přijímat kandidáty kněžství a svěcení;

- svoboda přijímat a vydávat náboženské knihy týkající se víry a obřadů a svobodně je používat;

- svoboda hlásat a předávat nauku víry slovem a tiskem, i mimo místa výkonu obřadů, a předávat morální nauku týkající se lidské činnosti a společenské organizace: to v souladu se závazkem obsaženým v Helsinském závěrečném aktu. Usnadňovat šíření informací, kultury a výměnu poznatků a zkušeností v oblasti výchovy, což mimoto odpovídá v náboženském prostředí evangelizačnímu poslání církve;

- svoboda používat za stejným účelem prostředky sociální komunikace (tisk, rádio, televize);

- svoboda vykonávat vzdělávací činnost, činnost veřejně prospěšnou a pečovatelskou, které umožňují uvádět do praxe náboženské příkazy a lásku k bratřím, především k těm, kteří ji nejvíce potřebují.

Kromě toho:

- pro to vše, co se týká náboženských společenství, které jako katolická církev

mají nejvyšší autoritu, která má na univerzální rovině, podle předpisů vlastní víry, odpovědnost upevňovat pomocí magisteria a jurisdikce jednotu společenství, která spojuje všechny pastýře a věřící téhož vyznání: svoboda uskutečňovat vzájemnou komunikaci mezi touto autoritou, pastýři a místními náboženskými společenstvími, svoboda šířit dokumenty a texty magisteria (encykliky, instrukce...);

- na mezinárodní úrovni: svoboda komunikačních prostředků, spolupráce, náboženské solidarity, s možností mnohonárodnostního a univerzálního setkávání a shromažďování;

- dále na mezinárodní úrovni svoboda vyměňovat si mezi náboženskými komunitami informace a příspěvky teologického náboženského charakteru.

5. Svoboda svědomí a vyznání s konkrétními prvky výše uvedenými je, jak bylo řečeno, primárním a nezcižitelným právem osoby; kromě toho, co se týče nejintimnější oblasti duše, lze také říci, že je nejhlubším důvodem ostatních svobod zakotveným v každé lidské osobě. Samozřejmě, že takovou svobodu lze uskutečňovat jen odpovědně, tedy pomocí etických principů, a s ohledem na rovnost a spravedlnost, které lze podporovat jen uvedeným dialogem s institucemi, jež ze své podstaty slouží náboženskému životu.

6. Katolická církev – která není omezena na určité území a nemá hranice, ale zahrnuje muže a ženy rozptýlené po celé Zemi – díky mnohaleté zkušenosti ví, že potlačování, přestupování nebo omezování náboženské svobody vedlo k utrpení a problémům morálním i hmotným a že ještě dnes jsou miliony lidí, které tím trpí; naopak, uznání této svobody, její zaručení a její dodržování přináší lidem štěstí a mír společnosti, a je nikoli druhořadým prvkem posilování mravní soudržnosti státu, vede k růstu obecného blaha lidu a podněcuje v prostředí důvěry spolupráci mezi národy.

Kromě toho zdravé používání náboženské svobody slouží i k formování občanů, aby se v plném uznání mravního řádu „snažili vychovávat lidi oddané mravnímu řádu, poslušné zákonité autority a milující pravou svobodu; lidi, kteří posuzují věci vlastním úsudkem ve světle pravdy, jednají se smyslem pro odpovědnost, snaží se konat všechno pravdivé a spravedlivé a ochotně v tom spolupracují s ostatními” (deklarace Dignitatis Humanae, 8).

Správně pochopená náboženská svoboda slouží k zajištění pořádku a blahobytu každé země a společnosti, protože všichni lidé, jakmile cítí, že jejich základní práva jsou chráněna, jsou ochotnější pro práci pro obecné dobro.

Úcta k zásadě náboženské svobody slouží i k posílení mezinárodního míru, který, jak si lze přečíst v již uvedeném projevu k OSN, je naopak ohrožován

*porušováním lidských práv, obzvláště nerovnoměrným rozdělováním hmotných statků a porušováním objektivních práv lidského ducha, jeho svědomí a kreativity, kam patří i vztah člověka k Bohu. Pouze plné respektování práv, zaručené skutečně všem lidem, může zajistit úplný mír ».*²⁷⁶

V říjnu 1985 u příležitosti Kulturního fóra v Budapešti, organizovaného v souvislosti se spoluprací předvídanou v Helsinkách a Madridu mezi státy KBSE, delegát Svatého stolce Mons. Jean-Louis Tauran představil několik zásad, které jsou univerzálním požadavkem pro skutečné uznávání důstojnosti a svobody věřících i v kulturní oblasti:

« 1. Členové náboženských denominací musejí mít možnost mezi sebou komunikovat, jak v rámci státu, kterého jsou občany, tak i se svými souvěrci z jiných států, a to jak na úrovni členů, tak na rovině odpovědných osob.

2. Jako každá lidská osoba, i věřící má potřebu mít možnost se vzdělávat v náboženské oblasti, a tedy mít možnost opatrovat si a znát díla teologického obsahu a náboženské reflexe. Kromě toho by náboženské instituce a organizace měly mít možnost vydávat všechny knihy podle svých potřeb, především pro semináře a formační domy.

3. Je potřeba, aby bylo zaručeno i právo rodin mít možnost podle svého svědomí předávat svým dětem náboženské dědictví a kulturní hodnoty, které charakterizují jejich etnickou komunitu. Tato zásada nesmí být opomíjena zákony upravujícími vzdělávání.

4. Věřící musejí mít také možnost používat prostředky sociální komunikace jak národní, tak mezinárodní, pro svobodný příjem a šíření kulturních zpráv a programů náboženského charakteru. Měli by také mít možnost bez překážek odebírat noviny, časopisy a náboženskou literaturu a využívat reálných možností pro tisk vlastních publikací.

5. Svobodná setkávání mezi specialisty náboženských a teologických věd jsou chápána jako nutnost pro výměnu mezi společenstvím a věřícími: to předpokládá, že tyto komunity mohou zvát a přijímat odborníky do vlastní země stejně jako se účastnit

---

²⁷⁶ Srov. Poselství Jana Pavla II. představitelům signatářských zemí Helsinského závěrečného aktu:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/pont_messages/1980/documents/hf_jp-ii_mes_19800901_helsinki-act_it.html

setkání v zahraničí. Je tedy třeba zajistit možnost přemísťovat se za účelem umožnění účasti na těchto setkáních.

6. Při restaurování náboženských budov aktuálně sloužících obřadům je potřeba činit vše možné pro zachování specifického účelu: kostel, i kromě své umělecké hodnoty, musí zůstat místem, kde se společenství věřících shromáždí při slavení obřadů a kde žije svou víru. Stejná zásada se má uplatnit při restaurování klášterů přijímajících osoby, které si zvolily společný život podle pravidel legitimně stanovených řeholní autoritou nebo vlastními stanovami ».²⁷⁷

Mezi dalšími vystoupeními Svatého stolce v oblasti svobody vyznání a obrany lidských práv lze připomenout:

9. září 2002: vystoupení vedoucího delegace Svatého stolce, Mons. Ettore Balestrera, během plenárního zasedání každoročního shromáždění ve Varšavě Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Mons. Balestrero připomíná základní hodnotu svobody vyznání, která tvoří základní prvek pro mírové spolužití osob, a z toho plynoucí povinnost uznávat toto právo ze strany všech vlád:

*« As we all know, religious freedom is a fundamental freedom. It adheres directly to the person and it is prior to any civil authority. The defence of this right limits the States and is an expression of their authentic democratic nature. No civil law on religious communities may therefor be used to limit the activities, which are expression of the religious freedom of those communities and of their individual members (...) When religious convictions are freely chosen and lived in a coherent way, they constitute a resource, rather than a potential risk (...) We all know that religious freedom remains an essential element for security and for the peaceful coexistence of peoples, a condition for any effective conflict prevention and a powerful tool for the construction of a lasting peace ».*²⁷⁸

8. listopadu 2002: u příležitosti diskuse na téma náboženské svobody pronesl na Třetím výboru Generálního shromáždění OSN Mons. Renato Raffaele Martino, vedoucí delegace Svatého stolce, projev, v němž zdůraznil potřebu svobody vyznání

---

²⁷⁷ LUIGI BRESSAN, op. cit., s. 251-252.

²⁷⁸ Srov. „L'Osservatore Romano“, 12.9.2002, s. 2.

rozšířenou na jakékoli vyznání a upozornil na to, že uchýlovat se k násilí ve jménu náboženství je skutečnou úchylnou v naukách největších náboženství:

*« The right to life, the right to freedom of religion or belief and respect for religious and cultural heritage are the basic premises for human existence. The fact that there are still many places today where the right to gather for worship is either not recognized or is limited to the members of one religion alone or where religious belief is pushed aside in the name of development or 'modern thought' is a sad commentary on any claim to a more just, peaceful world where fundamental rights and freedoms are more widely promoted and respected. My Delegation renews its conviction that recourse to violence, in the name of religious belief, is a perversion of the very teachings of the major religions. The Holy See reaffirms here today what many religious leaders have repeated so often: „The use of violence can never claim a religious justification, nor can it foster the growth of true religious feeling“ ».*²⁷⁹

6. prosince 2002: na plenárním zasedání shromáždění Rady ministrů OBSE, které se uskutečnilo v portugalském Portu 6. a 7. prosince, J.E. Mons. Jean-Louis Tauran, vatikánský sekretář pro vztahy se státy, který vedl delegaci Svatého stolce, hovořil o úctě k svobodě vyznání a přirovnal ji k „testu“ dodržování základních práv, s odvoláním se na výraz papeže Jana Pavla II. v projevu k diplomatickému sboru u Svatého stolce ze dne 9. ledna 1989.²⁸⁰

10. října 2003: Jan Pavel II. v promluvě k účastníkům parlamentního shromáždění OBSE:

« Už od počátku helsinského procesu uznaly zúčastněné státy mezinárodní rozměr práva na svobodu vyznání a jeho důležitost pro bezpečnost a stabilitu společenství národů (...) při uznání zdravého smyslu sekulární povahy státu je důležité, aby byla uznána pozitivní role věřících ve veřejném životě. To mezi jinými věcmi odpovídá požadavkům zdravého pluralismu a přispívá k vytváření skutečné demokracie, která je původním úkolem OBSE (...)

3. Stejným způsobem, jak škodí společnosti, je-li náboženství odsunováno do soukromé sféry, jsou i společnost a občanské instituce oslabovány, když

---

²⁷⁹ Srov. „L'Osservatore Romano“, 13.11.2002, s. 2.

²⁸⁰ Srov. „L'Osservatore Romano“, 7.12.2002, s. 2.

zákonodárství při porušování svobody vyznání prosazuje náboženský indiferentismus, relativismus a synkretismus, a dokonce je i ospravedlňuje mylným chápáním tolerance.

Naproti tomu všichni občané mají prospěch z toho, když jsou oceňovány náboženské tradice, ve kterých je každý národ zakořeněn a s nimiž se obecně národy obzvláště identifikují. Prosazování svobody vyznání se může dít i prostřednictvím opatření pro různé právní obory, jen když bude zaručena svébytnost a svoboda každého náboženství.

*4. Proto vás chci jen pozvat, milí zákonodárci, abyste se chopili úkolů, které vaše státy v rámci OBSE přijaly v oblasti svobody vyznání ».*²⁸¹

1. dubna 2004: promluva Mons. Silvana Tomasího, apoštolského nuncia a stálého pozorovatele Svatého stolce u OSN, na 60. zasedání Komise pro lidská práva v Ženevě. Téma: Výkon náboženské svobody zahrnuje účast na veřejném životě společnosti.²⁸²

2. května 2004: promluva papeže Jana Pavla II. při modlitbě Regina Coeli, kterou přivítal vstup deseti nových zemí do Evropské unie a připomenul příspěvek církve pro budoucnost svobody, solidarity, spravedlnosti a míru s přáním znovuoživení vlastních křesťanských kořenů Evropy:

*« Živá voda evangelia může Evropě zaručit rozvoj odpovídající její identitě, ve svobodě a solidaritě, ve spravedlnosti a míru. Pouze Evropa, která neodstraňuje, ale odkrývá své křesťanské kořeny, může dostát velkým výzvám třetího tisíciletí: míru, dialogu mezi kulturami a náboženstvími a zachování stvoření ».*²⁸³

1. listopadu 2004: na 4. výboru 59. zasedání Generálního shromáždění OSN vedoucí delegace Svatého stolce Mons. Celestino Migliore, apoštolský nuncius, při

---

²⁸¹ Srov. *Promluva Jana Pavla II. k účastníkům parlamentního shromáždění Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE):*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2003/october/documents/hf_jp-ii_spe_20031010_osce_it.html

²⁸² Srov. „L'Osservatore Romano“, 5.-6.4.2004, s. 2.

²⁸³ Srov. „L'Osservatore Romano“, 3.-4.5.2004, s. 1.

výzvě stranám v konfliktu na Středním Východě, aby obnovily jednání plánovaná z „Road Map“, se vyjádřil k odstranění všech forem nesnášenlivosti.²⁸⁴

24. ledna 2005: promluva Jana Pavla II. k biskupům Španělské biskupské konference při návštěvě „Ad Limina Apostolorum“, kdy hovořil o rozšíření laicismu a jeho důsledcích pro svobodu vyznání:

« *En el ámbito social se va difundiendo también una mentalidad inspirada en el laicismo, ideología que lleva gradualmente, de forma más o menos consciente, a la restricción de la libertad religiosa hasta promover un desprecio o ignorancia de lo religioso, relegando la fe a la esfera de lo privado y oponiéndose a su expresión pública* »²⁸⁵

2. dubna 2005: vystoupení stálého pozorovatele Svatého stolce u OSN v Ženevě Mons. Silvana Tomasiho během 61. zasedání Komise pro lidská práva, kde pojednává o některých aspektech svobody vyznání.²⁸⁶

29. června 2006: vystoupení stálého pozorovatele Svatého stolce v druhé části prvního zasedání Rady pro lidská práva. Mons. Silvano Tomasi ve své řeči upozornil na zásadní důležitost ochrany a prosazování náboženské svobody.²⁸⁷

21. září 2006: vystoupení Mons. Silvana Tomasiho během druhého zasedání Rady pro lidská práva, kdy vyzval mezinárodní společenství k obraně svobody vyznání, což má být „trvalým imperativem“.²⁸⁸

28. listopadu 2006: projev papeže Benedikta XVI. k diplomatickému sboru na apoštolské nunciatuře v Ankaře během své apoštolské cesty do Turecka. Papež

---

²⁸⁴ Srov. „L'Osservatore Romano“, 13.11.2004, s. 2.

²⁸⁵ Srov. *Promluva Jana Pavla II. k zástupcům Španělské biskupské konference při návštěvě „Ad Limina Apostolorum“*:
http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2005/january/documents/hf_jp-ii_spe_20050124_spanish-bishops_sp.html

²⁸⁶ Srov. „L'Osservatore Romano“, 13.4.2005, s. 11.

²⁸⁷ Srov. „L'Osservatore Romano“, 3.-4.7.2006, s. 2.

²⁸⁸ Srov. „L'Osservatore Romano“, 30.9.2006, s. 2.

se vyjádřil k svobodě vyznání, kdy úkolem každé civilní autority v každém demokratickém státě je zajistit skutečnou svobodu všech věřících a umožnit jim svobodně si uspořádat život vlastní náboženské komunity:

*« La Turquie (...) s'est donné les moyens de devenir un grand pays moderne, en faisant notamment le choix d'un État laïque, distinguant clairement la société civile et la religion, afin de permettre à chacune d'être autonome dans son domaine propre, tout en respectant la sphère de l'autre. Le fait que la majorité de la population de ce pays soit musulmane constitue une réalité marquante de la vie sociale dont l'État ne peut que tenir compte, mais la constitution turque reconnaît à tout citoyen les droits à la liberté de culte et à la liberté de conscience. C'est le devoir des Autorités civiles dans tout pays démocratique de garantir la liberté effective de tous les croyants et de leur permettre d'organiser librement la vie de leur communauté religieuse. Je souhaite bien sûr que les croyants, à quelque communauté religieuse qu'ils appartiennent, puissent toujours bénéficier de ces droits, certain que la liberté religieuse est une expression fondamentale de la liberté humaine et que la présence active des religions dans la société est un facteur de progrès et d'enrichissement pour tous. Cela implique bien sûr que les religions elles-mêmes ne recherchent pas à exercer directement un pouvoir politique, car elles n'ont pas vocation à cela, et, en particulier, qu'elles renoncent absolument à cautionner le recours à la violence comme expression légitime de la démarche religieuse. Je salue à cet égard la communauté catholique de Turquie, peu nombreuse mais très attachée à participer de son mieux au développement du pays, notamment par l'éducation de la jeunesse, ainsi qu'à la construction de la paix et à la concorde entre tous les citoyens ».*²⁸⁹

22. března 2007: vystoupení Mons. Silvana Tomasiho u příležitosti 4. řádného zasedání Rady pro lidská práva ohledně rozdílnosti úcty k náboženstvím a o právu na

---

²⁸⁹ *Promluva papeže Benedikta XVI. k diplomatickému sboru na apoštolské nunciatuře v Ankaře během své apoštolské cesty do Turecka (28. listopadu – 1. prosince 2006):*
http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061128_diplomatic-corps_fr.html

svobodu vyznání, jako by to byly dva neslučitelné a vzájemně se vylučující aspekty.²⁹⁰

14. září 2007: vystoupení Mons. Silvana Tomasiho u příležitosti 6. řádného zasedání Rady pro lidská práva; Mons. Tomasi především vyzval vlády, aby se vyhnuly jakékoli diskriminaci z důvodů náboženství:

*« Acknowledging to religious freedom the role of guaranteeing the interrelation among the different fundamental rights, it means that public powers should work in such a way that the profession of a religion should not limit civil rights or political and institutional participation nor should it ever be used to deny economic, social and cultural rights to individuals or to communities ».*²⁹¹

25.-26. září 2007: na každoročním zasedání ve Varšavě od 24. září do 5. října 2007 za účelem realizace přijatých úkolů v oblasti lidských práv 56 států OBSE byl Svatý stolec zastoupen Mons. Anthony Frontierem, který se ve dvou projevech, 25. a 26. září, vyjádřil na téma tolerance, zákazu diskriminace a svobody vyznání.²⁹²

5. září 2007: vystoupení Svatého stolce na třetí komisi 62. zasedání Generálního shromáždění OSN ohledně bodu 65: « zpráva Rady pro lidská práva ». Mons. Celestino Migliore trval ve svém vystoupení na tom, že neexistuje lidské právo, které by v mnoha zemích na světě nebylo závažně porušováno. Odpovědi, které Rada pro lidská práva podává na výzvy dané svobodě, zpochybňují samotnou důvěryhodnost OSN a celého systému mezinárodního práva.²⁹³

29. listopadu 2007: Mons. Dominique Mamberti, vatikánský sekretář pro vztahy se státy, u příležitosti 15. rady ministrů OBSE konané v Madridu ve dnech 29. a 30. listopadu, jako šéf delegace Svatého stolce promluvil na téma svobody vyznání

---

²⁹⁰ Srov. „L'Osservatore Romano“, 31.3.2007, s. 2.

²⁹¹ Srov. „L'Osservatore Romano“, 27.9.2007, s. 2.

²⁹² Srov. „L'Osservatore Romano“, 19.10.2007, s. 2.

²⁹³ Srov. *Vystoupení Svatého stolce na třetí komisi 62. zasedání Generálního shromáždění OSN ohledně bodu 65: « zpráva Rady pro lidská práva »:*

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2007/documents/rc_seg-st_20071105_human-rights_fr.html

a vyzval OBSE k účinnému boji proti diskriminaci a netoleranci křesťanů, židů, muslimů a věřících ostatních náboženství:

*« (...) if the OSCE is to promote human dignity in an integral way, it must also effectively combat intolerance and discrimination against Christians, Jews, Muslims and members of other religions. In fact, this question has moved up to become an important political and security theme. Religious discrimination can only effectively be addressed if all religions are equally respected and protected. The European Parliament has recently adopted a resolution deploring various episodes which endanger the very existence of Christian and other religious communities. The OSCE can be rightly proud that it was one of the first Organisations to raise the alarm concerning discrimination against Christians, but it must remain alert. Christians continue to suffer from prejudice, stereotypes, discrimination and violence. Disengagement from these problems cannot be an option! We must not hide behind the principle of „consensus“ in order to avoid effective action and neither should we be satisfied with blanket condemnations. Rather this consensus should be a catalyst for action to protect fundamental freedoms, and, above all, the religious freedom of every believer and of each religious community ».*²⁹⁴

10. prosince 2007: Vystoupení Mons. Silvana Tomasiho v druhé části šestého řádného zasedání Rady pro lidská práva, v souvislosti se začátkem roku 60. výročí Všeobecné deklarace lidských práv:

« In this context, the important debate on the relation between freedom of speech and expression, on the one hand, and respect for religion and religious symbols on the other, finds a solution in human dignity. I can only increase my own dignity, that is to enjoy human rights to the full, when I respect the dignity of others.

---

²⁹⁴ Srov. 15. rada ministrů OBSE:

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2007/documents/rc_seg-st_20071129_osce-madrid_en.html

*Freedom of religion for all, and education to implement such freedom, become the main road for respect of all beliefs and convictions ».*²⁹⁵

---

²⁹⁵ Srov. *Vystoupení Svatého stolce na šestém řádném zasedání Rady pro lidská práva:*
http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2007/documents/rc_seg-st_20071210_udhr_en.html

Papežské dokumenty a intervence

Jak už bylo ukázáno v kapitole I. této práce (srov. str. 27-31), téma náboženské svobody bylo široce projednáváno na 2. vatikánském koncilu, především v apoštolských konstitucích *Lumen Gentium* a *Gaudium et Spes*, v deklaracích *Gravissimus Educationis* a *Dignitatis Humanae* a koncilním dekretu *Christus Dominus*. Koncilní dokumenty popisují základy náboženské svobody, právo jednotlivců svobodně si vybírat a projevovat náboženskou víru a rozšíření těchto práv i na náboženské skupiny a komunity. Kromě toho se rodinám přiznává právo poskytnout dětem výchovu odpovídající vlastnímu náboženskému přesvědčení, dále pak potřeba toho, aby civilní autorita zaručila právo na svobodu vyznání vlastními zákony. Svoboda a nezávislost církve jsou vnímány jako dvě nutné a nepostradatelné podmínky pro její poslání.

Následně uvedeme chronologický seznam dalších papežských dokumentů a intervencí, kromě těch, které jsme již citovali v kapitole I., které pojednávají o tématu ochrany základních lidských práv, náboženské svobody, ale i o křesťanských kořenech Evropy. Většina zde uvedených odkazů se vztahuje k textům obsaženým na úředních internetových stránkách Svatého stolce <http://www.vatican.va/> :

15. května 1891 – *Rerum Novarum*, encyklika papeže Lva XIII.

http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum_it.html

11. dubna 1963 – *Pacem in terris*, encyklika papeže Jana XXIII.

http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem_it.html

7. prosince 1965 – Deklarace *Dignitatis Humanae*, deklarace o náboženské svobodě papeže Pavla VI.

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_it.html

1. května 1991 – *Centesimus Annus*, encyklika papeže Jana Pavla II.

http://www.vatican.va/edocs/ITA1214/_INDEX.HTM

15. září 1994 – *Projev Jana Pavla II. k prezidentu Estonské republiky Jeho excelenci panu Lennartu Merimu*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1994/september/documents/hf_jp-ii_spe_19940915_presidente-estonia_it.html

24. května 2002 – *Setkání s představiteli světa kultury, vědy a umění, promluva papeže Jana Pavla II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2002/may/documents/hf_jp-ii_spe_20020524_world-culture-bulgaria_it.html

20. června 2002 – *Poselství Svatého otce Jana Pavla II. účastníkům setkání: „K evropské ústavě?“*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2002/june/documents/hf_jp-ii_spe_20020622_costituzione-europea_it.html

2. září 2002 – *Projev k novému velvyslanci Řecka u Svatého stolce u příležitosti předložení pověřujících listin, Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2002/september/documents/hf_jp-ii_spe_20020902_ambassador-greece_en.html

16. února 2003 – *Anděl Páně, Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030216_it.html

10. května 2003 – *Projev Jana Pavla II. k skupině ze Saint-Flour (Francie) u příležitosti slavení tisíce let od smrti papeže Silvestra II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2003/may/documents/hf_jp-ii_spe_20030510_saint-flour_it.html

17. srpna 2003 – *Anděl Páně, Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030817_it.html

24. srpna 2003 – *Anděl Páně, Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030824_it.html

31. srpna 2003 – *Anděl Páně, Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030831_it.html

10. října 2003 – Projev Jana Pavla II. k účastníkům parlamentního shromáždění Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2003/october/documents/hf_jp-ii_spe_20031010_osce_it.html

7. listopadu 2003 – *Projev Jana Pavla II. k účastníkům setkání organizovaném nadací „Roberta Schumana“ pro spolupráci Demokratických křesťanů Evropy*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2003/november/documents/hf_jp-ii_spe_20031107_robert-schuman_it.html

11. prosince 2003 – *Homilie, Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/2003/documents/hf_jp-ii_hom_20031211_university-students_it.html

17. února 2004 – *Projev Jana Pavla II. k zástupcům univerzity v Opole (Polsko) u příležitosti 10. let od jejího založení a udělení papeži titulu honoris causa*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2004/february/documents/hf_jp-ii_spe_20040217_opole-poland_it.html

15. března 2004 – *Projev Jana Pavla II. kapitánům regentům Republiky San Marino*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2004/march/documents/hf_jp-ii_spe_20040315_reggenti-san-marino_it.html

2. května 2004 – *Regina Caeli, papež Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2004/documents/hf_jp-ii_reg_20040502_iv-sunday-easter_it.html

28. května 2004 – *Projev Jana Pavla II. k Antonu Ropovi, předsedovi vlády Slovinské republiky*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2004/may/documents/hf_jp-ii_spe_20040528_prime-minister-slovenia_it.html

20. června 2004 – *Anděl Páně, Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2004/documents/hf_jp-ii_ang_20040620_angelus_it.html

p-ii_ang_20040620_it.html

25. června 2004 – *Projev Jana Pavla II. k Edwardu Fenech Adami, prezidentu Malty*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2004/june/documents/hf_jp-ii_spe_20040625_president-malta_it.html

4. července 2004 – *Anděl Páně, Jan Pavel II.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2004/documents/hf_jp-ii_ang_20040704_it.html

30. října 2004 – *Projev Jana Pavla II. k předsedovi Rady ministrů Polska*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2004/october/documents/hf_jp-ii_spe_20041030_polonia_it.html

15. ledna 2005 – *Projev Jana Pavla II. k ekumenické delegaci Finska*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2005/january/documents/hf_jp-ii_spe_20050115_finlandia_it.html

24. ledna 2005 – *Projev Jana Pavla II. k biskupům Španělské biskupské konference u příležitosti návštěvy „Ad Limina Apostolorum“*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2005/january/documents/hf_jp-ii_spe_20050124_spanish-bishops_it.html

27. října 2005 – *List Jeho svatosti Benedikta XVI. kardinálu Jean-Louis Tauranovi u příležitosti vydání Menologia Basila II.*

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/letters/2005/documents/hf_ben-xvi_let_20051027_tauran-menologio_it.html

4. prosince 2005 – *Anděl Páně, papež Benedikt XVI.*

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/angelus/2005/documents/hf_ben-xvi_ang_20051204_it.html

18. května 2006 – *Promluva k novým velvyslancům u Svatého stolce u příležitosti předložení pověřovacích listin, Benedikt XVI.*

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/may/index_it.htm

28. listopadu 2006 – Setkání s diplomatickým sborem během pastorační cesty do Turecké republiky, papež Benedikt XVI.

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061128_diplomatic-corps_it.html

27. října 2007 – Projev Jeho svatosti Benedikta XVI. k Jeho excelenci panu Faustu Cordovez Chiribogovi, velvyslanci Ekvádorské republiky u Svatého stolce

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2007/october/documents/hf_ben-xvi_spe_20071027_ambassador-ecuador_it.html

18. dubna 2008 - Projev papeže Benedikta XVI. na Všeobecném shromáždění OSN v New Yorku. Ve svém proslovu před generálním tajemníkem OSN Ban Ki-moonem papež mimo jiné vyjádřil:

« Every State has the primary duty to protect its own population from grave and sustained violations of human rights ....

(...) The Universal Declaration of Human Rights was the outcome of a convergence of different religious and cultural traditions, all of them motivated by the common desire to place the human person at the heart of institutions, laws and the workings of society, and to consider the human person essential for the world of culture, religion and science.

(...) Human rights are based on the natural law inscribed on human hearts(...). Removing them from this context would mean restricting their range and yielding to a relativistic conception, according to which the meaning and interpretation of rights could vary and their universality would be denied in the name of different cultural, political, social and even religious outlooks. This great variety of viewpoints must not be allowed to obscure the fact that not only rights are universal, but so too is the human person, the subject of those rights.

Human rights, of course, must include the right to religious freedom, understood as the expression of a dimension that is at once individual and communitarian — a vision that brings out the unity of the person while clearly distinguishing between the dimension of the citizen and that of the believer.

The full guarantee of religious liberty cannot be limited to the free exercise of worship, but has to give due consideration to the public dimension of religion, and hence, to the possibility of believers playing their part in building the social order.

Indeed, they actually do so, for example, through their influential and generous involvement in a vast network of initiatives which extend from universities, scientific institutions and schools to health-care agencies and charitable organizations in the service of the poorest and most marginalized. »²⁹⁶

10. prosince 2008 - Projev papeže Benedikta XVI. ve Vatikánu, za přítomnosti prezidenta Italské republiky a diplomatického sboru při Svatém stolci, u příležitosti oslav 60. výročí Všeobecné deklarace lidských práv. V projevu bylo připomenuta důležitá role *přirozeného práva* vyrytého (Bohem) do svědomí člověka, jako společného jmenovatele všech lidských bytostí:

«...the Universal Declaration of Human Rights still today constitutes a highly respected reference point in the intercultural dialogue on human rights and freedom. Every person's dignity is only truly guaranteed when all of his fundamental rights are recognized, protected and promoted.

The Church has always reasserted that fundamental rights – over and above the different ways in which they are formulated and the different degrees of importance they may have in various cultural contexts – are a universal fact because they are inherent in human nature itself.

The natural law, engraved by God in the human conscience, is a common denominator of all men and all peoples. It is a universal guide that all can recognize and on the basis of which all can understand one another.

Human rights, therefore, are ultimately founded in God the Creator, who has endowed everyone with intelligence and freedom. If this solid ethical basis is ignored, human rights remain fragile because they are deprived of a sound foundation. »²⁹⁷

---

²⁹⁶ Srov. „L'Osservatore Romano - Weekly Edition in English.“, 23.4.2008, s. 12-13.

²⁹⁷ Srov. „L'Osservatore Romano - Weekly Edition in English.“, 24.-31.12.2008, s. 7-8.

Současné aktivity Svatého stolce

Při prosazování ochrany lidských práv a svobody vyznání v Evropě hrál a hraje Svatý stolec, právě kvůli zvláštní povaze svého univerzálního a nadstranického charakteru, o kterém jsme mluvili v předchozích odstavcích, prvořadou roli ve stálém úsilí o plné přijetí univerzálních hodnot, kterými jsou základní lidská práva, v právních rádech evropských zemí, aby tyto hodnoty a tato práva mohla být plně chráněna a zaručena.

Z tohoto pohledu Svatý stolec dlouhodobě usiluje o to, aby křesťanské a historicky nezpochybnitelné tradice Evropy byly uznány i formálně. Příklady zásahů v tomto smyslu jsou velmi četné; zde uvedeme jen ty nejdůležitější.

Papež Jan Pavel II. už od začátku svého pontifikátu²⁹⁸ zdůrazňoval křesťanské tradice Evropy a neustále usiloval o to, aby uznání těchto kořenů bylo přijato do budoucí Evropské ústavy, a vícekrát proti sobě postavil model Evropy založené na vlastní křesťanské tradici a model postmoderní Evropské unie postrádající základní princip a jasně definovanou identitu. Už v roce 1980 hovořil o Evropě, která je „*plodem jednání dvou proudů křesťanské tradice*“: « *Pozorujeme-li Evropu zeměpisně i povšechně, spojily se k jejímu utváření, možno říci, dva druhy křesťanské tradice. Z nich se zrodily dvě formy či dva druhy civilizace odlišné sice, avšak vzájemně se doplňující. A proto jestliže sv. Benedikt, jehož autorita platila nejen v Evropě, ponejvíce západní a střední, ale šířila se i jinde, byl jakoby hlavou té kultury, která proudila z Říma, tj. od nástupců Petrova Stolce, pak svatí bratři ze Soluně jako první rozšířili znalost řecké moudrosti a ukázali význam cařihradské církve i*

---

²⁹⁸ « *Na Petrův stolec nyní vystupuje biskup, který není Říman. Biskup, který je syn Polska. Ale v tomto okamžiku se stává i on Římanem. Ano, Římanem! I proto, že je synem národa, jehož dějiny už od svého úsvitu i jeho tisíciletá historie jsou poznamenány živoucím, silným a nepřerušným svazkem s Petrovým stolcem, národa, který tomuto římskému stolci zůstal vždy věrný. Ano, neproniknutelný je plán Boží Prozřetelnosti!* », z homilie Jana Pavla II. na úvod pontifikátu, 22. října 1978:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1978/documents/hf_jp-ii_spe_19781022_inizio-pontificato_it.html

východní tradice. *Ta jakoby do kamene vtesaná hluboce tkví ve zbožnosti a úctě lidu a národů východní části Evropy.* »²⁹⁹

6. listopadu 1981 papež výslovně hovořil o společných křesťanských kořenech evropských národů na audienci účastníků studijního setkání „Společné křesťanské kořeny evropských národů“, kde připomněl i příležitosti, kdy vyjádřil tyto myšlenky hluboce zakořeněné v jeho duši: *« U příležitosti těchto studijních dnů věnovaným „Společným křesťanským kořenům evropských národů“ jste žádali o tuto audienci, abyste se se mnou setkali. Zatímco vás, kulturní Evropany a obyvatelé celého ostatního světa shromážděných v Římě, všechny srdečně zdravím, projevuji vám díky nejen za vaši návštěvu, kterou velmi oceňuji, ale i protože jste si jako východisko a předmět svých úvah zvolili témata, která vnímám jako hluboce zakořeněná ve své duši a která jsem měl možnost projevovat už od počátku svého pontifikátu (22. října 1978) a pak postupně v homiliích na Dómském náměstí v Hnězdně (3. června 1979), v promluvě k polským biskupům v Czenstochové (5. června 1979), během návštěvy v Subiacu, v Montecassinu a v Nursii u příležitosti 1550 let od narození sv. Benedikta, v proslovu na Generálním shromáždění UNESCO (2. června 1980) a která jsem veřejně projevil a shrnul v apoštolském listě Egregiae virtutis (31. prosince 1980), v němž jsem prohlásil svaté Cyrila a Metoděje patrony Evropy společně se svatým Benediktem (...) Jsme v Evropě, kde je stále silnější pokušení ateismu a skepticismu; kde se daří truchlivé morální nejistotě, rozpadu rodin a degeneraci zvyků; kde převládá nebezpečný konflikt idejí a hnutí. Krize společnosti (Huizinga) a zánik Západu (Spengler) chtějí pouze upozornit na nejvyšší aktuálnost a nutnost potřeby Krista a evangelia. Křesťanské pojetí člověka, obrazu Božího, je podle řecké teologie, tak milované Cyrilem a Metodějem a prohloubené svatým Augustinem, základem evropských národů a na ně je potřeba odvolávat se s láskou a dobrou vírou, aby naše doba došla míru a byla šťastná: jen tak se objeví lidský smysl dějin, které jsou ve skutečnosti „dějinami spásy“ ».*³⁰⁰

---

²⁹⁹ Srov. apoštolský list Egregiae Virtutis Jana Pavla II., 31. prosince 1980:
http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_letters/documents/hf_jp-ii_apl_30121980_egregiae-virtutis_it.html

³⁰⁰ Srov. Projev papeže Jana Pavla II. o společných křesťanských kořenech evropských národů, 6. listopadu 1981:
http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1981/november/documents/hf_jp-ii_spe_19811106_radici-cristiane_it.html.

V roce 2001 a 2003 papež zdůraznil, že uznání společných křesťanských kořenů Evropy vůbec neumenšuje národní sebevědomí jakéhokoli státu a neznamená ztrátu jeho tradic a identity, když ponecháme stranou neměnnou laickost politických institucí:

« *Radujeme se z úspěchu a pokroku Evropské unie. Sjednocení evropského kontinentu do jedné občanské jednotky, aniž by jednotlivé národy ztratily vlastní národní uvědomění, tradice a identitu, byla intuicí jejich průkopníků. Naléhavá tendence přeměnit některé evropské státy na sekulární státy bez jakéhokoli odkazu na náboženství je projevem zpátečnictví a popřením jejich duchovního dědictví. Jsme povoláni zesílit naše úsilí, aby se sjednocení Evropy dovedlo do konce. Bude naším úkolem učinit vše možné, aby kořeny a křesťanský duch Evropy byly zachovány neposkvrněné* »³⁰¹

« 2. *Dědictví svatých Cyrila a Metoděje je cenné také z kulturního hlediska. Jejich dílo ve skutečnosti přispělo k založení společných křesťanských kořenů Evropy, kořenů, které svojí mízou prostoupily evropské dějiny a instituce.*

Právě z toho důvodu bylo žádáno, aby v budoucí Evropské ústavě nechyběla zmínka tohoto společného dědictví Východu a Západu. Odkaz tohoto druhu nic neubere na oprávněné laicitě politických struktur (srov. Lumen Gentium, 36; Gaudium et Spes, 36, 76), ale naopak pomůže uchovat evropský kontinent před dvojím nebezpečím ideologického laicismu z jedné strany a sektářského integralismu ze strany druhé.

3. Jednotné v hodnotách a pamětlivé vlastní minulosti, budou moci evropské národy naplno rozvinout svou úlohu v úsilí o spravedlnost a mír na celém světě. Prosme o to také nejsvětější Pannu Marii a svaté patrony Evropy ».³⁰²

« 2. *V modlitbě sleduji namáhavou cestu ústavní smlouvy Evropské Unie, kterou nyní studují vlády různých zemí. Věřím, že ti, kteří tomu věnují svou energii,*

---

³⁰¹ Srov. *Společné prohlášení papeže Jana Pavla II. a Jeho Blaženosti Christodoulose, arcibiskupa Atén a celého Řecka, aténský areopág, 4. května 2001:*
http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2001/documents/hf_jp-ii_spe_20010504_joint-declaration_it.html

³⁰² Srov. Jan Pavel II., *Anděl Páně*, 16. února 2003:
http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030216_it.html

jsou vedeni přesvědčením, že „dobrý řád společnosti se musí zakládat na autentických etických a občanských hodnotách, co nejvíce sdílených mezi občany“ (*Ecclesia in Europa*, 114). Katolická církev je ze své strany přesvědčena, že Kristovo evangelium, které je jednotícím prvkem evropských národů po celá staletí, bude nadále i dnes nevyčerpatelným zdrojem spirituality a bratrství. To je skutečnost ku prospěchu všech a výslovné uznání Dohody křesťanských kořenů Evropy se stane pro tento kontinent základní zárukou budoucnosti. ».³⁰³

Na toto téma ještě promluvil papež Benedikt XVI. v projevu účastníkům setkání organizovaného Evropskou lidovou stranou (2006): «Aktuálně se Evropa musí vypořádat se zásadními a důležitými otázkami, jako je růst a rozvoj evropské integrace, stále přesnější definování politiky evropského sbližování a diskuse o jejím společenském modelu. Pro dosažení těchto cílů bude důležité se s tvůrčí věrností inspirovat křesťanským dědictvím, které obzvláště přispělo k utváření identity tohoto kontinentu. Uvědomí-li si Evropa své křesťanské kořeny, bude s to nabídnout bezpečnou orientaci pro volbu svých občanů a obyvatel, podpoří jejich vědomí, že patří ke společné civilizaci, a bude živit snahu všech utkat se se současnými výzvami pro lepší budoucnost (...) Nelze zapomenout na to, že když církve nebo náboženské společnosti vstupují do veřejné diskuse, vyjadřující výhrady nebo s odvoláním na jisté zásady, neznamena to projev netolerance či zasahování; tyto zásahy jsou totiž zaměřeny pouze na osvětlení svědomí, kterému umožňují konat svobodně a odpovědně podle autentických potřeb spravedlnosti, i když by to mohlo znamenat konflikt s osobní mocí či osobními zájmy. Co se týče katolické církve, zásadní význam jejich zásahů ve veřejné oblasti je ochrana a prosazování důstojnosti osoby. Církev tedy úmyslně obrací pozornost na principy, o nichž se nevyjednává ».³⁰⁴

Ochrana lidských práv byla v centru promluvy proslovené v listopadu 2000 Mons. Juliánem Herranzem na konferenci ministrů u příležitosti oslavy 50. výročí

---

³⁰³ Srov. Jan Pavel II., *Anděl Páně*, 24. srpna 2003:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030824_it.html

³⁰⁴ Srov. *Projev papeže Benedikta XVI. účastníkům setkání organizovaného Evropskou lidovou stranou*, 30. března 2006:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/march/documents/hf_ben-xvi_spe_20060330_eu-parliamentarians_it.html

Evropské úmluvy lidských práv a základních svobod, kde zastupoval Svatý stolec; ve svém příspěvku zdůraznil, že příslušná ochrana lidských práv vyžaduje autentickou antropologii: « *Une question fondamentale se pose: si nous ne sommes pas persuadés que l'être humain doit demeurer le centre et le but de tout système social ou politique, et ne jamais être considéré comme un moyen, alors d'imposant édifice appelé à défendre les droits de l'homme en Europe risque de s'écrouler.*

La nécessité d'une éducation appropriée aux valeurs sous-jacentes aux droits de l'homme devient impérative et le Conseil de l'Europe devrait investir davantage dans cette tâche, comme le souhaite aussi le rapport présenté par le Secrétaire Général sur le sous-thème II de la Conférence.

*L'Europe a besoin plus que jamais d'une authentique anthropologie, capable de fonder solidement les louables efforts poursuivis depuis cinquante ans pour assurer une protection adéquate des droits de l'homme ».*³⁰⁵

« *Na konci roku intenzivních konzultací jsme před přijetím „Strategie OBSE pro boj s hrozbami stability a bezpečnosti v 21. století“ (...) Svatý stolec neúnavně opakuje, že jednání pro zajištění míru a stability musí být doprovázená úsilím prosazovat také hodnoty duchovní, morální a náboženské. Svatý stolec se příznivě postavil k přijetí Rozhodnutí o toleranci a zákazu diskriminace v Portu roku 2002. Po tomto rozhodnutí zorganizovala OBSE v tomto roce dvě konference: o antisemitismu a rasismu, xenofobii a diskriminaci.*

Papež Jan Pavel II. jasně vyjádřila „nejrozhodnější odsouzení jakékoli formy antisemitismu a rasismu, které jdou proti samým základům křesťanství a jsou naprosto neospravedlnitelné v kulturách hlásícím se ke křesťanství“ (Pozdrav židovské komunitě ve Štrasburku, 9. října 1988).

Svatý stolec je potěšen, že i v tomto roce bude přijato Rozhodnutí o toleranci a zákazu diskriminace. V této oblasti je potřeba ujmout se různých společných úkolů s ostatními členy mezinárodního společenství. Je potřeba zajistit vhodnou formaci a

---

³⁰⁵ Srov. *Intervention de S. E. Mons. Julián Herranz à la Conférence ministeriale pour la célébration du 50eme anniversaire de la Convention de la Sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés Fondamentales*, 3-4 Novembre 2000:

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_doc_20001004_herranz-rome_fr.html

správné informace; masmédiá zde mimo jiné hrají zvláštní roli. Kromě toho je potřeba věnovat novou energii pro vytvoření soužití a vzájemné důvěry a pevně je zakotvit v úctě k náboženství, dějinám, kultuře a skutečné hodnotě každé lidské bytosti (...) Svatý stolec se zájmem sleduje snahy OBSE v oblasti výchovy a vyžaduje, aby v zemích, kde tato organizace přijala koordinační roli při spolupráci mezinárodního společenství v této oblasti, se snažila stále zachovat účinný dialog se všemi kompetentními orgány – a tedy i s církevními a náboženskými autoritami –, tak aby bylo zaručeno, že zákonodárství a průběh studia budou respektovat specifickou náboženskou identitu různých etnických skupin a právo rodičů na výchovu svých dětí. Úcta k této identitě a tomuto právu, stejně jako plné uskutečnění náboženské svobody, přispívají rozhodujícím způsobem k potírání etnické a rasové nesnášenlivosti a předsudků.

Co se týče náboženské svobody, když papež Jan Pavel II. 10. října 2002 přijal početnou skupinu parlamentního shromáždění OBSE, zdůraznil, že „při úctě k zdravému laickému charakteru státu je potřeba uznat kladný přínos věřících pro veřejný život“. Kromě toho „úcta ke každému výrazu náboženské svobody je účinný způsob jak zaručit bezpečnost a stabilitu pro lidstvo a národy 21. století“ ».³⁰⁶

Na konferenci pořádané OBSE pro 56 účastnických států na téma *Boje proti diskriminaci a za prosazování vzájemné úcty a porozumění*, která proběhla 7. a 8. června 2007 v Bukurešti (Rumunsko) vedoucí delegace Svatého stolce, J.E. Mons. Brian Farrell, připomněl význam vzájemné úcty a porozumění jako záruky míru a stability v globalizovaném světě. Úcta k náboženstvím, mír a vztahy mezi různými kulturami se staly politickými problémy nejvyšší důležitosti; OBSE má povinnost hájit menšinová náboženství, zároveň by se však dopustilo chyby, kdyby nevěnovalo pozornost případům netolerance, jejichž oběťmi jsou věřící většinových náboženství:

« The promotion of mutual respect and understanding are concerns of major importance in today's globalized world (...) in a world that is drawing ever closer together, the meeting of religions and cultures has become a topic of prime importance, and one that is certainly not just the business of theology. Thus the

---

³⁰⁶ Vystoupení Svatého stolce na 11. shromáždění Rady ministrů zahraničních věcí OBSE.

Vystoupení Mons. Pietra Parolina, 2. prosince 2003:

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2003/documents/rc_seg-st_20031202_msgr-parolin-osce_it.html

question of the interaction of cultures, and peace and respect for religions, has today become a political and security consideration of utmost importance.

Ultimately it is a question of how we relate to one another peacefully and how we contribute to the education and advancement of the human race (...) The Participating States of the OSCE have the obligation to defend the rights of religious minorities. It would be a mistake, however, if they did not attend to questions of intolerance experienced by believers who belong to majority-religions (...) It would also be a mistake to judge the patrimony of faith of the three monotheistic religions with a relativistic mentality, viewing them with the precarious and ever-changing parameters of political equilibrium, instead of connecting them to the timeless measuring rod of truth and the centrality of human dignity ».³⁰⁷

J. E. Mons. Dominique Mamberti, vatikánský sekretář pro vztahy se státy, který vedl delegaci Svatého stolce na 15. zasedání Rady ministrů OBSE v Madridu ve dnech 29. a 30. listopadu 2007, potvrdil, že pro celkové prosazování lidské důstojnosti, i z pohledu stability a bezpečnosti v Evropě, OBSE musí nutně vést účinný a efektivní boj proti diskriminaci a intoleranci vůči křesťanům, Židům, muslimům a příslušníkům jiných náboženství. Samotná zásada konsensu nestačí; spíše je vnímána jako podnět k ochraně základních práv věřících a na prvním místě svobody vyznání: *« What I would like to stress the most is that, in the opinion of the Holy See, the vocation of the OSCE is to create an area of freedom and the rule of law. In order to achieve this end, the Organisation must ceaselessly promote the dignity of the human person and defend the intrinsic rights and values of all men and women (...) Moreover, if the OSCE is to promote human dignity in an integral way, it must also effectively combat intolerance and discrimination against Christians, Jews, Muslims and members of other religions. In fact, this question has moved up to become an important political and security theme. Religious discrimination can only effectively be addressed if all religions are equally respected and protected. The European Parliament has recently adopted a resolution deploring various episodes which endanger the very existence of Christian and other religious communities. The*

---

³⁰⁷ Srov. 56-State OSCE Bucharest Conference on combating discrimination and promoting mutual respect and understanding, address of H.E. Msgr. Brian Farrell, L.C. at the opening session of the Conference, Bucharest, 7 June 2007:

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2007/documents/rc_seg-st_20070607_opening-osce_en.html

*OSCE can be rightly proud that it was one of the first Organisations to raise the alarm concerning discrimination against Christians, but it must remain alert. Christians continue to suffer from prejudice, stereotypes, discrimination and violence. Disengagement from these problems cannot be an option! We must not hide behind the principle of „consensus“ in order to avoid effective action and neither should we be satisfied with blanket condemnations. Rather this consensus should be a catalyst for action to protect fundamental freedoms, and, above all, the religious freedom of every believer and of each religious community ».*³⁰⁸

Nakonec uvádím extrakt projevu³⁰⁹ arcibiskupa Silvana Tomasiho, stálého zástupce Svatého stolce u OSN a dalších mezinárodních organizací v Ženevě, ze dne 5. března 2008 u příležitosti 7. zasedání Komise pro lidská práva (HRC). Nuncius Tomasi nejprve předkládá některé úvahy: základní principy lidských práv jsou často zkreslené či zamaskované kulturními tradicemi a historií jednotlivých zemí, kde mají být aplikovány, a mnohdy se zdá, že v základu různých konfliktů je vztah mezi osobami a společenstvím. Je tedy potřeba vyjasnit a rozpoznat původ a základ lidských práv, a klíčem k pochopení těchto základů je samotný pojem „lidská práva“, protože odkazuje na to, co je „lidské“, neboli na společnou spojitost mezi každou osobou a základem lidských práv: « *The core rules of human rights is often coloured by the historical experience and cultural traditions of the States and regions where it must be applied. In particular, it seems that at the root of various conflicting positions is the focus of attention placed on the relationship between persons and collectivities. Thus, it becomes important to clarify and identify where the source and foundation of human rights are found. In reality the very expression „human rights“ offers the key for an appropriate understanding because it deals exactly with what is „human“, that is the common link among every person and the foundation of human rights ».*

---

³⁰⁸ Srov. *Intervention by the Holy See at the 15th OSCE Ministerial Council (Madrid, 29-30 November 2007). Address of H.E. Msgr. Dominique Mamberti, 29. listopadu 2007:* http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2007/documents/rc_seg-st_20071129_osce-madrid_en.html

³⁰⁹ S laskavým svolením autora. Srov. také italský překlad v „L'Osservatore Romano“, 17.-18.3.2008, s. 2.

Všeobecná deklaráce lidských práv, v níž univerzální hodnota důstojnosti a hodnota lidské osoby byly stanoveny jako úhelné kameny všech práv, vypočítává práva a povinnosti, a tak zakládá vztah mezi jednotlivcem, společenstvím a společností. Práva skupin či společenství tedy vycházejí z důstojnosti, která je každému jejímu individuálnímu členu vrozena. Tento přístup nelze obrátit tak, aby se základy práv osob odvozovaly z komunity, k níž tyto osoby náležejí, jako by komunita byla základem práv. Lidská práva jsou univerzální, nezávislá a nedělitelná: jsou to práva občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní, a jejich celkové uskutečňování ukazuje konkrétní postavení osoby ve společnosti. Nejlépe lze napětí mezi jednotlivcem a společenstvím pochopit, když zhodnotíme práva jednotlivce s ohledem na společenské souvislosti. Kromě toho, základní výraz lidské svobody spočívá v právu na svobodu vyznání: *« The great progress achieved in articulating human rights and in improving their application is due in large part to the wisdom of the framers of the Universal Declaration of Human Rights where the universal value of the inherent dignity and worth of the human person was deliberately agreed upon as the cornerstone of all rights. Avoiding a purely collectivist or individualistic approach to human rights, this historical document sets out rights as well as duties and thus it establishes a range of connections between the individual, community and society. In this way, rights attributed to groups or collective entities are rooted in the dignity inherent equally in each of their individual members. This approach cannot be turned upside down by deriving fundamental rights of persons from the community to which they belong as if it were the subject of basic rights. If the latter were the case, the whole architecture of human rights would crumble. But human rights are universal, interdependent and indivisible: civil, political, economic, social and cultural, and all require effective implementation through an engagement at various levels of social life (...) An integral implementation of all human rights expresses the concrete position of the person in society. A new understanding of the tension between individual persons and community becomes possible by balancing the attention to the rights of the individual within a social dimension. In this context, it remains a concerted responsibility to eliminate those destructive structures that see war, the arms race and unlimited military spending, unbridled profit and unfair trade as acceptable options since they undermine the universal protection of human rights. An essential expression of human dignity is the right to freedom of religion, and here as well the tension between individual persons and community takes on significant dimensions that demand new reflection stemming from the solid base of the UDHR*

and the two Covenants of 1966 ».

Jednotlivec přispívá svými základními právy, a především svobodou vyznání, k obraně identity a svobody uspořádané formy vlastního náboženství; úcta k lidské osobě od narození až do přirozené smrti je jediným měřítkem pro posouzení jakéhokoli chování, ať už jde o terorismus nebo boj proti hladu či nedostatečnému rozvoji. Dialog a součinnost jsou možné, jsou-li založeny na hodnotě naší společné důstojnosti: *« With his fundamental rights, starting with that of religious freedom, the individual person contributes to defend the identity and the freedom of the organized form of his religion and develops harmoniously in relation to others (...) Then, respect of the human person from conception to natural death is the only measure to judge any policy be it the fight against terrorism or the fight against hunger and underdevelopment. Dialogue and interaction become possible when our common human dignity is the guiding value ».*

Nakonec se nuncius Tomasi odvolává na potřebu toho, aby mezinárodní zákony o lidských právech byly začleněny do národních právních řádů: *« The implementation in every country of existing human rights protection instruments, especially the UDHR and the related Covenants, is the best way to ensure respect of all beliefs and of a peaceful coexistence within pluralistic and interactive contemporary societies. Unfortunately, victims of religious intolerance are particularly numerous where the international law of human rights is not incorporated into national legislations that risk in this way to allow impunity of violators of fundamental human rights. The way ahead includes a renewed engagement in appropriating through education the juridical instruments developed by international law. But it is not enough to communicate a series of documents. It is important to change attitudes, a long range process that transforms the person and ensure an effective support for dignity and freedoms such as freedom of religion and expression and freedom from want and fear ».*

ZÁVĚRY

V prvním desetiletí třetího tisíciletí mnohaletá mezinárodní diskuse o problému svobody vyznání a zákazu náboženské diskriminace v Evropě ještě není uzavřena a dosažení dohody mezi evropskými státy, která by svébytně regulovala toto právo, není otázkou brzké budoucnosti. Několikrát bylo upozorněno na to, že existuje úzký vztah mezi úctou k lidským právům, jejichž je svoboda vyznání ústředním prvkem, společenskou stabilitou a sociálním mírem; s vědomím toho církev v evropském a mezinárodním prostoru neustále prosazuje a podporuje všechny projevy svobody vyznání a hájí všechna další lidská práva, když ujišťuje o aktuálnosti tohoto problému a neodkladnosti jeho řešení.

Za účelem obrany a potvrzení tohoto základního lidského práva jsou laická společnost a náboženské instituce povolány k úzké spolupráci, která má vést k společnému přesvědčení, že záruka tohoto práva jde ruku v ruce s uznáním samotné lidské důstojnosti.

Laická společnost by měla přehodnotit svůj laický charakter způsobem, který není podmíněn historickými či politickými událostmi, Jde-li o právo všech, nelze svobodu vyznání uznat, bránit a potvrdit bez souhlasu všech.

Složitost diskuse o zákazu náboženské diskriminace je příznačná pro problémy dnešní doby, která je dobou « *velkého pokroku* », ale i « *dobou různých ohrožení člověka* »³¹⁰. Ústředním problémem je problém « *rozvoje lidských osob a ne pouze rozmnožení věcí, které tyto osoby mohou používat.* »³¹¹. Občanská a náboženská společnost, kde subjektem je člověk, jsou volány k různým úkolům, ale se stejným cílem. Jde o úkol, který se musí držet hluboké úcty k člověku a jeho rozumu, vůli, vědomí a svobodě.³¹²

Nevyslyšené přání Svatého stolce o uznání křesťanských kořenů Evropy v Evropské ústavě je částí obecnějšího potvrzování tradic, identit a práv, které

---

³¹⁰ Encyklika *Redemptor Hominis*, 16.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Tamtéž, srov. 12.

naprosto neumenšují správný a oprávněný laický charakter státních politických institucí.

Cílem této práce je i ozřejmit, že plná ochrana základních lidských práv, také prostřednictvím jejich právního potvrzení v evropské ústavě a evropských zákonech, je nevyhnutelnou podmínkou záruky svobody a důstojnosti člověka a je základem společenské a politické stability; mimo to, tato práva nemohou opominout základní právo svobody vyznání, naopak spíše jsou od něj odvozena.

Jedním z důsledků globalizace byl fenomén přistěhovalectví, především ze zemí s různými náboženskými kulturami a tradicemi, který postupně vytvářel potřebu integrace, neboli pochopení a přijetí zvyků, přesvědčení a tradic odlišných od těch vlastních. Evropské vlády jsou tedy zavázány uskutečnit tuto syntézu a postarat se, aby tyto nové vztahy byly vzájemným obohacením a nedocházelo pokud možno ke svárům, ne-li dokonce k otevřeným střetům, které by vedly k porážce jak na politické, tak na společensko-kulturní rovině.

Náboženství obsahuje systémy hodnot a významů, které zahrnují lidské vlastnosti, existenci a často i jiné aspekty každodenního života, a tedy utváří základní skutečnost a primární potřebu lidského života; nepřekvapuje tedy, že rozdíly náboženského vyznání jsou jedny z nejsilnějších důvodů kontrastů uvnitř evropské globalizované společnosti, kontrastů, mnohdy násilných, mezi přistěhovalci a místními občany, které nezřídka vybudily xenofobní a fundamentalistické nálady, o nichž se mělo za to, že už vymizely.

Jedním z výsledků uznání svobody vyznání na evropské úrovni by rovněž bylo vyřešení tohoto konfliktu.

Snahou této práce bylo popsat, zda a jakým způsobem jsou v Evropské unii zaručena základní lidská práva, se zvláštním zřetelem k náboženské svobodě, a analyzovat tento pojem jak z pohledu států, tak nakonec i z pohledu dokumentů 2. vatikánského koncilu a církevního Magisteria vůbec.

Dosud – ať už na úrovni světové, či evropské – bylo právo na svobodu vyznání potvrzováno pouze okrajově a negativně, a často se omezovalo na zákaz diskriminace založené na náboženském vyznání nebo na osobním přesvědčení, když řešení

problému bylo přenecháno právním řádům jednotlivých zemí.

Pokusili jsme se zde popsat situaci a společenské, politické, kulturní a náboženské vztahy v Evropské unii vzhledem k zárukám ochrany lidských práv a práva na svobodu vyznání. Ve srovnání se Všeobecnou deklarací lidských práv Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která vstoupila v platnost v září 1953, neupřesňuje pojem náboženství a náboženské víry a omezuje se na prohlášení, že osoby mají právo nebyť diskriminovány z náboženských důvodů (čl. 14 a čl. 1 Protokolu č. 12).³¹³ Rovněž i vzhledem k dalšímu základnímu právu úzce spojenému se svobodou vyznání, tedy ohledně práva na svobodnou výchovu, klade článek 2 Protokolu č. 1 otázky ohledně jeho výkladu, protože pokud se toto právo omezuje na potvrzení úcty k právu rodičů zaručit dětem výchovu a vzdělání v souladu s jejich náboženským a filozofickým přesvědčením, naprosto pak neobjasňuje, jak a jakým způsobem má toto právo být zaručeno v dnešní společnosti.

Z *Evropské úmluvy o ochraně lidských práv* vychází Charta základních práv Evropské unie – vyhlášená 7. prosince 2000 u příležitosti Evropské rady v Nice –, která poprvé v historii Evropské unie v jediném textu upravuje občanská, politická, ekonomická a sociální práva evropských občanů a všech osob žijících na území Unie. Následně byla Charta základních práv začleněna do primárního evropského práva Lisabonskou smlouvou podepsanou 13. prosince 2007 šéfy států a vlád všech 27 členských států EU, a tím činí práva potvrzená Chartou právně závazná pro všechny členské státy. Její ratifikace ze strany všech států - členů se však doposud neuskutečnila. Dojde-li k její ratifikaci, pak Lisabonská smlouva, která upravuje jak smlouvu o Evropské unii, tak i zakládající smlouvu EU, bude mít za následek, že náboženská svoboda, společně s ostatními právy, bude chápána jako součást komunitárního práva a jakýkoliv stát mající úmysl vstoupit do EU bude mít povinnost ji akceptovat. Právo na svobodu vyznání bude pak právně závazné nejen pro Unii a její instituce, ale i pro všechny členské státy v oblasti aplikace práva EU.

---

³¹³ « 1. Užívání každého práva přiznaného zákonem musí být zajištěno bez jakékoli diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka a náboženství, politického či jiného smýšlení, národnostního či sociálního původu, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu či jiného postavení»: Srov.: <http://conventions.coe.int/Treaty/ita/Treaties/Html/177.htm>.

Při zpracovávání tématu laického státu a vztahů církve a politických společností jsme se pokusili popsat stanovisko Svatého stolce, především ve světle dokumentů 2. vatikánského koncilu, a pozici států, a to na příkladu italské ústavy. Co se týče Svatého stolce, vztahům mezi církví a politickým společenstvím se obsáhle věnoval 2. vatikánský koncil v pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et Spes*, slavnostním dokumentu Učitelského úřadu církve, který potvrzuje zásadní nezávislost církve na jakémkoli politickém režimu a zdůrazňuje potřebu toho, aby oba subjekty – civilní a náboženský, i když jsou vzájemně nezávislé – mezi sebou spolupracovaly a hledaly společná stanoviska v oblastech společného zájmu.³¹⁴ Následně se k otázce laickosti a vztahu církve a státu vrátil papež Jan Pavel II., když konstatoval, že legitimní autonomii obou subjektů musí odpovídat « (...) uznání náboženské skutečnosti, církevní instituce a křesťanské zkušenosti jako složek národa a ne jen jako součástí soukromého života. Samotný princip laickosti nevylučuje ani svobodné přihlášení se k víře, ani přijetí náboženského rozměru do národního dědictví »³¹⁵.

Syntetické zkoumání některých bodů italské ústavy nicméně ukázalo, že tato ústava nechrání svobodu vyznání jako takovou, ale pouze vzhledem k náboženskému fenoménu jako aspektu širšího pojetí svobody a pluralismu, na nichž jsou ústavní normy založeny.³¹⁶ Svoboda zaručena italskou ústavou náboženským konfesím je svobodou čistě politickou.³¹⁷

Nakonec, co se týče diskriminace založené na náboženském vyznání nebo osobním přesvědčení v laické společnosti, ukázalo se, že v Evropské unii je tato diskriminace zakázána ve smyslu směrnice 2000/78/ES.³¹⁸ Samotná směrnice

---

³¹⁴ « Stát a církev, každý ve své oblasti, jsou jeden na druhém nezávislí a autonomní (...)Tuto službu pro dobro všech mohou vykonávat tím účinněji, čím lépe pěstují mezi sebou zralou spolupráci »: Srov. konstituce *Gaudium Et Spes*, 76.

³¹⁵ Projev Jana Pavla II. k Jeanu Guéguinauovi, velvyslanci Francie, 24. října 1998, in GIORGIO FILIBECK, *I diritti dell'uomo nell'insegnamento della Chiesa da Giovanni XIII a Giovanni Paolo II*, Città del Vaticano 2001, B. 486, s. 682.

³¹⁶ Srov. výše, pozn. č. 171.

³¹⁷ Srov. G. LEZIROLI, op. cit., Milano 1977, s. 115.

³¹⁸ Srov. Úřední věstník Evropské unie:

nepodává definici pojmu náboženství nebo osobního přesvědčení, o těchto pojmech se také nezmiňuje ani preambule směrnice, tato mezera tedy nechává otevřenou otázku, co se má chápat pod pojmem náboženství či osobního přesvědčení.

Ze zkoumání druhů vztahů mezi evropskými státy a Svatým stolcem vyplynulo, že tyto vztahy jsou založeny na institutu konkordátu a že lze rozlišit tři druhy vztahů státu a církve: první skupina je charakterizována tím, že jedna církev nebo zřídka více církví přijaly podobu státní církve; druhá skupina se vyznačuje z jedné strany oddělením státu a církve, ale z druhé strany je charakterizována zřetelnou tendencí k dohodám a konkordátům s náboženskými konfesemi za účelem úpravy takzvaných smíšených záležitostí, tedy těch, v nichž si obě strany nárokují mít kompetenci a pravomoc. Nakonec je zde třetí skupina, jež se vyznačuje více či méně přísnou separací mezi státem a církví. Současná tendence Svatého stolce neměnit konkordáty jednou podepsané se ukazuje ve světle dříve vyložených důvodů jako oprávněná, stejně jako tendence uzavírat nové dohody s těmi zeměmi, s nimiž církev dosud nemá žádný typ konkordátní smlouvy.

O úloze diplomacie Svatého stolce jsme hovořili v kapitole V, kde jsme zdůraznili skutečnost, že v minulosti to byl právě Svatý stolec, který byl první stálou mediační institucí³¹⁹ a byl činný v arbitrážích a smírčích řízeních. Dále jsme zdůraznili, že Svatý stolec, tím že je zbaven běžných starostí národních politik, má v oblasti mezinárodních vztahů charakter *nestranného a univerzálního státu*.³²⁰ Proto je jeho diplomatická činnost trvale zaměřena na plné přijetí univerzálních hodnot – jako jsou základní lidská práva – do právních řádů evropských států, aby tato práva bylo možno plně chránit a zaručit. A do tohoto zorného úhlu pak zapadá úsilí Svatého stolce o uznání, i když jen formální, historicky nesporných evropských křesťanských tradic.

Předmětem této práce nebylo zabývat se jurisprudencí Evropského soudního dvoru, což by bylo námětem pro další obsáhlé studium. V tomto směru jsme se pouze

---

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:303:0016:0022:IT:PDF>

³¹⁹ Srov. výše, pozn. č. 265.

³²⁰ Srov. výše, pozn. č. 263.

okrajově zaměřili na několik ukázkových případů ve IV. kapitole - *Zákaz náboženské diskriminace v laické společnosti* (srov. str. 102).

Zkratky

AAS	Acta Apostolicae Sedis
ASS	Acta Sanctae Sedis
CCEO	Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium
ECJ	European Court of Justice (Luxembourg)
ECHR	European Court of Human Rights (Strasbourg)
EDC	Evropské obranné společenství
EHS	Evropské hospodářské společenství
ESD	Evropský soudní dvůr
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie (European Union)
CIA	Central intelligence agency
CIC	Codex Iuris Canonici
ECOSOC	Ekonomická a sociální rada OSN
ECU	Evropská měnová jednotka
EUROATOM	Evropské společenství atomové energie
FAO	Organizace OSN pro výživu a zemědělství
HRC	Komise pro lidská práva
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
MAAE	Mezinárodní agentura pro atomovou energii
NATO	North atlantic treaty organization
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OOP	Organizace pro osvobození Palestíny
OSCE	Organization for Security and Co-Operation in Europe
OSN	Organizace spojených národů
SCV	Městský stát Vatikán (Città del Vaticano)
UDHR	Universal Declaration of Human Rights
UN	United Nations
UNESCO	Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
USA	United States of America
ZEU	Západoevropská unie

BIBLIOGRAFIE

Prameny a papežské dokumenty

- AAS, vol. XXVIII, 1958
AAS, vol. LXI, 1969
AAS, vol. XCVII, 2005
AAS, vol. XCIX, 2007
Anuario Pontificio 2008
ASS, vol. 22, 1889-1890
ASS, vol. 18, 1885
Bible - Písmo svaté Starého a Nového zákona, ČBS 1994
CCEO 1990
CIC 1983
Deklarace *DIGNITATIS HUMANAЕ*
Deklarace *CHRISTUS DOMINUS*
Deklarace *GRAVISSIMUS EDUCATIONIS*
Deklarace *NOSTRA AETATE*
Dekret *UNITATIS REDINTEGRATIO*
Dokumenty 2. vatikánského koncilu, ČKN Praha 1995
Encyklika *REDEMPTOR HOMINIS*
Enchiridion Vaticanum, vol. 3, 1968-1970
Katechismus Katolické církve, 1993
Konstituce *GAUDIUM ET SPES*
Nový zákon, ČLK Praha 1989

Různé prameny

- CONSEIL DE L'EUROPE, Commission de Venise, Bulletin de jurisprudence constitutionnelle. Edition spéciale Liberté confessionnelle, Strasbourg 1999

Směrnice 2000/78/ES

Podkomise vytvořená Komisí pro lidská práva (OSN): E/CN. 4/NGO/101, č. 4; E/CN. 4/Sub. 2/NGO/41

Úřední věstník Evropské unie č. L 317 z 31/10/1989, č. L 333 z 09/11/2004

Deníky

Avvenire, 6.11.2005.

La Repubblica, 26.11.2007, 9.2.2008.

L'Osservatore Romano, 12.9.2002, 13.11.2002, 7.12.2002, 5.-6.4.2004, 3.-4.5.2004, 13.11.2004, 13.4.2005, 3.-4.7.2006, 30.9.2006, 31.3.2007, 22.9.2007, 27.9.2007, 19.10.2007, 17.-18.3.2008, 20.4.2008, 12.12.2008.

L'Osservatore Romano - Weekly Edition in English, 24.-31.12.2008.

Studie

AA.VV. (a cura di CARL CLEMENT), Religions of the World. Their nature and their History. Trad. A. K. Dallas 1931

AA.VV., Constitution of the Republic of Slovenia, in Constitutions of the Countries of the world: Slovenia (edd. Blaustein-Flanz), New York 1992

AA.VV., Dei diritti dell'uomo, Testi raccolti dall'UNESCO, Milano 1952

AA.VV., La voie de la paix, discours prononcé à la séance inaugurale de la seconde conférence internationale de l'Unesco, Mexico-City 1947

AA.VV., L'uomo medievale, a cura di JACQUES LE GOFF, Bari 1993

AA.VV., Serving the Human Family, the Holy See at the Major United Nations Conferences, New York 1997

AA.VV., Stato e Chiesa da Locke alle „Guarentigie”. A cura di T. AMATO (Fondazione Luigi Einaudi per Studi di Politica e economia). 2 voll., Firenze 1975

AA.VV., Sundiata: An Epic of Old Mali (traduzione inglese dell'Epica), Longman 2006

AA.VV., Le Costituzioni dei Paesi dell'Unione Europea, a cura di E. Palici di Suni Prat, F. Cassella e M. Comba Padova, 1998

ABBAGNANO N., Laicità. In Grande Dizionario Enciclopedico, Torino, X, 1969

AGOSTINO, De Civitate Dei

BEA AGOSTINO, Unità nella libertà. Riflessioni sulla famiglia umana, Brescia 1965

BOKSER BEN ZION, Judaism: Profile of a Faith, New York 1963 (Trad. it. Bologna 1969)

BRESSAN LUIGI, Libertà Religiosa nel Diritto Internazionale, dichiarazioni e norme internazionali, Padova 1989

BROGLIO F. MARGIOTTA, La protezione internazionale della libertà religiosa nella Convenzione europea dei diritti dell'uomo, Milano 1967

BUGAN ANDREJ, La comunità internazionale e la libertà religiosa. Roma 1965

BUONOMO VINCENZO, La libertà di religione „diritto del cittadino“ e „diritto della persona“ nel contesto del diritto internazionale e della normativa europea, in Forum Canonicum, vol. II/2, 2007

BUONOMO VINCENZO, The Holy See in the Contemporary International Community: a Juridical Approach According to the International Law and Practise, in „Civitas et Iustitia“, II (2004)

CARDIA CARLO, Karol Wojtyla Vittoria e Tramonto, Roma 1994

CARDIA CARLO, Manuale di diritto ecclesiastico, Bologna 1999

CAVANA PAOLO, Interpretazioni della laicità. Esperienza francese ed esperienza italiana a confronto, Roma 1998

Chiesa e stato attraverso i secoli, a cura di S.Z. EHLEZ e J.B. MORRAL, Milano 1958

CICERONE, De natura deorum

COMBES G., L'homme machine. Le retour offensif du paganisme, Paris 1938

COSTAMAGNA ROBERTO, Unione Europea e Confessioni Religiose, Roma 2002

DALLA TORRE GIUSEPPE, La Città sul monte. Contributo ad una teoria sulle relazioni fra Chiesa e Comunità politica, Roma 1996

D'AVAK A., La libertà religiosa, Roma 1966, p. 248; P. MAGNI, Interpretazione del diritto italiano sulle credenze religiose, Padova 1959

DAVIDSON, BASIL. Africa in History. Simon & Schuster, New York 1995

DE AGAR JOSÉ T. MARTÍN, I concordati del 2000, Città del Vaticano 2001

DE AGAR JOSÉ T. MARTÍN, Raccolta di concordati 1950-1999, Città del Vaticano 2000

DEBEYRE J., La laicité et l'enseignement public, Paris 1960

Dizionario Enciclopedico Italiano, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma 1955

DOMINI SILVIO, Il privilegio di Ottone 1. del 29 aprile 967 e antica cartografia monfalconese, Monfalcone 1967

DONATI, ALBERTO - Giusnaturalismo e diritto europeo : human rights e Grundrechte / Alberto Donati – Milano

DUPUY ANDRÉ, Words that matter, the Holy See in Multilateral Diplomacy, Anthology (1970-2000), New York 2003

FABRO CORNELIO, L'Ateismo, 2. vol., Brescia 1964

FARAHIAN E., S.I., Il dialogo tra cristiani e musulmani in Europa, in „La Civiltà Cattolica” 18. června 2005

FELDKAMP MICHAEL F., La diplomazia pontificia. Da Silvestro I a Giovanni Paolo II. Un profilo, Ascoli Piceno 1998

FERRO GAETANO– CARACI ILARIA, Ai confini dell'orizzonte. Storia delle esplorazioni e della geografia, Milano 1994

FILIBECK GIORGIO, I diritti dell'uomo nell'insegnamento della Chiesa da Giovanni XIII a Giovanni Paolo II, Città del Vaticano 2001

FILIBECK GIORGIO, I diritti dell'uomo nell'insegnamento della Chiesa da Giovanni XIII a Giovanni Paolo II, Città del Vaticano 2001

FINEGAN JACK, Splendori delle antiche religioni, Ital. překl., Milano 1955

FINNEGAN JACK, Splendori delle antiche religioni. Ital. překl., Milano 1955

FIORAVANTI G., Servi, rustici, barbari: interpretazioni medievali della „Politica“ aristotelica, in „Annali della Scuola Normale“, Classe di Lettere e Filozofia, XI, 2 (1981)

FLORIO PIETRO, La Convenzione europea sui diritti dell'uomo e i diritti della persona nell'ordinamento positivo italiano. Con presentazione dell'on. dott. Carlo Sangalli, Firenze, Nocchioli, 1973

FRIEDNER L., Church and State in Sweden in 1999, in „European Journal for Church and State Research”, 7, 2000

GARDE P., Legal status of minority churches and religious communities in the Kingdom of Denmark. Liberty without equality, in The Legal Status of Religious Minorities in the Countries of the European Union. Proceeding of the Meeting, Thessaloniki, November 19-20, 1993, Milano 1994

GARRONE A.G., Questa nostra Repubblica, Torino 1975

GIACCHI O., Lo Stato laico, funzione e sviluppo dell'idea e della sua

attuazione, Milano 1947

GROTIUS HUGO, I fondamenti del diritto. Antologia, a cura di Paola Negro, Napoli, 1997

GUTIERREZ G., Alla ricerca dei poveri di Gesù Cristo. Il pensiero di Bartolomé de Las Casas, Brescia 1995

HEISSEN F., Storia delle Religioni, Ital. překl., Torino 1977

HOBZA A., Questions de droit international concernant la Religion, in Recueil des Cours de l'Académie de Droit international, V, 1924

HUNTINGTON S. P., Lo scontro delle civiltà e il nuovo ordine mondiale. Milano 2003

HUNTINGTON S. P., The clash of civilizations and the remaking of World Order. New York 1996

INTROVIGNE MASSIMO, Fondamentalismi. I diversi volti dell'intransigenza religiosa. Milano, Piemme, 2004

INTROVIGNE MASSIMO, La Turchia e l'Europa. Religione e politica nell'islam turco, Milano, 2006

KALIMI ISAAC, HAAS PETER J., Biblical Interpretation in Judaism and Christianity, London 2006

KUVARAPU (SWAMI SAHAJANANDA) JOHN MARTIN, Sulle acque dell'Oceano infinito - una lettura indo-cristiana della Buona Novella di Gesù, Milano 2006

LANZA ALDO, La Santa Sede e le conferenze della pace dell'Aja del 1899 e 1907, Roma 2002

LATTANZIO, Divin. Instit.

LEZIROLI G., Aspetti della libertà religiosa nel quadro dell'attuale sistema di relazione fra Stato e Confessioni religiose, Milano 1977

LEVILLAIN PHILIPPE, The Papacy: An Encyclopedia, vol. 2, 2002

LUCIO ANNEO SENECA, Lettere a Lucilio, trad. Giuseppe Monti, Milano 1974

L'uomo medievale, a cura di JACQUES LE GOFF, Bari 1993

MARITAIN JACQUES, Les droit de l'homme et la lois naturelle. Paris 1945

MCKISSACK, PATRICIA e FREDRICK. The Royal Kingdoms of Ghana, Mali and Songhay: Life in Medieval Africa. Sagebrush 1995

MERAD ALI, L'Islam contemporain. (Coll. Que sais-je), 1984

MERCATI A., Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la S. Sede e

le autorità civili, Città del Vaticano 1954

MOHAMMED M. ARKOUN, *La pensée arabe* (Coll. Que sais.j?), Paris 1975

MUCCI G., Ancora sullo scontro delle civiltà, in „La Civiltà Cattolica, 21. dubna 2007

NIPPOLD O., *Le développement historique du droit international depuis le congrès de Vienne*, in *Recueil des Cours de l'Académie de Droit international*, II, 1924

PIRENNE HENRI, *Storia d'Europa dalle invasioni al XVI secolo*, Roma 1991

PUECH H.-CH., *Storia delle religioni*, vol. III, *Il Cristianesimo da Costantino a Giovanni XXIII*, Roma-Bari 1977

RAMPINI FEDERICO, *Il Secolo Cinese, Storie di uomini, città e denaro dalla fabbrica del mondo*, Cles (TN) 2007

RATZINGER Joseph - BENEDICT XVI., *Jesus von Nazareth (I)*, Freiburg-Basel-Wien 2007

REDIGOR JOSÈ RAMOS, *La questione della laicità*. In *Internazionale IDOC* 9 (1978) n-1-2

RICCARDI A., *Mediterraneo. Cristianesimo e islam tra coabitazione e conflitto*. Milano 1997

RICCIOTTI ROMANO, *La ferita sanata : i Patti Lateranensi e l'accordo di Villa Madama fra storia, politica e diritto*, Rimini 2004

ROBBERS GERHARD, *Stato e Chiesa nell'Unione Europea*, Milano 1996

SALE GIOVANNI, S.I., *Le comunità cristiane nell'impero ottomano e nella Turchia moderna*, in „La Civiltà Cattolica”, 18. března 2006

SASSOON JOHN, *Ancient Laws and Modern Problems. The balance between justice and a legal system*, Bristol 2005

SEN AMARTYA K., *Globalizzazione e libertà*, Trad. di Giovanni Bono, Milano 2002

SIMONE RAFFAELE, *Fondamenti di Linguistica*, Bari 1995

SPINELLI LORENZO, *Libertas Ecclesiae. Lezioni di Diritto canonico*, Milano 1979

SPINELLI LORENZO, *Prospettive canonistiche nella Chiesa di oggi*. 2a ed., Modena 1975

TEDESCHI MARIO, *La libertà religiosa*, Rubbettino Editore srl, 2002

TOSI GIUSEPPE, *La teoria della schiavitù naturale nel dibattito sul Nuovo Mondo (1510-1573). „Veri domini“ o „servi a natura“?*, Divus Thomas,

(33/2002)

TROLL CHRISTIAN W., S.I., Verso una convergenza di fondo tra cristiani e musulmani. 138 personalità musulmane invitano cristiani e musulmani alla riconciliazione e alla collaborazione. In „La Civiltà Cattolica” 1. prosince 2007

ULLMANN WALTER, Il papato nel Medioevo, Roma 1999

ULLMANN WALTER, Il pensiero politico del Medioevo, Roma-Bari 1984

VON GLASENAPP A., in Encyclopaedie de l’Islam, Leiden

ZAPPALÀ D., La guerra che non verrà, in „Avvenire”, 6. listopadu 2005

INTERNETOVÉ STRÁNKY

Aristotelés, Etika Nikomachova: <http://www.perseus.tufts.edu/>

Center for Studies on New Religions (CESNUR): <http://www.cesnur.org/>

Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html>

Central Statistics Office Ireland: <http://www.cso.ie/>

Cyrův svitek: http://www.livius.org/ct-cz/cyrus_I/babylon05.html

Český statistický úřad: <http://www.czso.cz>

Edikty Ašóky: <http://www.cs.colostate.edu/~malaiya/ashoka.html>

Enciclopedie online *The World Factbook*: <http://en.wikipedia.org/>

Finský statistický úřad: <http://tilastokeskus.fi/tup/>

Charta Manden: <http://sociolingo.wordpress.com/2007/05/25/the-mande-charter-controversy-a-magna-carta-for-africa/>

Institutul National de Statistica (Rumunsko): <http://www.insse.ro/>

Italská ústava: <http://www.quirinale.it/costituzione/costituzione.htm>

Italský ústavní soud <http://www.cortecostituzionale.it/>

Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, Závěrečný akt, Helsinky 1975: http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_it.pdf

Latvijas Statistika: <http://data.csb.gov.lv/>

Lisabonská smlouva: http://europa.eu/institutional_reform/index_it.htm

Statistik Austria: <http://www.statistik.at/>

Sdružení italských ústavních právníků (Associazione dei Costituzionalisti, A.I.C.): <http://www.associazionedeicostituzionalisti.it/>

Statistisches Bundesamt Deutschland: <http://www.destatis.de/>

Rada Evropy: <http://conventions.coe.int/>

Řecký parlament: <http://www.parliament.gr/>

Statistični urad Republike Slovenije: <http://www.stat.si/popis2002/>

Svatý stolec: <http://www.vatican.va/>

Štatistický úrad Slovenskej republiky: <http://portal.statistics.sk/files/>

The Church of England: <http://www.cofe.anglican.org/about/cofeorg/>

Vatikán: <http://www.vaticanstate.va/>

Vysoký komisariát pro lidská práva, Universal Declaration of Human Rights:
<http://www.unhchr.ch/udhr/lang/eng.htm>

Resumé in English

Freedom of religion and the protection of human rights in the European Union – contribution of the Holy See

The aim of the present dissertation is to analyze and summarize the situation in the European Union regarding the guarantee of human rights, with particular reference to religious freedom, without, however, dealing directly with the relevant jurisprudence of the European Court of Human rights (ECHR, Strasbourg) or of the European Court of Justice (ECJ, Luxembourg).

For this purpose, the necessary information has been assembled for a complete overview of the social, political, cultural, religious and juridical conditions of European society. The sources used are principally official documents of the European Union, the United Nations and the Holy See, as well as numerous detailed studies of the individual themes under consideration, of a historical, economic, linguistic, religious and juridical character. In the search for information, the internet has also been used, but always on condition that the source is sufficiently authoritative, e.g. the websites of official European Union institutions or of the Holy See, of universities or of State statistical agencies.

CHAPTER I – The contemporary relevance of the religious question in Europe

The first step is a chronological sketch of the evolution of the concept of law in general, inasmuch as this is the basis of the idea that there exist fundamental rights that are proper to the human being, focusing on the gradual development of the concept of fundamental human rights as we understand them today. The concept of freedom of religion and religious freedom is defined. There follows an analysis of

their expression in the Documents of the European Union and the Church's Magisterium, considering in turn the various aspects of the concrete application of the freedom of religion, including the duty on the part of the civil power to guarantee it, the right to education corresponding to the religious convictions of parents, the independence and the freedom of the Church. Finally an analysis is offered of the changes that took place in Europe after 1989 and of the consequences of enlargement to include countries from the former Soviet bloc for the protection of human rights among the various Member States of the EU.

CHAPTER II – European integration

The safeguarding of fundamental human rights has long been regarded as a matter to be treated juridically only within the legal systems of individual European countries. Until the close of the Second World War, all interference on the part of third States was considered inadmissible, and this included the field of human rights; with the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), which was approved and proclaimed in Paris on 10 December 1948, it was intended to move beyond this understanding, extending it to the international level. Attention is given to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (signed in Rome on 4 November 1950).

Thus the genesis of the UDHR is considered, and an analysis is offered of the Articles by which the guarantee of freedom of religion was established by the United Nations, up to and including the approval of the Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and Discrimination Based on Religion and Belief on the part of the UN (1981). This is followed by some reflections on the principal measures adopted by the European countries that have shaped the current political configuration of Europe, from the establishment of the League of Nations in 1919 until the adoption by the European Council of the definitive text of the Treaty of Lisbon (19 October 2007), which remains to be ratified.

CHAPTER III – The religions present in Europe

This chapter is a synoptic picture of the principal religions practised in Europe. It has not always been possible to obtain exact statistics concerning the faithful of every religion considered, but it goes without saying that the number of Muslims, Buddhists and Hindus in Europe is increasing.

The fundamental principles of the following religions practised in Europe are described: Christianity, Judaism, Islam, Hinduism, Buddhism, including a reference to the so-called *unwritten religions* present in Europe.

On the relationship between atheism and freedom of religion, some critical observations are summarized regarding fatalist ideas about a clash of civilizations currently taking place or soon to take place in Europe, in the light of the inter-religious dialogue that has been initiated between moderates in the West and in Islam.

CHAPTER IV – The *laïcité* of the State (the secular status of the State)

The concept of *laïcité* is defined, together with a description of the relation between the *laïcité* of the State and the problem of freedom of religion. The history of *laïcité* is summarized, consisting in the relationship between papacy and empire, describing the theocratic condition in the pre-Christian State, Caesaro-papism and the effort made in subsequent centuries to achieve recognition of the distinction between civil power and spiritual power. The principal medieval doctrines concerning the relationship between temporal power and spiritual power are presented; an analysis is offered of the model of *laïcité* that inspired the Constitutions of modern European States, and reference is made to the modern position of the Holy See regarding the *laïcité* of the State.

Next comes an analysis of the type of relations that exist between European States and the Holy See, relations that were or still are based on the institution or absence of a Concordat.

For an evaluation of the application of the concept of *laïcité* in the Constitutions of European countries, a brief analysis is given only of the Constitution of the Republic of Italy, which can assume a paradigmatic value insofar as it is the

Constitution of a secular European State that is particularly sensitive to the problem of *laïcité* (it is the only State in Europe that borders with the Vatican). Guaranteeing freedom of religion coincides with the right to freedom of expression sanctioned by the Constitution. No particular priority is attached to the specific content of individual religions. The freedom that the Italian Constitution guarantees to religious confessions is therefore a “political freedom”.

Some treatises from the 19th and 20th centuries are examined from the point of view of the safeguarding of the rights of minorities and the protection of religion. It is stressed that it was above all the search for the maintenance of internal peace that drove individual European nations to sign international accords for the safeguarding of the freedom of religion.

There follows an analysis of the Directive 2000/78/CE, which in the European union prohibits discrimination based on religious belief or personal convictions. It concludes with a consideration of concordats and other international relationships between the Holy See and the States of the EU, identifying three typologies of Church-State relationships: the first, when a Church assumes the role of State Church; the second, when there is separation of Church and State but with a tendency to seek a certain type of agreement and concordat with religious confessions in order to regulate the so-called “mixed matters”; and a third typology characterized by a rigid separation between State and Church.

CHAPTER V – The Holy See and the European Union in support of religious freedom

Here a brief summary of the history of papal diplomacy is given, starting with the first pontifical legate of whom anything is known, in the year 314 A.D., and continuing with the analysis of the role of pontifical legates.

The various types of medieval pontifical legate are described, the creation of the *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*, and the constitution of pontifical nunciatures in all known parts of the world in the 17th century. Then comes an examination of the situation of the Holy See during the Congress of Vienna, some reflections on the change that followed the loss of the Papal States in 1870, until the

signing of the Lateran Treaty of 1929 and its subsequent variations. Reference is made to the *Codex Iuris Canonici* of 1917 and 1983, with an analysis of the canons dealing with pontifical representatives.

It is stressed that the diplomacy of the Holy See was committed to the task of arbitration and peace-building, at international level. Four phases are identified in the historical evolution of the type of relationship between the Holy See and the civil power. It is stressed, moreover, that the character of *impartial State* in the international arena permits the Holy See to be constantly present and always aiming at a full acceptance of universal values, such as fundamental human rights, in the legal systems of European States.

Conclusions

In this work, an attempt has been made to highlight the fact that the protection of fundamental human rights, especially through their juridical affirmation in the Constitution and in the laws of the European Union, is the principal way to guarantee freedom and dignity to man himself, wherein lies the basis of social and political stability.

An attempt is made to describe whether and how fundamental human rights are guaranteed in the European Union, with particular attention to freedom of religion. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which came into force in September 1953, did not specify the concept of religion and of religious belief. This convention serves as the basis of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, which establishes various rights of European citizens, and was integrated into the Treaty of Lisbon in 2007. If this is ratified by all 27 Member States of the EU, freedom of religion, on a par with other human rights, will be part of the Community's legal system.

***

Key words - Seznam klíčových slov

Freedom of religion - Náboženská svoboda

Human rights - Lidská práva

Holy See - Svatý stolec
